

Tilburg University

Het spreekrecht in Nederland

Lens, K.M.E.; Pemberton, A.; Groenhuijsen, M.S.

Publication date:
2010

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Lens, K. M. E., Pemberton, A., & Groenhuijsen, M. S. (2010). *Het spreekrecht in Nederland: Een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?* INTERVICT.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Het spreekrecht in Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?

Drs. K. Lens
Dr. A. Pemberton
Prof. dr. M. Groenhuijsen

Tilburg, juni 2010

Uitgever: INTERVICT/PrismaPrint Tilburg
ISBN 978-90-78886-85-3

INTERVICT
Universiteit van Tilburg
Postbus 90153
5000 LE Tilburg

Telefoon: 013-4663526
Fax: 013-4663546
E-mail: intervict@uvt.nl
Website: www.tilburguniversity.nl/intervict

Bezoekadres:
Montesquieu Gebouw
Warandelaan 2
5037 AB Tilburg

INTERVICT is gelieerd aan de Universiteit van Tilburg

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk
Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

© 2010 WODC

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of worden openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het WODC. Het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning bij artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

VOORWOORD

Het spreekrecht voor slachtoffers van geweldsmisdrijven. Een controversiële mijlpaal in de geschiedenis van het Nederlandse slachtofferbeleid. Een mijlpaal, vanwege de positie die deze participatievorm het slachtoffer in de rechtszaal toebedeelt. Maar ook controversieel. De introductie van deze Nederlandse vorm van 'Victim Impact Statements' leverde veel stof voor discussie op en verdeelde deskundigen in voor- en tegenstanders.

Het debat zal na de publicatie van dit rapport waarschijnlijk niet verstommen. Het onderzoek, dat Intervict in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) uitvoerde, schetst een genuanceerd beeld van de ervaringen van slachtoffers die van het spreekrecht gebruik hebben gemaakt. Hun eigen oordeel is positief, maar er blijven vragen over de effecten van deelname.

Het onderzoek is om meerdere redenen een stap voorwaarts in de studie van de ervaringen van slachtoffers in het strafrecht, ook internationaal. In plaats van het tevredenheidsonderzoek dat tot nu toe gangbaar is geweest worden de effecten van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaringen onderzocht. De opzet maakt het niet alleen mogelijk om een oordeel te vellen over de werkzaamheid van de instrumenten, maar verschaft ook inzicht in de verschillen tussen slachtoffers die wel en niet besluiten deel te nemen. De psychologische impact van het misdrijf blijkt een belangrijke drijfveer voor deelname.

Voor het onderzoek is samengewerkt met het Openbaar Ministerie (OM). We willen alle medewerkers hartelijk danken voor de bereidheid om hiervoor tijd vrij te maken. Zonder hen was het onderzoek niet uitvoerbaar geweest. Datzelfde geldt voor de respondenten die hebben meegedaan aan het onderzoek. Hun inzet is cruciaal geweest voor het welslagen van het onderzoek. De dank is navenant groot!

Het onderzoek is begeleid door een commissie, bestaande uit:

- Prof. dr. P.J. van Koppen (voorzitter, Universiteit Maastricht/ Vrije Universiteit Amsterdam)
- Dr. B.A.M. van Stokkom (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Mevr. dr. R.S.B. Kool (Universiteit Utrecht)
- Mevr. drs. A. ten Boom (Ministerie van Justitie / WODC)
- Mevr. dr. S. Leferink (Slachtofferhulp Nederland)
- Mevr. drs. A. Pleket (Ministerie van Justitie)

Graag willen wij de leden van de begeleidingscommissie bedanken voor de bijzonder constructieve manier waarop ze ons tijdens het onderzoek hebben begeleid. Zij hebben een zeer grote bijdrage geleverd aan het eindresultaat, uiteraard zonder dat zij er verantwoordelijkheid voor dragen.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. Kim Lens met medewerking van drs. Daphne Oldenhof, dr. Maarten Kunst, Janne van Doorn MSc. en mr. Sandra Reynaers.

Prof. dr. Marc Groenhuijsen heeft bij het onderzoek geadviseerd.

Tilburg, juni 2010

Dr. A. Pemberton (projectleider)

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
1. Inleiding	7
1.1 Het spreekrecht: slachtofferparticipatie in het strafproces	7
1.2 Het spreekrecht in Nederland	8
1.3 Probleemstelling en onderzoeksvragen	10
1.4 Centrale begrippen	12
1.4.1 De druk op de rechten van de verdachte	12
1.4.2 De wenselijkheid van 'therapeutische' doeleinden in het strafrecht.....	14
1.4.3 De bijdrage van Victim Impact Statements aan het welzijn van slachtoffer.....	15
1.4.4 Het spreekrecht tegen de achtergrond van het theoretisch kader	17
1.5 Leeswijzer rapport	19
2. Opzet en methoden van onderzoek	20
2.1 Inleiding	20
2.2 Benadering respondenten en steekproeftrekking	20
2.2.1 Vindplaats slachtoffers: slachtofferinformatiepunten OM	20
2.2.2 Onderzoekspopulatie en inclusiecriteria	20
2.2.3 Benadering en instroom respondenten	21
2.2.4 Uitval	23
2.3 Methoden van onderzoek.....	24
2.3.1 Samenhang tussen de methoden van onderzoek.....	24
2.3.2 Kwantitatieve, longitudinale survey.....	25
2.3.3 Interviews	29
2.3.4 Observaties in de rechtszaal.....	30
3. Voormeting: kwantitatieve survey	31
3.1 Inleiding	31
3.2 Demografische kenmerken	32
3.3 Delictkenmerken.....	34
3.4 Psychologische kenmerken	36
3.5 Verwachtingen over het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring.....	40
3.6 De kenmerken in samenhang bezien.....	45
3.7 Samenvatting.....	49
4. Nameting: kwantitatieve survey	51
4.1 Inleiding	51
4.2 Het aantal sprekers	51
4.3 Effecten van deelname aan spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring.....	52
4.4 Het oordeel over de schriftelijke slachtofferverklaring	54
4.5 Het oordeel over het spreekrecht.....	58
4.6 Het oordeel over het procesverloop	60
4.7 Samenvatting.....	62
5. Motieven en ervaringen in interviews	64
5.1 Inleiding	64
5.2 Spreekrecht	64
5.3 Schriftelijke slachtofferverklaring.....	70

5.4 Niet-deelnemers	75
5.5 Samenvatting.....	77
6. Observaties ter terechtzitting.....	79
6.1 Inleiding	79
6.2 Structuur	79
6.3 Inhoud.....	80
6.4 Slachtofferbejegening.....	81
6.5 Emotionele toestand slachtoffer.....	82
6.6 Geen gelegenheid tot spreken	82
6.7 Samenvatting.....	83
7. Conclusies.....	84
7.1 Inleiding	84
7.2 Gebruik spreekrecht	84
7.3 Motieven voor deelname of afzien deelname spreekrecht/SSV.....	84
7.4 De grenzen van het spreekrecht	86
7.5 Secundaire victimisatie.....	86
7.6 Effecten spreekrecht/SSV en duiding betekenis spreekrecht/SSV	87
7.7 Discussie	87
8. Literatuur	91
Samenvatting	95
Summary.....	101
Bijlage 1: Eerste vragenlijst	107
Bijlage 2: Tweede vragenlijst.....	123
Bijlage 3: Interview (spreken)	140
Bijlage 4: Interview (SSV)	143
Bijlage 5: Interview (niet-deelname)	146
Bijlage 6: Checklist observaties ter terechtzitting.....	148

1. Inleiding

1.1 Het spreekrecht: slachtofferparticipatie in het strafproces

Het beleid voor slachtoffers van misdrijven heeft sinds de jaren '70 van de vorige eeuw een grote ontwikkeling doorgemaakt. Waar het slachtoffer dertig jaar geleden met recht de vergeten figuur van het strafrechtelijk systeem kon worden genoemd, doet een dergelijke beschrijving de huidige werkelijkheid geen recht aan (zie bijvoorbeeld Groenhuijsen & Letschert, 2006). Internationaalrechtelijke instrumenten, zoals de Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power van de Verenigde Naties, de aanbevelingen van de Raad van Europa en het Kaderbesluit slachtoffers van de Europese Unie, evenals nationale wetgeving in Nederland, laten zien dat de volgende rechten inmiddels de norm zijn geworden voor slachtoffers in het strafproces (Groenhuijsen & Pemberton, 2009):

- het recht op respect en erkenning gedurende de strafrechtelijke procedure;
- het recht om informatie te krijgen;
- het recht om informatie te verstrekken aan de officials van het strafrechtelijk systeem;
- het recht op rechtsbijstand; inzet van een tolk/vertaler en op tegemoetkoming in onkosten als gevolg van het strafproces;
- het recht op bescherming van privacy en van fysieke veiligheid;
- het recht op schadevergoeding, van de dader en/of van de overheid;
- het recht op slachtofferhulp;
- het recht dat de overheid mediation zal bevorderen;
- het recht dat de lidstaat samenwerking met andere overheden zal stimuleren in gevallen van grensoverschrijdende criminaliteit.

Verschillende van deze rechten zijn weinig omstreden. Dat slachtoffers respectvol behandeld moeten worden, beschermd moeten worden en begrijpelijke informatie dienen te krijgen, is zelden onderwerp van debat. Datzelfde geldt niet voor de rechten die betekenen dat het slachtoffer een sterkere *participatieve rol* krijgt in het strafproces. De voornaamste bezwaren tegen een sterkere participatieve rol voor het slachtoffer in het strafproces zijn gebaseerd op drie discussiepunten (Pemberton & Reynaers, 2010). Ten eerste stellen critici dat een sterkere positie voor het slachtoffer ten koste kan gaan van de positie van de verdachte. Daarnaast betwijfelen zij of bijdragen aan het welzijn van het slachtoffer wel tot de functies van het strafrecht hoort en vragen zij zich ten derde af of de instrumenten wel *daadwerkelijk* in het belang van slachtoffers zijn. Deze kritiek is ook geleverd op het onderwerp van het onderhavige onderzoek, het spreekrecht voor slachtoffers, dat in 2005 in Nederland is ingevoerd.

Alvorens deze algemene kritiek en de daarbij behorende centrale begrippen te bespreken (paragraaf 1.4), wordt in paragraaf 1.2 ingegaan op de vormgeving van het spreekrecht en zijn schriftelijke variant (de schriftelijke slachtofferverklaring) in Nederland. De centrale probleemstelling van het onderzoek en de daarvan afgeleide onderzoeksvragen worden behandeld in paragraaf 1.3. Paragraaf 1.5 bevat de leeswijzer van het rapport.

1.2 Het spreekrecht in Nederland

Introductie spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring

Sinds 1 januari 2005 bestaat voor slachtoffers en nabestaanden van de in artikel 302 Wsv genoemde delicten¹ het wettelijk spreekrecht. Deze wet geeft slachtoffers² het recht op de openbare terechtzitting te spreken over de gevolgen die het delict bij hen teweeg heeft gebracht. Kort voor de invoering van het spreekrecht is de schriftelijke slachtofferverklaring (hierna: SSV) landelijk geïmplementeerd. De SSV geeft slachtoffers de mogelijkheid een schriftelijke verklaring op te stellen over de gevolgen van het delict en deze toe te voegen aan het strafdossier. Het is daarmee de schriftelijke pendant van het spreekrecht. Het kan dienen als een alternatief voor slachtoffers die geen gebruik wensen te maken van het spreekrecht, maar ook als voorbereiding op het spreekrecht. In het laatstgenoemde geval kan het spreekrecht fungeren als een mondelinge toelichting op de schriftelijke verklaring (Aanwijzing Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring van het College van procureurs-generaal, 2004). De SSV en het spreekrecht kennen dezelfde doelstellingen en doelgroep.

Doelstellingen

De bij de wet behorende Memorie van Toelichting (hierna ook: MvT) noemt vier doelen van het spreekrecht:

- informatievoorziening aan de rechter: de rechter kan uit eerste hand vernemen wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest voor het slachtoffer en hiermee rekening houden;
- speciale preventie: het spreken van het slachtoffer kan de kans op het recidiveren van de dader mogelijk verkleinen, omdat laatstgenoemde wordt geconfronteerd met hetgeen hij het slachtoffer heeft aangedaan;
- algemene preventie: het spreekrecht vergroot de zichtbaarheid van het slachtoffer en werkt daardoor algemeen preventief. Hierbij gaat het om de herbevestiging van de norm en de bijdrage die het spreekrecht zou leveren aan het vertrouwen in de rechtsstaat;
- (begin van) herstel van emotionele schade bij het slachtoffer. Het afleggen van een mondelinge verklaring ter zitting zou een bijdrage leveren aan het herstel van de emotionele schade die het delict heeft veroorzaakt.

De eerste drie doelen van het spreekrecht zijn niet *direct* gericht op de belangen van het slachtoffer in de rechtszaak. Deze doelen hebben betrekking op informatievoorziening voor de rechter en het voorkomen van misdrijven gepleegd door de dader of door anderen. Het onderhavige onderzoek betreft een evaluatie van laatstgenoemde doelstelling. Deze doelstelling heeft betrekking op de waarde van de expressie van eigen standpunten en argumenten door het slachtoffer. Letterlijk staat hierover in de Memorie van Toelichting:

“De mondelinge verklaring van het slachtoffer of diens nabestaande kan bijdragen aan het begin van herstel van de emotionele schade die bij het slachtoffer of diens nabestaanden is aangericht. In het openbaar een verklaring afleggen kan sommigen van hen helpen de gevolgen van het misdrijf geheel of gedeeltelijk te verwerken.

¹ Het spreekrecht kan worden uitgeoefend indien het ten laste gelegde feit een misdrijf betreft, waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer is gesteld, dan wel één van de misdrijven genoemd in de art. 240b, 247, 248a, 248b, 249, 250, 250a, 285, 285b, 300, tweede en derde lid, 301, tweede en derde lid, 306-308, en 318 Sr en art. 6 Wegenverkeerswet 1994.

² De term ‘slachtoffer’ refereert in dit rapport aan slachtoffers en nabestaanden van feiten zoals beschreven in artikel 302 Wsv.

Door te verschijnen op de openbare terechtzitting en het woord te mogen voeren voelen slachtoffers zich serieus genomen. Zij ervaren het spreekrecht als een erkenning van de situatie, waarin zij onvrijwillig als gevolg van het misdrijf terecht zijn gekomen, wanneer zij de rechter en de andere procesdeelnemers kunnen informeren over de gevolgen van het misdrijf in hun leven.”

Doelgroep

Alleen slachtoffers en nabestaanden van zwaardere delicten hebben het recht om ter terechtzitting een (mondelinge en/of schriftelijke) verklaring af te leggen. Slachtoffers of nabestaanden van twaalf jaar en ouder kunnen gebruik maken van het spreekrecht (Wetboek van Strafvordering, art. 336). Dit geldt ook voor minderjarige slachtoffers die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt maar door de zittingsrechter in staat worden geacht tot een redelijke waardering van hun belangen. Tot de nabestaanden behoren de echtgenoot of geregistreerde partner of bij afwezigheid dan wel niet in staat of bereid zijn van deze: de bloedverwanten in rechte lijn tot en met eerste graad of bij afwezigheid dan wel niet in staat of bereid zijn daarvan, de bloedverwanten in zijlijn tot en met tweede graad (Wetboek van Strafvordering, art. 336).

Hoewel het spreekrecht door meerdere slachtoffers in één zaak kan worden uitgeoefend, is in het geval van nabestaanden slechts één van hen gerechtigd. Indien twee of meer nabestaanden gebruik willen maken van het spreekrecht, zullen zij onderling moeten uitmaken wie dit mag doen. Indien nodig kan de Officier van Justitie bemiddelen. Als ook dit geen uitkomst biedt, beslist de zittingsrechter.

Vorbereitung gericht op beperken risico op secundaire victimisatie

Volgens de Aanwijzing Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring van het College van procureurs-generaal, is de voorbereiding van het spreekrecht en het opstellen van de SSV sterk gericht op het voorkomen van secundaire victimisatie (2004). Hiermee wordt bedoeld:

“dat een slachtoffer of nabestaande de nadelen van het jegens hem gepleegde misdrijf dient te verwerken en niet beschadigd mag raken als gevolg van een onbevredigend ervaren behandeling tijdens het strafproces, bijvoorbeeld door reacties van de verdediging of door de rol van de pers rondom het strafproces. Ook gewekte verwachtingen die niet waar kunnen worden gemaakt kunnen leiden tot secundaire victimisatie” (p. 1).

Om de kans op secundaire victimisatie zoveel mogelijk te beperken, is bij de invulling en uitvoering van de wet een aantal maatregelen getroffen. Ten eerste wordt bij de voorbereiding van het spreekrecht en het opstellen van de SSV nadrukkelijk aandacht besteed aan het informeren van het slachtoffer. Het gaat erom het slachtoffer een realistisch perspectief op de functie en effecten van de verklaring en de te verwachten gang van zaken te verschaffen. Ten tweede is de formulering van de SSV zodanig dat er weinig kans is dat het slachtoffer op basis hiervan gehoord zal worden als getuige. De wet geeft slachtoffers het recht op de openbare terechtzitting te spreken over de *gevolgen* die het delict bij hen teweeg heeft gebracht. Het slachtoffer is niet gerechtigd te spreken over de toedracht van de feiten en evenmin over de gewenste hoogte van de op te leggen straf. Het gegeven dat het niet om de toedracht van de feiten dient te gaan, houdt verband met de eigenstandige positie van het slachtoffer. Een verklaring over de toedracht van de feiten zou neerkomen op een verkapte getuigenverklaring. Wanneer het slachtoffer zich wel uit over de toedracht van de feiten, kan zij alsnog als getuige worden

beëdigd en worden onderworpen aan een verhoor. De Aanwijzing Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring van het College van procureurs-generaal (2004) erkent dat dit laatste een pijnlijke ervaring kan zijn voor het slachtoffer.³ In de volgende paragraaf zal uitgebreider worden ingegaan op het begrip *secundaire victimisatie*.

1.3 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De centrale probleemstelling van dit onderzoek luidt:

In hoeverre pakt de wet invoering spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden uit zoals zij primair voor de gerechtigden is bedoeld, namelijk als een bijdrage aan het (begin van) herstel van emotionele schade door middel van erkenning?

In dit onderzoek is het 'herstel van emotionele schade' vertaald als een vermindering van angst- en woedegevoelens van slachtoffers en het verbeteren van hun percepties van rechtvaardigheid. In de volgende paragraaf zal uitgebreid worden ingegaan op de redenen hiervoor. Daarnaast is het van belang te vermelden dat dit onderzoek niet specifiek gericht is op een evaluatie van de bijdrage aan het *begin* van herstel van de emotionele schade. De toevoeging dat het zou moeten gaan om een begin van herstel wordt in de Memorie van Toelichting nergens nader uitgewerkt. Daarnaast vinden gebruikmaking van het spreekrecht en de SSV pas laat in het strafrechtelijk traject plaats. Slachtoffers hebben dan vaak al verschillende contacten gehad met het strafrechtelijk systeem en zijn (ook buiten het systeem om) al met herstel bezig.

Bovenstaande probleemstelling is uitgewerkt in een negental onderzoeksvragen. We gaan achtereenvolgens op deze onderzoeksvragen in.

1. Hoe vaak wordt er naar schatting jaarlijks effectief gebruik gemaakt van respectievelijk het spreekrecht cf. artikel 302 WvS en het spreken anderszins (bijv. in de vorm van het geven van een toelichting op de SSV)?

Het is op dit moment niet duidelijk hoe vaak gebruik gemaakt wordt van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Door Slachtofferhulp Nederland worden slechts tellingen bijgehouden betreffende het aantal *voorbereidingen* op het spreekrecht en/of de SSV. Onbekend is welk deel van de slachtoffers gedurende de voorbereiding nog van gedachten verandert.

2. Welke motieven hebben slachtoffers en nabestaanden om wel of niet van bovengenoemde modaliteiten gebruik te maken?
3. Waar hangen deze motieven mee samen? Speelt het delict hierin een rol?

Slachtoffers en nabestaanden kunnen aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring verschillende functies toeschrijven. Het motief voor het wel of niet gebruiken van deze instrumenten hangt samen met de visie op deze functie. Waar het spreekrecht en de SSV objectief gezien vooral procesgericht lijken te zijn, kan het goed zijn dat slachtoffers ze ook uitkomstgericht bezien, in de zin van de invloed die ze hebben op de strafmaat. De (perceptie van de) functie van het instrument kan er ook toe leiden

³ Dit wordt ook bevestigd door onderzoek naar slachtoffers die moeten getuigen, zie bijvoorbeeld Herman, 2003; Temkin, 2002.

dat iemand er juist geen gebruik van maakt. Een bijkomende vraag is dan wat de verklaring is voor de verschillen in motieven. Hangt dit samen met het ondervonden delict? En/of spelen achtergrondkenmerken of psychologische kenmerken een rol?

4. Worden drempels ervaren om gebruik te maken van de gewenste modaliteit? Zo ja, welke? Leidt dat tot gebruik van een andere modaliteit?

Naast de meer principiële barrières (is de rechtszaal wel de juiste plaats om mijn gevolgen als slachtoffer kenbaar te maken?), de angst voor represailles, voor secundaire victimisatie (zie ook: Kool, Passier & Beijer, 2006), verschillen tussen de wensen van slachtoffers en de functie van het spreekrecht, kan het ook zijn dat de praktijk drempels voor deelname opwerpt. Kool et al. (2006) geven bijvoorbeeld aan dat de korte bedenktijd, of het uitgebreide aanbod aan voorzieningen dat slachtoffers schriftelijk wordt geboden, mogelijk een rol spelen bij het afzien van deelname aan het spreekrecht of de SSV. Het kan ook zijn dat psychologische kenmerken een rol spelen. Het feit dat niet voor iedereen spreken in het openbaar even eenvoudig is, kan tot gevolg hebben dat mensen daarom de SSV prefereren boven het spreekrecht.

5. Hoe kijkt men terug op de ervaring van het spreken dan wel de SSV; hoe duidt men de betekenis ervan voor zichzelf?

Zijn de verwachtingen ten aanzien van het deelnemen uitgekomen of niet? En als ze niet zijn uitgekomen, zijn er onverwachte voor- of nadelen te onderscheiden? Heeft het deelnemen aan het proces invloed gehad op de gewenste uitkomst of functie?

6. In hoeverre is het werkelijk spreken ter terechtzitting al dan niet een goede ervaring en waar komt dat door? (bijv. waren de verwachtingen niet realistisch, hebben gebeurtenissen geleid tot secundaire victimisatie? Zo ja, welke?)

Heeft het spreekrecht de voorziene effecten? En indien dat niet het geval is, waar komt dat dan door? Zijn er groepen slachtoffers voor wie het spreekrecht met name behulpzaam is? En is het aansluiten van de verwachtingen en doelen van het spreekrecht met haar daadwerkelijke functie van belang? Mogelijk zijn de verwachtingen over het spreekrecht gelogenstraft. Dat kan komen doordat de verwachtingen van het slachtoffer niet overeenkomen met de functie van het spreekrecht. Het is echter ook denkbaar dat de verwachtingen wel degelijk realistisch waren, maar dat het slachtoffer toch teleurgesteld is. Waar komt dat dan door?

7. In hoeverre voldoet in de ogen van de gerechtigden de kring van gerechtigden?
8. In hoeverre volstaat het voor slachtoffers dat zij alleen mogen spreken over de gevolgen van het ten laste gelegde delict?

Het spreekrecht kent vanwege de andere functies van het strafproces een bepaalde invulling, die ten aanzien van de kring van gerechtigden en het onderwerp van spreken beperkt is. In hoeverre wordt dit door de slachtoffers als problematisch ervaren?

9. In hoeverre is de eindbalans positief of negatief te noemen voor het slachtoffer? Wegen de beperkingen of nadelen op tegen de ervaren opbrengsten?

De centrale vraag bij het spreekrecht en de SSV is de mate waarin de winst in procespositie en de eventuele bijkomende vermindering van angst- en woedegevoelens opwegen tegen het risico op secundaire victimisatie. Dit is dan ook een centraal thema van het onderhavige onderzoek. In de volgende paragrafen komen de kernbegrippen van het onderzoek aan bod.

1.4 Centrale begrippen

Zoals eerder vermeld, is er om drie redenen discussie over de participatie van slachtoffers in het strafproces. Critici stellen ten eerste dat een sterkere positie voor het slachtoffer ten koste zou kunnen gaan van de positie van de verdachte. Daarnaast vinden zij het twijfelachtig of bijdragen aan het welzijn van het slachtoffer wel tot de functies van het strafrecht hoort. Ten derde is het de vraag of participatie-instrumenten wel daadwerkelijk in het belang van slachtoffers zijn.

Hieronder wordt ingegaan op deze discussiepunten (en hun bijbehorende centrale begrippen), alvorens het spreekrecht in Nederland te bezien in het licht van deze argumenten. In hoofdstuk 2 wordt de relatie tussen onderstaande begrippen en de methoden van onderzoek gelegd.

1.4.1 De druk op de rechten van de verdachte

Een eerste punt van discussie is de invloed van het spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring op de straf van de dader. Het spreekrecht en de SSV behoren tot een groep instrumenten die in de internationale literatuur Victim Impact Statements (VIS) genoemd wordt. Wanneer VIS een invloed hebben op de uitkomsten van strafzaken, dan zou dit tot gemiddeld hogere straffen kunnen leiden of tot disproportionaliteit (Buruma, 2004).

Erez (2004) stelt dat slachtoffers door critici lang zijn weggezet als wraakzuchtig, punitief en gemotiveerd door een wens om zo zwaar mogelijk te straffen. Vanwege dit beeld namen verschillende auteurs aan dat de introductie van VIS tot hogere straffen zou leiden (zie bijvoorbeeld Sarat, 1997). Individuele verschillen in wraakzuchtigheid en vergevingsgezindheid van slachtoffers zouden volgens critici kunnen leiden tot verschillende straffen voor daders van dezelfde misdrijven (zie bijvoorbeeld Ashworth, 2002). Deze individuele verschillen tussen slachtoffers zijn empirisch goed gedocumenteerd (zie bijvoorbeeld McCullough, Bellah, Kilpatrick & Johnson, 2001). Er is echter (nog) geen bewijs gevonden voor dit bezwaar: de introductie van VIS lijkt niet te leiden tot zwaardere straffen of tot disproportionaliteit (zie Erez & Laster, 1999).

Voorstanders van VIS stellen bovendien dat het de vraag is of het beïnvloeden van de straf van de dader wel een motivatie is van deelnemende slachtoffers (Roberts & Erez, 2004). Slachtofferparticipatie in de procedure die volgt op een misdrijf vertegenwoordigt een waarde op zich, terwijl het onthouden van deze mogelijkheid als een straf kan worden ervaren (zie uitgebreider Pemberton, 2005). Het zelfstandige belang van participeren wordt ook wel *voice* genoemd. Bovendien blijkt het meeste onderzoek uit te wijzen dat slachtoffers niet meer of minder wraakzuchtig zijn dan de rest van de bevolking (zie bijvoorbeeld Maruna & King, 2004). We staan hieronder stil bij procedurele en distributieve redenen van slachtoffers om deel te nemen aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring.

Procedurele en distributieve rechtvaardigheid

Waar de term distributieve rechtvaardigheid wordt gebruikt voor de percepties van rechtvaardigheid betreffende de *uitkomst* van een procedure, heeft de term procedurele

rechtvaardigheid betrekking op percepties van rechtvaardigheid betreffende de *invulling* van die procedure. De eerste theorieën over procedurele rechtvaardigheid stelden het instrumentele belang voorop. Het belang van deelname aan een procedure zou er voor burgers vooral in zitten dat zij op deze manier de uitkomst in hun voordeel zouden kunnen beïnvloeden (Thibaut & Walker, 1975); de motieven voor deelname aan een procedure zouden vooral *'uitkomstgericht'* zijn. Recenter onderzoek en theorievorming wijst echter op de zelfstandige betekenis van de procedures; motieven voor deelname aan een procedure zouden vooral *'procesgericht'* zijn. Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat mensen in hun rechtvaardigheidsoordeel sterker beïnvloed worden door procesmatige aspecten dan door de uitkomst van de procedure (o.a. Lind & Tyler, 1988, Thibaut & Walker, 1975). De expressie van de eigen argumenten en standpunten heeft een zelfstandige waarde, los van mogelijkheden om de beslissing te beïnvloeden of controleren.

Wat voor procesdeelnemers in het algemeen geldt, geldt ook, in het bijzonder, voor slachtoffers van misdrijven. Het belang van procedurele rechtvaardigheid is ook voor hen aangetoond (Shapland, Wilmore & Duff, 1985; Wemmers, 1996). Een veelgehoorde klacht van slachtoffers van misdrijven is hun marginale rol in het strafrechtelijk proces, zo heeft onderzoek steeds weer opnieuw uitgewezen (Erez & Tontodonato, 1992; Shapland et al., 1985; Wemmers, 1996). Volgens onderzoek van Wemmers en Cyr (2004) willen de meeste slachtoffers wel gehoord worden, maar geen controle over de uitkomst van de zaak.

Verschillende auteurs zien de waarde van VIS voor slachtoffers met name in termen van procedurele rechtvaardigheid. Roberts & Erez (2004) stellen op basis van hun narratieve analyse van beschikbaar onderzoek dat de kern van de bijdrage van VIS zit in 'victim voice'. VIS stelt het slachtoffer in staat zijn gevoelens over het misdrijf te uiten en dit te communiceren naar de overige procesdeelnemers, in het bijzonder de rechter en de verdachte. Ook Leferink en Vos (2008) noemen verschillende doeleinden die te maken hebben met de procespositie: slachtoffers maken gebruik van VIS om gehoord en erkend te worden.

Toch is ook de wens om de strafzaak te beïnvloeden bij een deel van de deelnemende slachtoffers aanwezig. Uit onderzoek van Kool, Moerings en Zandbergen (2002) bleek "een enkele keer" het slachtoffer deel te nemen aan de experimenten met de schriftelijke slachtofferverklaring om hiermee de strafmaat te beïnvloeden (p. 31). Echter, de belangrijkste reden om gebruik te maken van de SSV was in dit onderzoek het 'laten horen van de stem'. Ook in een onderzoek onder cliënten van Slachtofferhulp Nederland bleek de strafmaat een rol te spelen. Pemberton (2005) meldde dat voor de invoering van de wet 59% van de slachtoffers interesse had in deelname, een percentage dat tot 84 zou stijgen wanneer men hiermee de strafmaat zou kunnen beïnvloeden. In een onderzoek van Sanders, Hoyle, Morgan en Cape (2001) speelde het beïnvloeden van de strafmaat bij meer dan de helft van de slachtoffers die een VIS opstelden een rol. Daarnaast rapporteerde in dit onderzoek bijna de helft van de slachtoffers 'procedurele' redenen ("to improve decision making") voor deelname aan de VIS en tweederde 'expressieve' redenen ("to get it off my chest"). Benadrukt dient te worden dat uitkomstgerichte en procesgerichte motieven elkaar niet hoeven uit te sluiten. Slachtoffers kunnen gebruik maken van het spreekrecht om gehoord te worden en tevens het doel hebben hiermee de strafmaat te beïnvloeden. Volgens Sanders et al. (2001) rapporteerde slechts "een aantal" slachtoffers een combinatie van procedurele en uitkomstgerichte motieven voor deelname (p. 450).

1.4.2 De wenselijkheid van ‘therapeutische’ doeleinden in het strafrecht

Een tweede punt van discussie betreft de wenselijkheid van ‘therapeutische’ doelen in het strafrecht. Het beoogde doel van VIS wordt doorgaans in therapeutische termen gesteld (zie Pemberton & Reynaers, 2010). De verwerking van het delict zou door VIS worden gestimuleerd, slachtoffers zouden het delict ermee kunnen afsluiten of, zoals in het geval van het Nederlandse spreekrecht, een ‘begin van herstel van emotionele schade’ kunnen ervaren. Verscheidene auteurs vragen zich af of het strafrecht hiermee een wezensvreemd paradigma binnenhaalt. Van Stokkom (2010) ziet bijvoorbeeld een risico in het overvleugelen van strafrechtelijke principes door slachtoffergerichte, therapeutische doeleinden (zie ook Sarat, 1997). Ook Daems (2007) laat zien dat in de Verenigde Staten de introductie van VIS in doodstrafzaken gerechtvaardigd werd door te wijzen op de ‘closure’ die het de slachtoffers zou brengen.⁴ Dit ondanks het ontbreken van bewijs voor dergelijke effecten. Pemberton en Reynaers (2010; zie ook Pemberton, 2007) vinden het door Van Stokkom en Daems geschetste risico reëel. Ze stellen echter dat het probleem samenhangt met het soort therapeutisch doel dat wordt nagestreefd. Opmerkelijk is dat zelfs voor strafrechtelijke instrumenten, die nadrukkelijk een positief effect beogen op het welzijn van slachtoffers, het doel zelden in concrete termen wordt geformuleerd (zie Winkel, 2007). Ook de mechanismen waarmee de instrumenten zouden bijdragen aan het welzijn van slachtoffers worden niet nader gespecificeerd. Dit geldt ook voor het Nederlandse spreekrecht. Pemberton en Reynaers (2010) beargumenteren dat de spanning tussen therapeutische, slachtoffergerichte doeleinden en strafrechtelijke principes te reduceren is door de therapeutische effecten nader te specificeren en deze beter te laten aansluiten op het strafrecht. Uitgaande van de hoofdoelen van het strafrecht (verginging en gedragscontrole), stelde Orth (2003) al vast dat het straffen van de dader voor slachtoffers twee doelen dient. Het kan uiting geven aan hun gevoelens van boosheid over het onrecht dat ze hebben geleden en het kan hun gevoel van veiligheid verhogen en de angst op herhaling van slachtofferschap verminderen. Pemberton en Reynaers (2010) stellen dan ook dat vermindering van woede en angst van slachtoffers therapeutische effecten zijn die zich goed verhouden met de doeleinden van het strafrecht. We staan hieronder stil bij de term *therapeutic jurisprudence*.

Therapeutic jurisprudence en secundaire victimisatie

Therapeutic jurisprudence⁵ betreft de studie van het effect van het rechtssysteem op iemands gedrag, emoties en psychische gesteldheid (Wexler, 1987). Deze effecten kunnen zowel positief als negatief zijn. Met andere woorden: therapeutic jurisprudence is de studie van therapeutische (positieve) en antitherapeutische (negatieve) consequenties van deelname in het rechtssysteem op het welzijn van procesdeelnemers.

De antitherapeutische effecten van het (straf)rechtssysteem op slachtoffers van misdrijven zijn reeds langer onderwerp van onderzoek. Dit fenomeen wordt ook wel ‘secundaire victimisatie’ genoemd (zie bijvoorbeeld Montada, 1994). Het is een containerbegrip, waarmee een grote verscheidenheid aan negatieve gevolgen worden aangeduid, van ontevredenheid met de gang van zaken tot hertraumatisering (zie Orth, 2002, Orth & Maercker, 2004). Orth (2002) geeft een uitwerking van het begrip secundaire victimisatie. Secundaire victimisatie kan volgens hem bestaan uit een additioneel negatief effect op de bestaande psychologische klachten die het gevolg zijn

⁴ Voor ‘closure’ is geen goede Nederlandse vertaling voor handen, vrij vertaald komt het neer op het afsluiten van een rouwperiode.

⁵ Voor ‘therapeutic jurisprudence’ is eveneens geen goede Nederlandse vertaling voorhanden.

van het misdrijf, uit negatieve effecten op het zelfvertrouwen van het slachtoffer, vertrouwen in de toekomst (zie ook Frazier, 2003), vertrouwen in het juridisch systeem (zie ook Tyler & Huo, 2002) en in een rechtvaardige wereld (zie ook Hafer & Begue, 2005). Bij de positieve therapeutische effecten is een zelfde verscheidenheid waar te nemen als bij de negatieve effecten (Winick, 2008). Ook hier is sprake van een containerbegrip.

Het feit dat 'victim voice' voor slachtoffers het hoofddoel van VIS lijkt te zijn, brengt verschillende auteurs ertoe om een directe analogie met expressie in een therapeutische setting te veronderstellen. Erez (2004) gaat bijvoorbeeld te rade bij de psycholoog James Pennebaker en zijn bekende boek '*Opening Up: the healing power of confiding in others*'. In het debat rond het spreekrecht in Nederland werd deze analogie gebruikt als reden om het spreekrecht af te wijzen (zie bijvoorbeeld De Keijser & Malsch, 2002). De kern van deze argumenten is dat de rechtszaal geen geschikte plaats is voor de therapeutische 'catharsis' die Pennebaker voorziet. Een therapeutische omgeving is er één van vertrouwen en veiligheid, kwaliteiten die doorgaans niet in een rechtszaal aanwezig zijn (zie ook Herman, 2003). Verder logenstrafte het onderzoek naar enkelvoudige expressies van emotie de veronderstelling dat dit bijdraagt aan een vermindering van traumatische klachten (Van Emmerik, Kamphuis, Hulsbosch & Emmelkamp, 2002; Winkel, 2007).

Pemberton en Reynaers (2010; zie ook Pemberton, 2005) stellen daarom dat het niet waarschijnlijk is dat de expressie in VIS *op zich* tot therapeutische effecten zal leiden. Volgens hen ligt het meer voor de hand dat positieve effecten op het welzijn van het slachtoffer een gevolg zijn van de verhoogde rechtvaardigheidsgevoelens en de mogelijkheid die strafrechtelijke instrumenten slachtoffers bieden voor actie. Zij leiden dit op drie manieren af uit de recente psychologische literatuur:

1. Verhoging van gevoelens van procedurele rechtvaardigheid vermindert woedegevoelens en wraakzuchtigheid (Karremans & Van Lange, 2005). Deze vermindering van woedegevoelens levert op zijn beurt weer een bijdrage aan de geestelijke gezondheid van slachtoffers (Karremans, Van Lange, Ouwerkerk & Kluwer, 2003).
2. De mogelijkheid tot actie die VIS slachtoffers biedt, sluit volgens Pemberton (2008) goed aan bij theorievorming over beschermende factoren bij posttraumatische stress. Frazier (2003) laat zien dat slachtoffers die controle over hun herstelproces ervaren en zich concentreren op wat ze in het heden kunnen doen om zich beter te voelen, minder kans hebben om een posttraumatische stressstoornis te ontwikkelen.
3. In onderzoek naar het construct 'posttraumatische groei' (Calhoun & Tedeschi, 1998) is eveneens gebleken dat mogelijkheden om zelf actie te ondernemen bijdragen aan de zingeving aan extreem negatieve ervaringen (Hobfoll et al, 2007).

In hoofdstuk 2 wordt aandacht besteed aan de wijze waarop in dit onderzoek het begrip *therapeutic jurisprudence* is vormgegeven.

1.4.3 De bijdrage van Victim Impact Statements aan het welzijn van slachtoffers

Een laatste punt van discussie betreft de mate waarin het spreekrecht bijdraagt aan het welzijn van slachtoffers. Waar sommige onderzoekers concluderen dat VIS "don't work, can't work" (Sanders et al., 2001), opperen anderen precies het tegenovergestelde; VIS "can work, do work" (Chalmers, Duff & Leverick, 2007). Deze uiteenlopende interpretaties hebben veelal te maken met de twee bovenstaande discussies.

Ten eerste, als VIS enkel wordt gezien als middel om invloed uit te oefenen op de strafmaat, zal uitblijven van deze invloed tot een negatieve waardering leiden. Het is

echter goed mogelijk dat het beschouwen van andere vormen van rechtvaardigheid een positief oordeel oplevert (zie Erez, 2004; Roberts & Erez, 2004).

Ten tweede levert het 'therapeutische' karakter van VIS eveneens verwarring op. Zo halen verschillende auteurs therapeutische effecten en middelen door elkaar (zie Pemberton (2005) voor voorbeelden). Een rechtszaak verschilt inderdaad van een therapeutisch gesprek en de rechtszaal is eveneens geen spreekkamer, maar deze vanzelfsprekendheden betekenen niet noodzakelijkerwijs dat het spreekrecht geen therapeutische effecten kan hebben, of dat het louter tot teleurstelling of zelfs tot secundaire victimisatie zal leiden. Voorts wordt het effect doorgaans door een tevredenheidsmeting in kaart gebracht, terwijl tevredenheid geen betrouwbare maat is voor therapeutische effectiviteit (zie McNally, Bryant & Ehlers, 2003; Zech & Rimé, 2005; Winkel, 2007).

Tot slot gaat de discussie voorbij aan de verschillen die er tussen slachtoffers bestaan. De discussie gaat over de vraag of VIS in het algemeen werkt, niet over de vraag voor welke slachtoffers het effectief is of juist niet en onder welke condities het tot positieve dan wel negatieve resultaten leidt (zie Pemberton, 2008; Pemberton & Reynaers, 2010). We staan hieronder stil bij deze *heterogeniteit in de slachtofferpopulatie*.

Heterogeniteit in de slachtofferpopulatie

Niet zelden wordt in de debatten rondom slachtofferparticipatie in het strafproces de heterogeniteit van de slachtofferpopulatie buiten beschouwing gelaten. In de pers en ook in de literatuur wordt wel gesproken over een "slachtofferbeweging" die opkomt voor de wensen van het slachtoffer, terwijl het ten zeerste de vraag is of het wel juist is om slachtoffers als een sociale klasse te benaderen die overeenkomstige belangen heeft (Goodey, 2005). Een dergelijke benadering leidt tot algemene verklaringen betreffende de effecten van strafrechtelijke instrumenten voor slachtoffers, die geen rekening houden met de variëteit in psychologische kenmerken van het slachtoffer, het delict en de context rondom het slachtofferschap. Doorgaans wordt bekeken in hoeverre een instrument 'werkt' voor slachtoffers *in het algemeen*, en niet voor *welke* slachtoffers een instrument werkt of onder *welke condities* dit het geval is (Pemberton, 2008).

Pemberton en Reynaers (2010) noemen verschillende redenen om een meer conditionele benadering te hanteren in onderzoek naar de werking van strafrechtelijke instrumenten voor slachtoffers:

1. Eenzelfde instrument kan voor verschillende slachtoffers uiteenlopende doeleinden dienen. Er is al geïllustreerd dat slachtoffers diverse (uitkomst- en procesgerichte) motieven hebben voor deelname aan VIS. Deze motieven kunnen een rol spelen bij de ervaringen van slachtoffers met VIS, vooral omdat niet elk motief even goed aansluit bij de vormgeving van VIS. Hierbij speelt ook een rol dat slachtoffers geen of weinig ervaring of kennis hebben over wat hen te wachten staat tijdens de strafprocedure. Hun verwachtingen over hun behandeling lopen daarom sterk uiteen (zie in algemene zin Van Mierlo, Pemberton & Tol, 2009).
2. In de tweede plaats zijn verschillen in het delict dat slachtoffers hebben meegemaakt van invloed op hun behoeften. Ten Boom en Kuijpers (2008) illustreerden dat er tussen slachtoffers van vermogensmisdrijven, enkelvoudige geweldsmisdrijven en chronisch geweld aanmerkelijke verschillen zitten in hun wensen en behoeften, ook in de richting van het strafrechtelijke apparaat. Zwaardere misdrijven verhogen de kans op psychologische klachten (Winkel, 2002), maar hebben ook een invloed op de perceptie van rechtvaardigheid bij slachtoffers (Gromet & Darley, 2009).

3. Tot slot zijn psychologische kenmerken van slachtoffers van belang bij hun ervaringen in het strafrecht. Recent onderzoek van Murphy (2009) wijst uit dat eerlijke procedures geen invloed hebben op de rechtvaardigheidsbeleving van extreem woedende slachtoffers. Cheon en Regehr (2006) en Winkel (2007) laten zien dat ernstige traumatische klachten deelname aan strafrechtelijke bemiddeling bemoeilijken. Volgens Winkel (2007) zien slachtoffers die leiden aan een posttraumatische stressstoornis af van deelname aan dergelijke vormen van participatie.

1.4.4 Het spreekrecht tegen de achtergrond van het theoretisch kader

In de vormgeving van het Nederlandse spreekrecht zijn bovenstaande discussies over VIS te herkennen. We gaan in op de belangrijkste punten, alvorens in hoofdstuk 2 gerelateerde methodologische concepten te bespreken.

Het spreekrecht: primair procedureel

Het voorkomen van inperking van de rechten van de verdachte heeft in de vormgeving van het Nederlandse spreekrecht op een aantal manieren een nadrukkelijke rol gespeeld.

Ten eerste benadrukt de MvT het belang van het afleggen van een verklaring in het openbaar en de erkenning die het spreekrecht slachtoffers biedt. Nergens wordt een eventuele invloed op de uitkomst van de zaak tegen de verdachte genoemd. De wetgever ziet de bijdrage van het spreekrecht aan het welzijn van slachtoffers dus nadrukkelijk in termen van procedurele rechtvaardigheid en niet in termen van distributieve rechtvaardigheid. Het slachtoffer dient alleen te spreken over de gevolgen die het delict heeft gehad en mag zich niet uiten over de strafmaat of over de toedracht van de feiten.

Ten tweede moet een goede voorbereiding van het slachtoffer niet alleen de kans op secundaire victimisatie, maar ook de belasting van het strafproces minimaliseren. Dat laatste geldt ook voor het beperken van de kring van gerechtigden in het geval van nabestaanden.

Voor slachtoffers kan bovenstaande betekenen dat de wettelijke grenzen van het spreekrecht het nut beperken, wanneer zij zich juist over de strafmaat of de toedracht zouden willen uitlaten (zie Van Dijk, 2008). Bovendien is het de vraag in hoeverre een dergelijke "symbolische" bijdrage aan het proces, die geen echte invloed heeft op de uitkomsten ervan, wel als een echte verbetering van de procespositie wordt ervaren. In dit onderzoek is uitgebreid aandacht besteed aan mogelijke procedurele en distributieve motieven voor deelname aan het spreekrecht en/of de SSV (zie hoofdstuk 2).

Het therapeutisch karakter van het spreekrecht

De initiatiefnemer van de wet, Boris Dittrich, zag het doel van het spreekrecht voor slachtoffers nadrukkelijk in termen van procedurele rechtvaardigheid. De Memorie van Toelichting lijkt hieraan een therapeutisch doel te verbinden. De wetgever stelt dat het spreekrecht slachtoffers kan helpen "de gevolgen van het misdrijf geheel of gedeeltelijk te verwerken."

In paragraaf 1.4.2 is de discussie rondom de therapeutische werking van het spreekrecht al goeddeels weergegeven. In navolging van Pemberton en Reynaers (2010) wordt in dit onderzoek de effectiviteit van het spreekrecht gezien in termen van percepties van rechtvaardigheid en het verminderen van angst- dan wel woedegevoelens van

slachtoffers. Dit zijn dan ook de methodologische concepten die terugkomen in hoofdstuk 2.

Het belang van voorkomen van secundaire victimisatie

De mogelijkheid dat de nieuwe participatiemogelijkheden ook tot secundaire victimisatie van slachtoffers kunnen leiden, heeft van meet af aan een rol gespeeld bij de ontwikkeling en implementatie van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring.

In de eerste plaats is dat zichtbaar in de sterke voorkeur die de meeste betrokken partijen hadden voor de schriftelijke versie, de SSV, boven het mondelinge spreekrecht. Hier speelden ook andere motieven in mee, zoals de beheersbaarheid van de procesgang, maar verschillende auteurs uitten ook hun zorg over de mogelijkheden dat met name 'rauwelijks' spreken op de rechtszitting vooral additionele risico's voor slachtoffers zou meebrengen. Kool en Moerings (2003) duiden eerder al de gegeven redenen om de schriftelijke verklaring te prefereren boven het spreekrecht. Zo zou het slachtoffer overmand kunnen worden door emoties, als getuige opgeroepen kunnen worden en zich onvoldoende respectvol bejegend kunnen wanen door de rechter, Officier van Justitie en verdachte.

In de tweede plaats is de voorbereiding van het spreekrecht en het opstellen van de SSV voor een groot deel gericht op het voorkomen van secundaire victimisatie. De formulering van de schriftelijke slachtofferverklaring is zodanig dat er weinig kans is dat het slachtoffer op basis van de verklaring alsnog gehoord zal worden als getuige en de voorbereiding op het spreekrecht dient eenzelfde doel. Verder wordt ook nadrukkelijk aandacht besteed aan informeren en verwachtingenmanagement. Het gaat erom het slachtoffer een realistisch perspectief op de functie en effecten van de verklaring en de te verwachten gang van zaken te verschaffen. Dit, om teleurstellingen en erger te voorkomen (zie wederom Kool & Moerings, 2003).

Heterogeniteit in de slachtofferpopulatie

De heterogeniteit in de slachtofferpopulatie is tevens van belang bij het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Weliswaar is gebruik van de instrumenten voorbehouden aan slachtoffers van ernstige misdrijven, maar ook hierin is een grote diversiteit te onderscheiden. Het is bijvoorbeeld opvallend dat de MvT de wensen van ouders van een vermoord kind noemt als concreet voorbeeld van de behoefte aan het spreekrecht, terwijl dit een bijzondere, afwijkende groep is. Het gaat om nabestaanden, terwijl de meeste verklaringswaardige zaken slachtoffers betreft. Bovendien gaat het hier om een groep waarbij dikwijls een geringe kans is op herhaling of op represailles, wat bij slachtoffers van georganiseerde misdaad of chronisch geweld aanmerkelijk anders is. Het verwerkingsproces, de combinatie van rouw en trauma, kent specifieke kenmerken en problemen (Peterson-Armour, 2002).

De heterogeniteit in de slachtofferpopulatie kan een rol spelen in het gebruik van de schriftelijke slachtofferverklaring en het spreekrecht, maar ook van belang zijn bij de keuze voor de modaliteit en de doelen die men nastreeft. In dit onderzoek is expliciet aandacht besteed aan de verschillende motieven en ervaringen van verschillende 'typen' slachtoffers.

1.5 Leeswijzer rapport

De opbouw van het rapport is als volgt.

In hoofdstuk 2 staan de methoden van onderzoek centraal. Ingegaan is op de opzet van het onderzoek en de wijze van dataverzameling. Aan de hand van de drie onderzoeksmethoden (kwantitatieve vragenlijsten, interviews en observaties) zijn de onderzoeksvragen nader geduid.

In hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 doen we verslag van de resultaten van beide vragenlijsten, de interviews en observaties. Per onderdeel worden de ervaringen beschreven van slachtoffers die hieraan hebben deelgenomen. Eveneens is in deze hoofdstukken bekeken in hoeverre de resultaten van de verschillende methoden van onderzoek met elkaar overeenstemmen. De hoofdstukken worden steeds afgesloten met de verbinding tussen de resultaten van dat onderzoeksonderdeel en de onderzoeksvragen.

De onderzoeksvragen vormen de leidraad voor de bespreking van de conclusies en discussie in hoofdstuk 7. Suggesties voor toekomstig onderzoek komen hier eveneens aan de orde.

2. Opzet en methoden van onderzoek

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de opzet en methoden van onderzoek behandeld. In de volgende paragraaf gaan we in op de onderzoekspopulatie en inclusiecriteria (paragraaf 2.2.2), de respondentbenadering en instroom (paragraaf 2.2.3) en de uitval (paragraaf 2.2.4). Het onderzoek kent een 'multi-method design' en bestaat uit een drietal elkaar complementerende onderzoeksmethoden, die in paragraaf 2.3 uitgebreid beschreven zijn.

2.2 Benadering respondenten en steekproeftrekking

2.2.1 Vindplaats slachtoffers: slachtofferinformatiepunten OM

Slachtoffers behoren na de beoordeling van het dossier en het opstellen van de tenlastelegging schriftelijk op de hoogte gesteld te worden van de mogelijkheid een schriftelijke of mondelinge verklaring af te geven (Aanwijzing Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring, 2004). De slachtofferinformatiepunten (hierna: SIP's) van het Openbaar Ministerie behoren deze 'Aanbodbrief Spreekrecht' te sturen. Het is gebruikelijk dat het slachtoffer in deze aanbodbrief ook andere voorzieningen krijgt aangeboden (bijvoorbeeld de mogelijkheid om te voegen, of de mogelijkheid een gesprek met de Officier van Justitie aan te vragen).

Volgens de Aanwijzing moet het slachtoffer binnen zeven werkdagen het bij de aanbodbrief gevoegde antwoordformulier retourneren en hierop aangeven van welke onderdelen van het aanbod hij of zij gebruik wenst te maken. Het blijkt in de praktijk dat aan overschrijding van deze periode geen gevolgen worden verbonden (Kool et al., 2006; Leferink & Vos, 2008).

Bovenstaande betekent dat de slachtofferinformatiepunten van het Openbaar Ministerie de meest voor de hand liggende vindplaats voor de respondenten van dit onderzoek zijn. Hier is immers bekend wie recht heeft op gebruikmaking van het spreekrecht en de SSV en wie, twee weken later, gebruik zegt te gaan maken van dit aanbod en wie niet. Het is wezenlijk om vast te stellen dat dit niet betekent dat men ook daadwerkelijk gebruik maakt van het spreekrecht en/of de SSV. Het is goed mogelijk dat slachtoffers van gedachten veranderen en hiervan alsnog afzien.

Nederland telt negentien arrondissementsparketten, met elk een eigen slachtofferinformatiepunt. De arrondissementsparketten Almelo, Amsterdam, Arnhem, Breda, Den Haag, Groningen en Rotterdam zijn in eerste instantie betrokken in het onderzoek (zie paragraaf 2.2.3: *additionele benadering sprekers*). Bij de keuze voor deze parketten speelde de geografische spreiding een rol, evenals voldoende variatie in grote en kleine arrondissementen.

2.2.2 Onderzoekspopulatie en inclusiecriteria

De onderzoekspopulatie is gebaseerd op de definitie van slachtoffers en nabestaanden die volgens het Wetboek van Strafvordering (art. 336) gebruik kunnen maken van het spreekrecht, zie paragraaf 1.2. Daarbij is een tweetal additionele inclusiecriteria gesteld. Ten eerste is de leeftijdsondergrens voor deelname gesteld op achttien jaar. De vrij intensieve manier van onderzoek, evenals de op meerderjarigen gevalideerde vragenlijsten, zouden teveel (cognitieve) belasting vragen van minderjarigen.

Ten tweede is er voor gekozen alleen slachtoffers en nabestaanden deel te laten nemen die de Nederlandse taal zowel in woord als in geschrift in voldoende mate beheersen. Dit om te voorkomen dat zich door taalbarrières problemen zouden voordoen.

In dit onderzoek zijn drie categorieën slachtoffers onderscheiden, te weten:

- sprekers: slachtoffers/nabestaanden die daadwerkelijk van het spreekrecht gebruik hebben gemaakt (al dan niet in combinatie met het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring);
- SSV-ers: slachtoffers/nabestaanden die geen gebruik hebben gemaakt van het spreekrecht, maar wel de schriftelijke slachtofferverklaring hebben opgesteld;
- niet-deelnemers: slachtoffers/nabestaanden die wel van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring gebruik hadden kunnen maken maar dat niet hebben gedaan.

De grootte van de drie groepen loopt in de praktijk sterk uiteen. Het aantal niet-deelnemers is hoger dan het aantal mensen dat enkel een SSV laat opstellen (ongeveer 3.000 per jaar; zie Leferink en Vos, 2008), en dat is weer groter dan het aantal mensen dat gebruik maakt van het spreekrecht (volgens Leferink en Vos, 2008, gaat het om een paar honderd gevallen per jaar).⁶

De instroom heeft daarom gestratificeerd plaatsgevonden, met als uiteindelijk doel voor elk van de categorieën (sprekers, SSV-ers, niet-deelnemers) 30 respondenten te behalen die het gehele onderzoekstraject zouden afmaken. Slachtoffers kwamen in eerste instantie in een bepaalde categorie op basis van wat zij op het antwoordformulier van het OM aangaven. Omdat niet uitgesloten kon worden dat slachtoffers gedurende het traject van gedachten zouden veranderen, en daarmee uiteindelijk in een andere groep terecht zouden komen, moesten de groepen groter zijn dan het beoogde aantal van 30 respondenten. Aanvankelijk werd het nodig geacht 60 respondenten per categorie te laten instromen.

Om de uitval tijdens het onderzoek zoveel mogelijk te beperken, is respondenten een financiële vergoeding van 50 Euro geboden voor participatie in alle onderdelen van het onderzoek. De uitval is vooraf geschat op tussen de 30 en de 50% (zie voor de uiteindelijke uitval paragraaf 2.2.4).

2.2.3 Benadering en instroom respondenten

De benadering van potentiële respondenten verliep op de volgende wijze (zie tabel 2.1).

- *Vooraankondiging via SIP's*. De zeven geselecteerde slachtofferinformatiepunten hebben een vooraankondiging van het onderzoek verstuurd naar alle gerechtigden. Deze vooraankondiging bevatte doel, opzet en belang van het onderzoek en is als bijlage bij de 'Aanbodbrief Spreekrecht' verstuurd. In totaal zijn door de zeven SIP's 642 vooraankondigingen verstuurd. Dit is de bruto steekproef van het onderzoek. Direct na versturing van de vooraankondigingen, hebben de SIP's het onderzoeksteam voorzien van de persoonsgegevens van alle aangeschreven slachtoffers. Na bestudering van deze 642 persoonsgegevens, bleek de terechtzitting bij 34 (5%) slachtoffers al te hebben plaatsgevonden. Hierdoor was het niet meer haalbaar deze personen de eerste vragenlijst te laten invullen (zie paragraaf 2.3). Het onderzoeksteam heeft deze 34 personen een excuusbrief

⁶ De precieze omvang van het aantal gerechtigden (waaruit het aantal niet-deelnemers af te leiden is), is niet bekend. Het aantal geweldsmisdrijven dat in eerste aanleg door de rechter wordt afgedaan ligt thans tussen de 25.000 en de 30.000 per jaar, zie de Heer-de Lange, 2009. Ook al zal niet bij elk geweldsmisdrijf het slachtoffer recht hebben om te spreken of een SSV op te laten stellen, het is hierdoor wel aannemelijk dat het aantal niet-deelnemers hoger is dan het aantal slachtoffers dat een SSV laat opstellen.

gestuurd, met de mededeling dat zij abusievelijk zijn benaderd voor deelname aan het onderzoek;

- Bij de opzet van het onderzoek is uitgegaan van een telefonische benadering van alle personen die een vooraankondiging van het onderzoek hadden ontvangen. Echter, de slachtofferinformatiepunten konden het onderzoeksteam niet voorzien van de telefoonnummers van 277 (43%) slachtoffers;
- Daarnaast bleken 38 (6%) personen telefonisch onbereikbaar voor het onderzoeksteam. De netto steekproef van het onderzoek bestaat hiermee uit 293 potentiële deelnemers.
- *'Negative consent'*. Slachtoffers die geen interesse hadden in verdere informatie over het onderzoek konden dit (zonder opgave van reden) kenbaar maken via een antwoordstrook, die ze konden retourneren aan het onderzoeksteam. In totaal zijn 89 antwoordstroken geretourneerd. Dit is 31% van de totale netto steekproef;
- *Telefonische benadering*. Het onderzoeksteam benaderde telefonisch alle slachtoffers (n=204) waarvan na tien dagen nog geen antwoordstrook was ontvangen. Hiervan wilden 60 personen (20%) niet deelnemen. De drie meest genoemde redenen voor niet-deelname waren: geen tijd (n=34), geen zin in onderzoek (n=18) en niet herinnerd willen worden aan het delict (n=8). In totaal zijn 144 slachtoffers akkoord gegaan met deelname aan het onderzoek. Dit is 49% van de totale netto steekproef. Deze personen ontvingen nadere informatie over het onderzoek, evenals een 'informed consent' formulier;
- *Ondertekening 'informed consent' formulier*. Door ondertekening van het 'informed consent' formulier gaven respondenten te kennen op de hoogte te zijn van de opzet en de doeleinden van het onderzoek. Tevens stemden zij in met het gebruik en de bewerking van hun gegevens voor het onderzoek. Alle deelnemende respondenten (n=144) hebben een ondertekend 'informed consent' formulier teruggestuurd naar het onderzoeksteam.

Tabel 2.1 Bruto en netto steekproef eerste benadering

	Absoluut (n=)	Relatief (in %)
Bruto steekproef	642	=100
Niet deelname	349	54
<i>Waarvan:</i>		
Zitting reeds plaatsgevonden	34	5
Geen telefoonnummer bekend	277	43
Telefonisch onbereikbaar	38	6
Netto steekproef	293	=100
Retour antwoordstrook	89	31
Weigering aan telefoon	60	20
Deelname	144	49

Additional benadering 'sprekers'

De benadering van de groepen 'niet-deelnemers' en 'SSV-ers' verliep voorspoedig. Het beoogde aantal respondenten werd hier al binnen enkele maanden gehaald. Dat gold niet voor de groep 'sprekers'. Het aantal mensen dat gebruik maakt van het recht om te spreken bleek in de zeven bovengenoemde parketten te gering om hiermee te volstaan. Voor de benadering van deze groep is er daarom voor gekozen de overige twaalf

arrondissementsparketten⁷ eveneens te betrekken bij het onderzoek. Het onderzoeksteam ontving vanaf dat moment de contactgegevens van personen die bij het Openbaar Ministerie kenbaar hadden gemaakt te willen gaan spreken (zie tabel 2.2). Omdat het door tijdgebrek niet in elk parket mogelijk bleek vooraankondigingen van het onderzoek mee te sturen met de 'Aanbodbrief Spreekrecht', zijn deze slachtoffers direct telefonisch benaderd door het onderzoeksteam en voorzien van informatie.

- *Respondentgegevens via SIP's.* Na deze aanpassing in respondentenwerving hebben alle negentien slachtofferinformatiepunten het onderzoeksteam voorzien van 118 persoonsgegevens van personen die bij hen kenbaar hadden gemaakt te willen gaan spreken. Van deze 118 personen bleek van 13 personen de terechtzitting al te hebben plaatsgevonden en ontbrak van 9 personen een telefoonnummer. Aangezien deze personen geen vooraankondiging van het onderzoek hebben ontvangen, is ervoor gekozen deze personen niet schriftelijk te benaderen.
- *Telefonische benadering.* Door het onderzoeksteam zijn de resterende 96 slachtoffers telefonisch benaderd. Hiervan bleken 70 personen (73%) in de tussentijd te hebben besloten niet te gaan spreken. Deze personen worden eveneens meegerekend als bruto steekproef. Van de overgebleven 26 personen zijn 21 personen akkoord gegaan met deelname aan het onderzoek. Dit is 81%. Deze personen ontvingen nadere informatie over het onderzoek, evenals een 'informed consent' formulier.
- *Ondertekening 'informed consent' formulier.* Alle deelnemende respondenten (n=21) hebben een 'informed consent' formulier ondertekend teruggestuurd naar het onderzoeksteam.

Tabel 2.2 Bruto en netto steekproef tweede benadering

	Absoluut (n=)	Relatief (in %)
Bruto steekproef	118	=100
Niet deelname	92	80
<i>Waarvan:</i>		
Zitting reeds plaatsgevonden	13	11
Geen telefoonnummer bekend	9	9
Niet spreken (buiten doelgroep)	70	60
Netto steekproef	26	=100
Weigering aan telefoon	5	19
Deelname	21	81

2.2.4 Uitval

In een periode van 12 maanden, van 1 februari 2009 tot en met 31 januari 2010, hebben in totaal 165 (144 + 21) slachtoffers deelgenomen aan het onderzoek (zij hebben in ieder geval de eerste vragenlijst ingevuld). Dit is 52% van de totale, netto steekproef. Omdat de steekproeftrekking gestratificeerd (en verspreid over alle arrondissementsparketten) heeft plaatsgevonden over een periode van een jaar, kan met voldoende aannemelijkheid worden gesteld dat de respondenten in dit onderzoek een goede afspiegeling vormen van de groep gerechtigden. Van deze 165 personen hebben 123 personen ook de tweede vragenlijst ingevuld en is bij 119 personen tevens een interview

⁷ Te weten: Alkmaar, Assen, 's-Hertogenbosch, Dordrecht, Haarlem, Leeuwarden, Maastricht, Middelburg, Roermond, Utrecht, Zutphen en Zwolle-Lelystad.

afgenomen (drie slachtoffers zijn na invullen van de tweede vragenlijst uitgesloten van deelname omdat zij na veelvuldige pogingen van het onderzoeksteam telefonisch onbereikbaar bleken en één slachtoffer heeft aangegeven niet meer herinnerd te willen worden aan het misdrijf).

24 personen hebben de tweede vragenlijst niet ingevuld. De zitting in hun zaak had nog niet of te kort geleden plaatsgevonden.⁸ 18 personen zijn tijdens het onderzoek 'uitgevallen'. Van deze 18 personen zijn zes personen zelfstandig gestopt met het onderzoek (redenen: 2x "geen zin meer" in onderzoek, 2x "geen tijd meer" voor onderzoek, 2x "wil niet meer herinnerd worden aan het misdrijf") en bleken 11 personen onbereikbaar voor het onderzoeksteam. Daarnaast is volgens één slachtoffer de strafzaak door middel van een transactie afgedaan, waardoor er geen terechtzitting meer heeft plaatsgevonden en er dus ook geen nameting kon plaatsvinden.

Omdat slachtoffers en nabestaanden in de aanloop naar de terechtzitting vrij zijn hun keuze voor één van de modaliteiten te wijzigen, hebben zich gedurende de dataverzameling diverse verschuivingen van respondenten binnen de groepen voorgedaan. Deze verschuivingen zijn weergegeven in tabel 2.3.

Tabel 2.3 Aantallen en verschuivingen binnen respondentengroepen

		Tweede meting vragenlijst						
		Spreken	SSV	Geen	Beide	Uitval	Missing*	Totaal
Eerste meting vragenlijst	Spreken	6	1	2	2	1	5	17
	SSV	1	31	5	1	6	3	47
	Geen	-	4	33	-	7	3	47
	Beide	1	12	6	18	4	13	54
	Totaal	8	48	46	21	18	24	165

* Zie voetnoot 8.

2.3 Methoden van onderzoek

2.3.1 Samenhang tussen de methoden van onderzoek

Er zijn drie methoden van onderzoek gebruikt. Ten eerste is gebruik gemaakt van een kwantitatieve, longitudinale survey. Bij de respondenten is voor en na de terechtzitting een voorgestructureerde vragenlijst afgenomen. Hiermee worden onderzoeksvragen 1, 2, 3, 6 en 9 (deels) beantwoord, zie tabel 2.4. We komen in 2.3.2 terug op de wijze van beantwoording van deze onderzoeksvragen. Naast de kwantitatieve gegevens uit de survey, is op twee manieren informatie van meer kwalitatieve aard verzameld. Met alle respondenten zijn semigestructureerde interviews gehouden (paragraaf 2.3.3). De interviews geven antwoord op onderzoeksvragen 4, 5, 7 en 8, die niet door de kwantitatieve survey bestreken worden (zie weer tabel 2.4). Voor een viertal andere onderzoeksvragen (2, 3, 6 en 9) geldt dat deze in beide aan de orde komen. Daarnaast zijn, bij de zaken waarbij van het spreekrecht gebruik is gemaakt, observaties ter terechtzitting uitgevoerd (paragraaf 2.3.4). De observaties richten zich vooral op het beantwoorden van vragen 6 en 9.

⁸ De tweede vragenlijst diende twee weken na de terechtzitting te worden ingevuld. Bij 24 personen waren deze twee weken nog niet verstreken op het moment dat de dataverzameling werd afgesloten.

De kwalitatieve onderzoekselementen beogen de mechanismes te verduidelijken en concretiseren die door de survey-resultaten gesuggereerd worden. Daarnaast leveren zij additionele informatie op betreffende feitelijk geobserveerde gebeurtenissen in de rechtszaal. De veranderingen in verwachtingen en motieven van het slachtoffer gedurende het proces worden eveneens in kaart gebracht. Tot slot fungeren de kwalitatieve onderzoeksmethoden als additionele check op de resultaten van de kwantitatieve survey.

Tabel 2.4 Samenhang onderzoeksvragen en methoden van onderzoek

Onderzoeksvraag	Kwantitatieve survey	Interviews	Observaties
1. Hoe vaak wordt er jaarlijks effectief gebruik gemaakt van respectievelijk het spreekrecht en het spreken anderszins?	X		
2. Welke motieven hebben slachtoffers en nabestaanden om wel of niet van het spreekrecht en/of de schriftelijke slachtofferverklaring gebruik te maken?	X	X	
3. Waar hangen deze motieven mee samen? Speelt het delict hierin een rol?	X	X	
4. Worden drempels ervaren om gebruik te maken van de gewenste modaliteit? Zo ja welke? Leidt dit tot gebruik van een andere modaliteit?		X	
5. Hoe kijkt men zelf terug op de ervaring van het spreken dan wel de SSV; hoe duidt men de betekenis ervan voor zichzelf?		X	
6. In hoeverre is het werkelijk spreken ter terechtzitting al dan niet een goede ervaring en waar komt dat door?	X	X	X
7. In hoeverre voldoet in de ogen van de gerechtigden de kring van gerechtigden?		X	
8. In hoeverre volstaat het voor slachtoffers dat zij alleen mogen spreken over de gevolgen van het ten laste gelegde delict?		X	
9. In hoeverre is de eindbalans positief of negatief te noemen voor het slachtoffer? Wegen de beperkingen of nadelen op tegen de ervaren opbrengsten?	X	X	X

2.3.2 Kwantitatieve, longitudinale survey

De opzet van de kwantitatieve, longitudinale survey is een quasi-experimenteel, pre-test/post-test design. Met een dergelijk design wordt zowel een vergelijking van de situatie van slachtoffers vóór en na de terechtzitting mogelijk gemaakt, alsook een vergelijking tussen de drie onderzoeksgroepen (sprekers, SSV-ers, niet-deelnemers). Hierbij moet bedacht worden dat de respondenten niet aselekt toebedeeld zijn aan de verschillende groepen. De respondenten kiezen zelf de conditie waaraan ze deelnemen.

Dat betekent (zie ook bijvoorbeeld Baarda & De Goede, 2001) dat gevonden uitkomsten mogelijk toe te schrijven zijn aan verschillen die inherent zijn aan deze keuze.

Bij de respondenten is op twee momenten een gestructureerde vragenlijst afgenomen. De eerste vragenlijst werd circa twee weken voor de zitting afgenomen, de tweede vragenlijst circa twee weken na de zitting. Afhankelijk van de voorkeur van de respondent werden de vragenlijsten schriftelijk of digitaal ingevuld. Bij aanvang van de dataverzameling is een pilot met beide vragenlijst uitgevoerd. Het bleek dat invullen hiervan ongeveer twintig minuten duurde.

Opzet vragenlijst

De volgende constructen zijn opgenomen in de vragenlijsten (zie bijlage 1 voor de eerste vragenlijst en bijlage 2 voor de tweede vragenlijst):

- Persoonsgegevens: geslacht, leeftijd, nationaliteit, burgerlijke staat e.d.
- Delictgegevens: kenmerken van het gepleegde delict, relatie tussen slachtoffer en dader en het (al dan niet) chronische karakter van het slachtofferschap.
- Motieven en verwachtingen met betrekking tot het spreekrecht en de SSV:
- Onder een *motief* wordt in dit onderzoek verstaan: een beweegreden om al dan niet deel te nemen aan het spreekrecht en/of de SSV. Onder een *verwachting* wordt verstaan: een geanticipeerde uitkomst van deelname aan het spreekrecht en/of de SSV. Motieven en verwachtingen kunnen zowel positief als negatief geformuleerd zijn. Een voorbeeld van een motief is: 'Door middel van deelname aan het spreekrecht wil ik mijn eigen verhaal vertellen aan de rechter'. Bij een verwachting kan gedacht worden aan: 'Ik verwachtte dat de schriftelijke slachtofferverklaring een vertekend/verkeerd beeld zou geven tijdens de zitting'. Opgemerkt moet worden dat in sommige gevallen motieven en verwachtingen kunnen overlappen. Zo kan bijvoorbeeld 'de dader inzicht geven in de gevolgen van het delict' zowel een beweegreden zijn om deel te nemen aan het spreekrecht, als een geanticipeerde uitkomst van deelname aan het spreekrecht.
- Perceptie van de behandeling door Slachtofferhulp Nederland, politie, staande magistratuur (Officier van Justitie) en zittende magistratuur (rechters), evenals perceptie betreffende de zwaarte van de straf, tevredenheid met de uitkomst van het proces, de subjectieve effecten van strafrechtelijke procedures (bijvoorbeeld: "het opstellen van de SSV draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst van de strafzaak") en psychologische stress.
- Gevoelens en gedragingen zijn gemeten aan de hand van gestandaardiseerde vragenlijsten:
 - o Rape Attribution Questionnaire (RAQ) (Frazier, 2003). Perceptie van controle over het herstelproces is gemeten met behulp van één van de subschalen van de RAQ. Deze subschaal is gebruikt omdat deze is gevalideerd onder slachtoffers van ernstige misdrijven, een groep die vergelijkbaar is met de spreekrechtgerechtigden die in dit onderzoek worden bevraagd. Vijf (self-report) items zijn beantwoord op een 5-punts Likert-schaal, variërend van 1=geheel oneens tot 5=geheel eens. Itemscores zijn bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore. Verwacht werd dat de perceptie van controle over het herstelproces van invloed zou zijn op de posttraumatische stressklachten van het slachtoffer. Na inspectie van de resultaten bleek dat één item ("de invloed van het misdrijf zal me lange tijd beïnvloeden, maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken") de betrouwbaarheid deed afnemen. Na verwijdering

van dit item is de interne betrouwbaarheid van de schaal berekend met Cronbach's alpha en bedraagt 0,79.

- Trauma Screening Questionnaire (TSQ) (Brewin, Rose & Andrews, 2002). De TSQ bestaat uit tien (self-report) items en is afgeleid van de PTSD Symptom Scale-Self Report version (PSS-SR; Foa, Riggs & Dancu, 1993). De items hebben betrekking op gevoelens van herbeleving en prikkelbaarheid en worden gescoord met 'ja' (de afgelopen week twee of meer keer beleefd) en 'nee' (de afgelopen week minder dan twee keer beleefd). Itemscores (ja=1, nee=0) zijn bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore. De TSQ is vertaald vanuit het Engels en in dit onderzoek gebruikt om een mogelijke toe- of afname van posttraumatische stressklachten te kunnen meten. Tevens is bekeken in hoeverre stressklachten samenhangen met de modaliteitkeuze (spreken, SSV, niet-deelname). Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,88.
- Dimensions of Anger Reactions Scale (DAR) (Novaco, 1975). De DAR bestaat uit zeven (self-report) items betreffende woedereacties. Voor dit onderzoek zijn de originele Engelstalige items vertaald in het Nederlands. Items worden gescoord op een 9-punts Likert-schaal (waarbij 0=klopt helemaal niet en 8=klopt helemaal). Totaalscores lopen van 0 tot 56, waarbij een lage score een indicatie geeft voor het ontbreken van woedegevoelens en een hoge score een indicatie geeft voor extreme woedegevoelens. Voor dit onderzoek is respondenten gevraagd bij invulling van de schaal een tijdsperiode van 'de afgelopen twee weken' in ogeschouw te nemen. Dit om mogelijke toe- of afnamen in woede door deelname aan het spreekrecht en/of de SSV te kunnen meten. Tevens is bekeken in hoeverre woedegevoelens bepalend zijn voor de modaliteitkeuze. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,89.
- Hospital Anxiety and Depression Scale NL (HADS-NL) (Zigmond & Snaith, 1983). De HADS-NL betreft een voor de Nederlandse situatie gevalideerde vragenlijst en is bedoeld om gevoelens van angst en depressie te meten. In dit onderzoek is gekeken naar de subschaal 'angst', welke bestaat uit zeven (self-report) items. Items worden gescoord op een 4-punts Likert-schaal. Cronbach's alpha voor deze subschaal bedraagt 0,91. Scores per item variëren van 0 tot 3, waarbij een totaalscore van 8 of meer een indicatie geeft van een psychiatrisch toestandsbeeld.
- Transgression-Related Interpersonal Motivations Scale – 12-Item Form (TRIM-12) (McCullough et al., 1998). Met behulp van dit instrument is respondenten gevraagd naar hun huidige gevoelens en gedachten betreffende de dader van het misdrijf. De TRIM bestaat uit de twee subschalen vermijding en wraakzucht, waarvan laatstgenoemde is gebruikt voor dit onderzoek. De subschaal vermijding is niet gebruikt omdat een aanzienlijk deel van de respondenten niet in directe relatie staat tot de dader. De subschaal wraakzucht bestaat uit vijf items, welke worden gescoord op een 5-punts Likert-schaal (waarbij 1=geheel oneens en 5=geheel eens). Scores van de items worden opgeteld tot 1 totaalscore. In het onderzoek van McCullough et al. (1998) is respondenten gevraagd naar hun wraakgevoelens betreffende een persoon die hen recentelijk veel pijn had gedaan. McCullough et al. (1998) rapporteerden in deze studie een gemiddelde van 8.99 (SD=5.07) op de subschaal wraakzucht. In onze studie bedraagt Cronbach's alpha voor de subschaal wraakzucht 0,85.
- Type D Scale-14 (DS-14) (Denollet, 2005). De Type D Scale-14 bestaat uit twee subschalen: negatieve affectiviteit (piekeren, zwaarmoedigheid en

- prikkelbaarheid) en sociale inhibitie (terughoudendheid en gebrek aan zelfvertrouwen). Beide schalen zijn vertaald vanuit het Engels en bestaan uit 7 (self-report) items, welke worden gescoord op een 5-punts Likert-schaal (waarbij 0=onjuist en 4=juist). Scores op beide schalen variëren van 0 tot 28, waarbij het afkappunt is gesteld op 10. Om te spreken van een Type D persoonlijkheid moet op beide schalen minimaal 10 gescoord zijn. In dit onderzoek is gekeken in hoeverre een neiging naar een Type D persoonlijkheid bepalend is voor de modaliteitkeuze. Cronbach's alpha voor beide subschalen bedraagt 0,84 en 0,88.
- o Trust in the Law (Tyler & Huo, 2002). Vertrouwen in het strafrechtelijk systeem werd gemeten aan de hand van de 'Trust in the Law' schaal. Deze schaal bestaat uit twee lijsten van vier items, waarvan één betrekking heeft op vertrouwen in de politie en één op vertrouwen in de rechterlijke macht. De items zijn gemeten met 4-punts Likert-schalen, waarbij 1 het meest positieve oordeel weergeeft en 4 het meest negatieve oordeel. Itemscores zijn bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,85.
 - o Posttraumatische Groei Schaal (PTGS) (Jaarsma, Pool, Sanderman & Ranchor 2006). Het betreft hier een vertaling van de oorspronkelijke Engelstalige versie: Posttraumatic Growth Inventory (Calhoun & Tedeschi, 1996). Dit instrument kan een indruk geven van eventuele als positief beleefde ervaringen of ontwikkelingen, na het meemaken van een ernstige, traumatische gebeurtenis of periode (Calhoun & Tedeschi, 1996). Evenals de Engelstalige versie, bestaat de Nederlandse schaal uit vijf factoren: veranderingen in relaties met anderen, het ervaren van nieuwe mogelijkheden, ervaren van persoonlijke kracht, veranderingen in spiritueel beleven en veranderingen in de waardering van het (eigen) leven. In dit onderzoek is gekeken naar de subschalen 'veranderingen in relaties met anderen' en 'ervaren van persoonlijke kracht', welke worden gescoord aan de hand van respectievelijk zeven en vier (self-report) items. De overige subschalen zijn niet meegenomen, omdat de diversiteit aan delicten in dit onderzoek beantwoording van sommige items ongepast maakte. Alle items zijn positief geformuleerd en worden gescoord op een 6-punts Likert-schaal (waarbij 0=niet ervaren en 5=in zeer sterke mate ervaren). Cronbach's alpha voor deze subschalen bedraagt respectievelijk 0,89 en 0,85.

Beantwoording onderzoeksvragen

De kwantitatieve survey beoogt antwoord te geven op vragen 1, 2, 3, 6 en 9. We staan stil bij de wijze waarop dit plaatsvindt:

- Onderzoeksvraag 1: Omdat slachtoffers op elk gewenst moment hun keuze voor het spreekrecht en/of de SSV kunnen veranderen, is in dit onderzoek gekeken naar modaliteitkeuzes in zowel de voor- als de nameting van de kwantitatieve survey. Deze aantallen zijn vervolgens vergeleken en landelijk gegeneraliseerd, hierbij rekening houdend met verschillende factoren die mogelijk voor vertekening kunnen zorgen.
- Onderzoeksvraag 2: Het vragenblok 'Motieven en verwachtingen' levert inzicht op in de motieven om al dan niet van het spreekrecht en/of de SSV gebruik te maken. De volgende constructen zijn met behulp van variantie-analyses geanalyseerd: informatievoorziening aan de rechter, verdachte en andere aanwezigen in de rechtszaal, erkenning, verwerking van het misdrijf, verkrijgen van een schadevergoeding, beïnvloeding van de strafmaat, angst voor dader en verkleinen recidivegevaar.

- Onderzoeksvraag 3: De samenhang tussen motieven en achtergrondkenmerken, dan wel psychologische kenmerken is op twee manieren uitgewerkt. In de eerste plaats is het verband tussen deze kenmerken en de geuite motieven van slachtoffers bepaald. In de tweede plaats is gekeken naar het verband tussen deze kenmerken en de keuze voor een bepaalde modaliteit.
- Onderzoeksvraag 6 en 9: Bij het beantwoorden van deze vragen gaat het enerzijds om de effecten van de modaliteit op de vermindering van angst- en woedegevoelens en de rechtvaardigheidsgevoelens en anderzijds op het bezien van het risico op secundaire victimisatie. De relevante constructen zijn zowel opgenomen in de voorals in de nameting. Met behulp van de statistische analyse 'repeated measures' is gekeken in hoeverre er aanmerkelijke verschillen bestaan tussen degenen die wel of niet gebruik hebben gemaakt van een bepaalde modaliteit. Bij het verminderen van angstgevoelens gaat het om de scores op de HADS-NL en de TSQ. Bij het verminderen van woedegevoelens om de scores op de DAR en de TRIM. Bij de rechtvaardigheidsgevoelens gaat het om de Trust in the Law-schaal, alsmede de percepties van het strafrechtelijk apparaat. Bij het uitwerken van het begrip secundaire victimisatie is de indeling van Orth (2002) gebruikt; het gaat om een mogelijke afname van het vertrouwen in het strafrechtstelsel, van zelfvertrouwen, van vertrouwen in een rechtvaardige wereld en de toekomst en een verhoging van psychologische stress.

2.3.3 Interviews

Vier weken na de terechtzitting zijn semigestructureerde interviews afgenomen bij 119 respondenten. Doel hiervan was om zowel informatie van kwalitatieve aard in te winnen, alsook om de resultaten van de vragenlijsten te verifiëren. Voor de drie groepen zijn verschillende checklists ontwikkeld (zie bijlagen 3, 4 en 5 voor de volledige checklists). Afhankelijk van de voorkeur van de respondent werden de interviews face-to-face of telefonisch afgenomen.

Er zijn verschillende kwalitatieve studies gedaan naar de beleving van slachtoffers in het strafproces. Net als in de studie van Herman (2003), zijn de interviews in dit onderzoek vooral gericht op de ervaring van slachtoffers in het strafproces. Met name de beleving van en de motivatie om deel te nemen aan het spreekrecht en/of de SSV (of juist het afzien daarvan) stonden in de interviews centraal (onderzoeksvraag 2, 3 en 5). Respondenten is gevraagd naar de beleving van zowel de voorbereiding op, als de uitvoering van het spreekrecht en het opstellen van de SSV. Hierbij is hen specifiek gevraagd te reflecteren op de redenen waarom ze een bepaalde mening of visie hebben. Ook hun beoordeling van het nut en de risico's van deelname is bevestigd (onderzoeksvraag 6 en 9). Hierbij is bezien wat zij zien als oorzaken van het al dan niet slagen van deelname aan het spreekrecht en/of de SSV. Waar zien zij nog verbeteringspunten?

Respondenten is verder gevraagd naar mogelijke drempels voor deelname (onderzoeksvraag 4). Hierbij is ook stilgestaan bij de beoordeling van de praktische uitvoering van de SSV en het spreekrecht. Tot slot is hun mening bevestigd over de kring van gerechtigden (onderzoeksvraag 7) en het onderwerp van spreken (onderzoeksvraag 8). Bij dat laatste is de verbinding gelegd met de doelen die slachtoffers hebben bij het spreekrecht en het strafrecht in het algemeen.

2.3.4 Observaties in de rechtszaal

Observaties ter terechtzitting zijn verricht bij 42 respondenten die te kennen gaven gebruik te zullen maken van het spreekrecht (al dan niet in combinatie met de SSV). Hiervan hebben uiteindelijk 9 respondenten nog vlak voor of tijdens de terechtzitting besloten toch niet te gaan spreken en hebben vijf respondenten van de rechtbank niet de mogelijkheid gekregen te spreken. Bij laatstgenoemde groep is op geen enkele wijze aandacht besteed aan het voorgenomen spreekrecht. Daarnaast hebben uiteindelijk twee slachtoffers gebruik gemaakt van het spreekrecht, terwijl zij in de eerste vragenlijst hadden aangegeven gebruik te maken van alleen de SSV. Van deze laatste 'sprekers' heeft het onderzoeksteam dan ook geen terechtzitting bijgewoond.

Tot slot heeft het onderzoeksteam drie terechtzittingen niet bij kunnen wonen omdat deze ofwel niet toegankelijk waren (1x kinderrechter) ofwel om praktische redenen niet op tijd bereikbaar (1x falen openbaar vervoer en 1x hevige sneeuwval).

De rechtbanken waar de observaties plaatsvonden zijn verspreid over het hele land. De zittingen zijn verdeeld over meervoudige-kamerzittingen en politierechterzittingen. Op de zittingsdagen werd door de onderzoekers plaatsgenomen op de publieke tribune. Omdat rechter(s) en Officier van Justitie niet op de hoogte waren van (de aard van) onze aanwezigheid, zal dit hun houding of keuzes niet hebben beïnvloed. Om de specifieke aandachtspunten en de scoringswijze van beide onderzoekers bij de observaties op elkaar te laten aansluiten, zijn tien zittingen bijgewoond door twee onderzoekers.

Aan de hand van een vooraf opgestelde checklist zijn zowel objectieve zaken (o.a. hoe lang duurde het spreken van het slachtoffer, besteedden de rechter en Officier van Justitie aandacht aan hetgeen het slachtoffer zei tijdens het spreken) als subjectieve zaken (o.a. hoe was de emotionele toestand van het slachtoffer te typeren, wakte de rechter de indruk aandachtig te luisteren naar het verhaal van het slachtoffer) geobserveerd. Hoewel de observaties een zogenaamd 'open' karakter hadden, werden de volgende specifieke punten gescoord (zie bijlage 6 voor de volledige checklist ter terechtzitting):

- Hoe lang duurde het spreken van het slachtoffer/de nabestaande?
- Is het slachtoffer/de nabestaande onderbroken tijdens zijn spreken? Zo ja, op wat voor manier en door wie?
- Maakte het slachtoffer/de nabestaande tijdens het spreken gebruik van een schriftelijke slachtofferverklaring?
- Waarover heeft het slachtoffer/de nabestaande gesproken?
- Heeft iemand bezwaren geuit betreffende de inhoud van de mondelinge verklaring? Zo ja, wie en op wat voor manier?
- Is het slachtoffer/de nabestaande, al dan niet naar aanleiding van het uitgeoefende spreekrecht, opgeroepen als getuige?
- Heeft het slachtoffer/de nabestaande nog op een andere manier gesproken tijdens de zitting dan via het spreekrecht, bijvoorbeeld via een toelichting op een vordering benadeelde partij?
- Wat voor opmerkingen worden direct gemaakt tegen het slachtoffer/de nabestaande door rechter, Officier van Justitie, verdachte, advocaat, e.d.?
- Wat voor indruk (emotioneel) wakte het slachtoffer/de nabestaande?

Van alle gebeurtenissen (zowel binnen als buiten de rechtszaal) die van belang konden zijn voor het onderzoek zijn tevens schriftelijk aantekeningen gemaakt. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan conflicten in de wachtruimte en opmerkingen vanaf de publieke tribune.

3. Voormeting: kwantitatieve survey

3.1 Inleiding

Circa twee weken voorafgaand aan het plaatsvinden van de terechtzitting in hun zaak is aan de respondenten een vragenlijst voorgelegd. Deze voormeting heeft twee onderscheiden, maar samenhangende doelen. Het dient allereerst als vergelijkingsmateriaal voor de nameting. Door vooraf en achteraf dezelfde constructen te meten, en deze te vergelijken met de gegevens uit de controlegroep, is inzicht verkregen in de effecten van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. In hoofdstuk 4 komt de vergelijking tussen de voormeting en de nameting aan bod.

Ten tweede zijn de resultaten van de voormeting ook op zichzelf van belang. Een steeds terugkerende vraag is wat de verschillen zijn tussen degenen die willen gaan spreken, degenen die niet willen spreken, maar wel een SSV gaan opstellen en degenen die van beide modaliteiten afzien (respectievelijk de sprekers, de SSV-ers en de niet-deelnemers). Dit geeft op indirecte wijze inzicht in de motieven voor deelname aan het spreekrecht en de SSV en de zaken die met de keuze voor deelname samenhangen.

Een wezenlijk punt vooraf. In dit hoofdstuk wordt steeds gesproken over sprekers, SSV-ers en niet-deelnemers. Dit betreft in dit hoofdstuk degenen die voorafgaand aan de terechtzitting het *voornemen* hadden gebruik te gaan maken van het spreekrecht of de SSV, of het *voornemen* hadden daarvan af te zien. In het volgende hoofdstuk echter worden met dezelfde termen degenen bedoeld die *daadwerkelijk* van het spreekrecht of de SSV gebruik hebben gemaakt ter terechtzitting of dat *daadwerkelijk* niet hebben gedaan.

Zoals in hoofdstuk 1 beschreven is, kunnen slachtoffers en nabestaanden aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring verschillende functies toeschrijven, die niet noodzakelijkerwijs overeen hoeven te komen met de werkelijke (wettelijke) functies. Roberts en Erez (2004) maakten hierbij een onderscheid tussen uitkomstgerichte motieven (het beïnvloeden van de straf, het verkrijgen van schadevergoeding) en meer expressieve, procesgerichte motieven (het gehoord of erkend worden, de bijdrage aan de verwerking van het delict). In dit hoofdstuk zullen we meer inzicht verkrijgen in de verwachtingen die slachtoffers hebben over deze functies. Daarbij zijn wij ook geïnteresseerd in de mate waarin de motieven samenhangen met de delictkenmerken, de achtergrondkenmerken of de psychologische factoren. Het hoofdstuk levert daarmee een bijdrage aan de beantwoording van onderzoeksvraag 2 en 3.

De achtergrondkenmerken, delictkenmerken en psychologische factoren zijn ook op zich van belang voor de keuze om deel te nemen. In hoofdstuk 1 stonden we al stil bij de heterogeniteit in de slachtofferpopulatie en de mogelijke gevolgen die dit heeft voor het gebruik van strafrechtelijke instrumenten. Het is van belang te erkennen dat verschillende factoren met elkaar kunnen samenhangen. Het delict dat een slachtoffer heeft meegemaakt kan bijvoorbeeld samenhangen met de kans op posttraumatische stress, terwijl het geslacht van een slachtoffer weer samenhangt met het delict. We zullen daarom ook de samenhang tussen de verschillende kenmerken bekijken.

De vragenlijst (zie ook hoofdstuk 2) bestaat uit vier vragenblokken, achtereenvolgens: demografische kenmerken, delictkenmerken, psychologische kenmerken en verwachtingen over het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Deze komen in dit hoofdstuk in dezelfde volgorde aan bod (paragraaf 3.2 tot en met 3.5). In paragraaf

3.6 worden de kenmerken in samenhang bekeken. Paragraaf 3.7 vat de belangrijkste resultaten van dit hoofdstuk samen en legt de verbinding met de onderzoeksvragen.

In elk van de paragrafen wordt steeds een weergave gegeven van de antwoorden van de respondentgroep als geheel. Vervolgens worden de antwoorden vergeleken van de (voorgenomen) sprekers, SSV-ers en de niet-deelnemers. Er zijn voor het bepalen van samenhangen verschillende analyses gebruikt (variantie-analyses, chi-kwadraat toetsen, correlatieanalyses, factoranalyses en logistische regressieanalyses). In de lopende tekst is echter zo veel mogelijk statistisch jargon vermeden.

3.2 Demografische kenmerken

Respondenten is gevraagd naar een zestal achtergrondkenmerken: geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, burgerlijke staat, betaalde baan en etniciteit. We gaan achtereenvolgens op deze kenmerken in, alvorens een vergelijking te maken met ander (victimologisch) onderzoek.

In tabel 3.1 is te zien dat een kleine meerderheid van de deelnemende respondenten vrouw is (56%, N=165). De leeftijd loopt uiteen van 14 tot 91 jaar, met een gemiddelde van 37 jaar. 20% is laag opgeleid (uitsluitend lagere school, lager beroeps onderwijs). 58% heeft een gemiddeld opleidingsniveau (middelbaar beroepsonderwijs, middelbaar algemeen onderwijs) en 22% is hoog opgeleid (hoger beroeps onderwijs, universitair onderwijs).

Een meerderheid is ongehuwd/geregistreerd partner (61%) en een kleiner deel gehuwd (24%). Verder is 13% gescheiden en 2% weduwe of weduwnaar.

Van de respondenten heeft twee derde een betaalde baan. De etniciteit van de respondenten is in ruim 80% van de gevallen Nederlands. 91% is in Nederland geboren, voor 83% geldt dit ook voor beide ouders.

Uit de vergelijking met de gegevens van de gehele Nederlandse bevolking van 14 jaar en ouder blijkt dat de respondentgroep op drie kenmerken significant afwijkt. De respondenten zijn jonger dan gemiddeld, zijn vaker ongehuwd en hebben vaker een betaalde baan. Het geslacht van de respondentgroep, het opleidingsniveau en de etniciteit wijken niet significant af. Dat de respondenten gemiddeld jonger zijn is niet verbazingwekkend. Het is een bekend victimologisch gegeven dat jongeren een sterk verhoogd risico op slachtofferschap van geweldsdelicten lopen (zie Wittebrood, 2006). Het grotere aandeel respondenten met een betaalde baan hangt hier waarschijnlijk mee samen. Onder de respondenten zijn degenen van pensioengerechtigde leeftijd immers sterk ondervertegenwoordigd. Eenzelfde redenering geldt voor het hogere aandeel ongehuwden. De respondentgroep lijkt hiermee een goede afspiegeling van de populatie geweldslachtoffers, als het om demografische kenmerken gaat.⁹

⁹ We merken voor de volledigheid nog wel op dat we niet met zekerheid kunnen stellen dat de populatie spreekrechtgerechtigden op achtergrondkenmerken overeenkomt met de populatie geweldslachtoffers.

Tabel 3.1 Achtergrondkenmerken gehele onderzoeksgroep

	Steekproef				Nederlandse Bevolking*	Significant verschil?
Geslacht	N	%	Gemiddelde (standaarddeviatie)	Range		
- man	72	43,6			49,5%	Nee
-vrouw	93	56,4			50,5%	
Leeftijd			37 (14,1)	14-91	46***	Ja, p<0,01
<18**	9	5,5			5,8	
18-30	56	33,9			18,8	
31-49	73	44,2			33,5	
>49	27	16,4			41,8	
Opleidingsniveau						Nee
-laag	33	20,0			22%	
-middelbaar	96	58,2			51%	
-hoog	36	21,8			26%	
Burgerlijke staat						Ja, p<0,01
Ongehuwd	100	60,6			46,6%	
Gehuwd	39	23,6			41,7%	
Gescheiden	22	13,3			6,4%	
Weduwe/weduwenaar	4	2,4			5,3%	
Betaalde baan	110	66,7			53,0%	Ja, p<0,01
Geboorteland Nederland	150	90,9			89,9%	Nee
Etniciteit Nederlandse	137	83,0			80,1%	Nee

* Bron: www.cbs.nl (Centraal Bureau voor de Statistiek)

** De minderjarigen hebben op eigen verzoek deelgenomen aan het onderzoek en onder begeleiding van één of beide ouders de vragenlijsten ingevuld.

***Gemiddelde leeftijd is gebaseerd op de bevolking van 14 jaar en ouder.

Samenhang achtergrondkenmerken met keuze voor spreekrecht of SSV

In tabel 3.2 zijn de achtergrondkenmerken per respondentencategorie in kaart gebracht. De respondenten zijn verdeeld in (voorgenomen) sprekers, SSV-ers en niet-deelnemers. Het is met name interessant om te zien in hoeverre een bepaald achtergrondkenmerk samenhangt met deze indeling. Het blijkt dan dat geslacht en het hebben van een betaalde baan significant samenhangen met de intentie om aan het spreekrecht of de SSV deel te nemen.¹⁰ Het aandeel vrouwen is bij de sprekers 72%, bij degenen die aan de SSV deel willen nemen 58% en bij de niet-deelnemers 32% (chi-kwadraat = 18,35, df

¹⁰ Voor de samenhang met de nominale en ordinale variabelen (geslacht, burgerlijke staat, etniciteit, het al dan niet hebben van een betaalde baan en opleidingsniveau) is hiervoor gebruik gemaakt van de chi-kwadraat toets, terwijl voor de samenhang met de ratiovariabele leeftijd de eta is bepaald.

=2, $p < 0,001$). Vrouwen willen dus beduidend vaker gebruikmaken van het spreekrecht dan mannen, terwijl mannen vaker afzien van het gebruik van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Van de (voorgenomen) sprekers heeft 55% een betaalde baan, significant minder dan van de (voorgenomen) SSV-ers en de niet-deelnemers, respectievelijk 79% en 75% (χ^2 -kwadraat = 9,88, $df=2$, $p < 0,01$).

Tabel 3.2 Achtergrondkenmerken per respondentencategorie

	Sprekers in % (n=71)	SSV-ers in % (n=47)	Niet-deelnemers in % (n=47)	Significant verschil?
Geslacht (% vrouw)	72	58	32	Ja, $p < 0,001$
Leeftijd				Nee
<18*	6	2	9	
18-30	30	26	49	
31-49	47	55	30	
>49	18	17	13	
Opleidingsniveau				Nee
- laag	17	26	19	
-middelbaar	61	53	60	
-hoog	23	21	21	
Burgerlijke staat				Nee
Ongehuwd	56	57	70	
Gehuwd)	23	26	23	
Gescheiden	18	15	4	
Weduwe/weduwenaar	3	2	2	
Betaalde baan	55	79	75	Ja, $p < 0,01$
Etniciteit (% Nederlands)	79	92	81	Nee

* De minderjarigen hebben op eigen verzoek deelgenomen aan het onderzoek en onder begeleiding van één of beide ouders de vragenlijsten ingevuld.

3.3. Delictkenmerken

Een viertal delictgegevens is bevraagd: het type delict, het tijdstip van het plaatsvinden van het delict, de relatie met de verdachte en de vraag of men al eerder van een (vergelijkbaar) delict slachtoffer is geworden.

Type delict

Om gebruik te mogen maken van het spreekrecht dient het slachtoffer een ernstig tot zeer ernstig (gewelds)delict te zijn overkomen. We hebben de delicten onderverdeeld in zes categorieën: bedreiging, stalking/belaging, overige geweldsmisdrijven (o.a. mishandeling en poging tot moord/doodslag), zedenmisdrijven, verkeersmisdrijven en

moord (hier gaat het om nabestaanden). Indien de tenlastelegging bestond uit meerdere delicttypen, is uitgegaan van het zwaarste delict. Als een respondent slachtoffer is van een zedendelict in combinatie met bedreiging, is deze ingedeeld bij de zedenmisdrijven. Uit tabel 3.3 blijkt dat 21% van de respondenten slachtoffer is geworden van bedreiging, 11% van stalking en 45% van een ander geweldsmisdrijf. 18% heeft een zedenmisdrijf meegemaakt en 3% een verkeersmisdrijf. Aan het onderzoek deden verder vijf nabestaanden mee (3%).

De verdeling van de delicten over de respondentgroepen (sprekers, SSV-ers en niet-deelnemers) vertoont opvallende en significante verschillen (chi-kwadraat = 22,56; df=10, p=0,01). Het blijkt dat de groep niet-deelnemers een (veel) groter aandeel gevallen van bedreiging kenden, terwijl alle nabestaanden (n=5) het spreekrecht willen gebruiken.

Tabel 3.3 Delicttypen

Type delict	Totaal in % (N=165)	Sprekers in % (n=71)	SSV-ers in % (n=47)	Niet-deelnemers in % (n=47)
Bedreiging	21	14	13	38
Stalking	11	14	11	6
Overige geweldsmisdrijven	45	48	47	38
Zedendelicten	18	16	23	15
Verkeersmisdrijf	3	1	6	2
Nabestaanden	3	7	-	-

Tijdstip plaatsvinden delict

Slachtoffers werden benaderd voor deelname aan het onderzoek, toen zij de 'Aanbodbrief Spreekrecht' ontvingen. Het Openbaar Ministerie stuurt deze op na beoordeling van het dossier en het opstellen van de tenlastelegging. Dit vindt doorgaans een aantal maanden na de aangifte plaats.

Het is opmerkelijk dat het slachtofferschap van de niet-deelnemers beduidend minder lang geleden heeft plaatsgevonden dan bij de voorgenomen sprekers en SSV-ers ($F=3,3$, $p<0,05$), zie tabel 3.4. Bij de niet-deelnemers is het delict gemiddeld nog geen half jaar geleden gebeurd (5,5 maand), bij de SSV-ers bijna een jaar geleden (10,9 maanden) en bij de sprekers bijna anderhalf jaar (17,2 maanden).

Tabel 3.4 Tijd verstreken sinds delict

Tijd verstreken sinds delict	Totaal (N=162)*	Gemiddelde tijd in maanden (Standaard Deviatie)
Sprekers	69	17,2 (35,0)
SSV-ers	46	10,9 (16,8)
Niet-deelnemers	47	5,5 (3,5)

* 3 slachtoffers hebben deze vraag verkeerd geïnterpreteerd. Zij hebben in plaats van een tijdsbepaling een plaatsbepaling gegeven.

Relatie met verdachte

Tabel 3.5 laat zien of het slachtoffer en de verdachte bekenden van elkaar waren. De meeste respondenten kenden de verdachte al voordat het misdrijf werd gepleegd, dit gold voor 61%. De relatie met de verdachte hangt niet samen met het voornemen gebruik te maken van het spreekrecht of het deelnemen aan de schriftelijke slachtofferverklaring.

Tabel 3.5 Bekendheid met de verdachte

	Totaal (N=165)	Sprekers (n=71)	SSV-ers (n=47)	Niet- deelnemers (n=47)
De verdachte is een bekende (% Ja)	61	68	57	55

Herhaald slachtofferschap

Een derde van de respondenten is al eerder slachtoffer geworden van een ernstig geweldsdelict. Deze percentages zijn voor de verschillende respondentgroepen hetzelfde. Bij 60% ging het om hetzelfde delict als het huidige. De helft hiervan heeft ook nog een ander delict meegemaakt. 40% maakte een ander delict mee.

De niet-deelnemers hebben geen van allen eerder gebruik van het spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring. Bij de sprekers (28%) en de SSV-ers (30%) kwam dit wel voor. Tabel 3.6 bevat de resultaten.

Tabel 3.6 Herhaald slachtofferschap

	Totaal (N=165)	Sprekers (n=71)	SSV-ers (n=47)	Niet-deelnemers (n=47)
Eerder slachtoffer? (% Ja)	33	31	36	32
Zelfde type delict	30	32	24	33
Ander type delict	40	36	41	47
Zelfde + ander type delict	30	32	35	20
Eerder gesproken?				
Eerder spreken	9	14	12	-
Eerder SSV	11	14	18	-
Eerder niet-deelname	80	73	71	100

3.4 Psychologische kenmerken

De volgende psychologische constructen zijn gemeten (zie uitgebreider hoofdstuk 2):

- Perceptie van controle over het herstelproces. Gemeten met de Rape Attribution Questionnaire (RAQ; Frazier, 2003). Scores variëren van 4 (laag) naar 20 (hoog).
- Posttraumatische stressklachten. Gescoord op de Trauma Screening Questionnaire (TSQ; Brewin et al., 2002). Scores variëren van 0 (laag) tot 10 (hoog). Een score van vijf punten of meer is een indicatie van een mogelijk aanwezige posttraumatische stressstoornis.
- Woedegevoelens. Gemeten met Dimensions of Anger Reactions Scale (DAR; Novaco, 1975). Totalscores lopen van 0 tot 56, waarbij een lage score een indicatie

geeft voor het ontbreken van woedegevoelens en een hoge score een indicatie geeft voor extreme woedegevoelens.

- Angstgevoelens. De respondenten is de angst-subschaal voorgelegd van de Hospital Anxiety and Depression Scale NL (HADS-NL; Snaith, 1992). Scores variëren van 0 (laag) tot 21 (punten) punten, waarbij een totaalscore van 8 of meer een *indicatie* geeft van een psychiatrisch toestandsbeeld.
- Wraakgevoelens. De subschaal wraakzucht van de Transgression-Related Interpersonal Motivations Scale – 12-Item Form (TRIM-12; McCullough et al., 1998) is vertaald en voorgelegd aan de respondenten. Scores variëren van vijf (laag) tot vijfentwintig (hoog). In het onderzoek van McCullough et al. (1998) was de gemiddelde waarde 9,0.
- Negatieve affectiviteit (piekeren, zwaarmoedigheid en prikkelbaarheid) en sociale inhibitie (terughoudendheid en gebrek aan zelfvertrouwen). Beide schalen van de Type-D persoonlijkheid Schaal-14 (DS-14; Denollet, 2005) zijn afgenomen. Scores variëren op beide schalen van 0 tot 28. Om van een Type-D persoonlijkheid te kunnen spreken moet op beide schalen gemiddeld 10 worden gescoord. Volgens Denollet (2005) voldoet 21% van de Nederlandse bevolking aan deze criteria.
- Vertrouwen in het rechtssysteem. Het vertrouwen in het strafrecht is gemeten met de Trust in the Law-schaal (Tyler & Huo, 2002). De schaal loopt van 8 (veel vertrouwen tot 32 (weinig vertrouwen).
- Posttraumatische groei. Er zijn twee schalen van de Posttraumatische groei Schaal (PTGS) (Jaarsma, Pool, Sanderman & Ranchor, 2006) afgenomen. Het gaat om de subschalen 'veranderingen in relaties met anderen' (hier PTGS_VRA) en 'ervaren van persoonlijke kracht' (hier PTGS_EPK). De eerste schaal loopt van 6 (laag) tot 42 (hoog) en de tweede schaal van 6 (laag) tot 24 (hoog). In een overzicht van Grubaugh en Resick (2007) van studies met deze schalen werden voor de eerste schaal gemiddelden gevonden van tussen de 12,6 en 18,0 en voor de tweede schaal tussen de 12,5 en de 16,3.

Psychologische kenmerken respondenten

Gezien de ernst van de delicten wekt het geen verbazing dat angst en posttraumatische stressklachten veel voorkomen bij de respondenten. Uit tabel 3.7 blijkt dat de gemiddelde waarde van de TSQ 5,2 is en van de HADS 9,3. Beide scores bevinden zich boven het niveau dat indicatief is voor psychologische problematiek, respectievelijk een score van 5 en een score van 8. Van de respondenten vertoonde 59% tekenen van een posttraumatische stressstoornis en 55% vertoonde tekenen van zeer ernstige angstgevoelens. Van de respondenten voldoet 37% aan de criteria voor een Type-D persoonlijkheid. Zij scoorden op beide schalen van de DS-14 hoger dan 10. Daarmee komt een Type-D persoonlijkheid binnen de respondentgroep beduidend vaker voor dan binnen de Nederlandse bevolking, het percentage is daar 21%. Het hebben van een Type-D persoonlijkheid lijkt dus samen te hangen met de kans op het meemaken van een ernstig geweldsdelict.

De gemiddelde waarde op de DAR is 20 en op de TRIM 12,7. Het gemiddelde niveau van de wraakgevoelens in de respondentgroep is daarmee beduidend hoger dan in het onderzoek van McCullough et al. (1998), die een gemiddelde waarde van 9,0 vonden. Wederom is dit gezien de ernst van de klachten niet verwonderlijk.

De respondenten hebben vertrouwen in het strafrechtelijk systeem. De gemiddelde waarde op de Trust in the Law Schaal is 16,3. Dit komt overeen met eerder slachtofferonderzoek in Nederland (Van Mierlo, Pemberton & Tol, 2009).

De waarden van de subschalen van de PTGS zijn ook interessant. De gemiddelde mate waarin de respondenten persoonlijke kracht zeggen te ervaren is iets lager dan wat hierover bekend is uit eerder onderzoek. De gemiddelde waarde van 11,6 ligt net onder de range van de eerdere onderzoeken. De waarde voor verandering in relaties met anderen (21,5) is echter juist weer hoger dan uit eerder onderzoek is gebleken.

Tabel 3.7 Psychologische kenmerken gehele onderzoeksgroep

	Range	Gemiddelde (Sd.)
RAQ (controle herstelproces)	4-20	14,3 (3,3)
TSQ (posttraumatische stress)	0-10, boven de vijf indicatie PTSS	5,2 (3,4)
DAR (woede)	0-56	20,0 (14,5)
HADS (angst)	0-21, boven de acht indicatie angstproblematiek	9,3 (4,9)
TRIM (wraakzucht)	5-25	12,7 (4,8)
Type-D_NA (negatieve affectiviteit)	0-28, Type D-persoonlijkheid bij scores van 10 en hoger, ook bij Type-D_SI	10,6 (7,0)
Type-D_SI (sociale inhibitie)	0-28, Type D-persoonlijkheid bij scores van 10 en hoger, ook bij Type-D_NA	9,0 (6,5)
Trust in the Law (vertrouwen in het rechtssysteem)	8 (hoog vertrouwen) -32 (laag vertrouwen)	16,3 (3,8)
PTGS_VRA (verandering in relaties met anderen)	0-35	21,5 (9,1)
PTGS_EPK (ervaren persoonlijke kracht)	0-20	11,6 (5,5)

Vergelijking respondentgroepen

Net als in eerdere paragrafen is een vergelijking gemaakt tussen de verschillende respondentgroepen. De (voorgenomen) sprekers en SSV-ers wijken sterk af van de niet-deelnemers, zo blijkt uit de gegevens in tabel 3.8.

De sprekers en SSV-ers rapporteren een veel hogere mate van angstgevoelens, posttraumatische stressklachten en woedeklachten dan de niet-deelnemers. De score op de HADS is bij de sprekers 10,7, bij de SSV-ers 10,4, terwijl deze bij de niet-deelnemers 6,2 is. De score op de DAR is bij de sprekers 22,0, bij de SSV-ers 25,2, terwijl deze bij de niet-deelnemers 11,9 is. De score op de TSQ is bij de sprekers 6,4, bij de SSV-ers 6,2, en bij de niet-deelnemers 'slechts' 2,6.

Significante verschillen zijn ook zichtbaar bij de andere maten. De perceptie van controle over het herstelproces is bij de sprekers en SSV-ers lager en hun wraakgevoelens hoger, zo blijkt uit een vergelijking van de scores op de RAQ, respectievelijk op de TRIM. Op negatieve affectiviteit scoren ze eveneens hoger, maar niet op sociale inhibitie. Tot slot rapporteren de sprekers en SSV-ers een verhoogde mate van posttraumatische groei ten

opzichte van de niet-deelnemers. Op beide subschalen van de PTGS zijn hun scores hoger.

Tabel 3.8 Psychologische kenmerken per respondentencategorie

	Sprekers (n=71)	SSV-ers (n=47)	Niet-deelnemers (n=47)	Significant verschil?
	Gem. (Sd.)	Gem. (Sd.)	Gem. (Sd.)	F-waarde
RAQ (controle herstelproces)	13,4 (3,1)	13,9 (2,9)	16,0 (3,1)	11,0, p<0,001
TSQ (posttraumatische stress)	6,4 (3,1)	6,2 (2,8)	2,6 (3,0)	26,6, p<0,001
DAR (woede)	22,0 (13,1)	25,2 (16,1)	11,9 (11,5)	12,6, p<0,001
HADS (angst)	10,7 (4,4)	10,4 (4,5)	6,2 (4,5)	16,2, p<0,001
TRIM (wraakzucht)	13,4 (5,1)	13,3 (4,3)	11,2 (4,5)	3,7, p<0,05
Type-D_NA (negatieve affectiviteit)	11,1 (6,3)	12,7 (7,4)	8,0 (6,9)	5,9, p<0,01
Type-D_SI (sociale inhibitie)	8,6 (6,2)	10,7 (6,3)	7,9 (6,8)	2,5, n.s.
Trust in the Law (vertrouwen in het rechtssysteem)	16,8 (3,6)	16,5 (4,3)	15,3 (3,4)	2,0, n.s.
PTGS_VRA (verandering in relaties met anderen)	21,5 (8,3)	24,9 (9,4)	18,0 (8,9)	5,3, p<0,01
PTGS_EPK (ervaren persoonlijke kracht)	12,7 (5,3)	12,1 (5,4)	9,5 (5,5)	7,2, p<0,01

Samenhang tussen psychologische kenmerken

Verschillende psychologische kenmerken hangen met elkaar samen. Het zal geen verbazing wekken dat woedegevoelens en wraakzucht een verband houden met elkaar, maar dat geldt ook voor woede, angst en traumatische klachten (zie Orth & Wieland, 2006), Type-D persoonlijkheid en traumatische klachten (Kunst, Winkel & Bogaerts, 2009) en controlepercepties en traumatische klachten (Frazier, 2003).

Uit tabel 3.9 blijkt dat verschillende constructen binnen de respondentengroep sterk met elkaar samenhangen. De scores op de TSQ, de DAR, de HADS, beide subschalen van de DS-14 en de RAQ (negatief) hangen sterk tot zeer sterk met elkaar samen. De Trust in the Law en de TRIM schalen hangen zwak met deze constructen samen, terwijl de scores op de beide subschalen van de PTGS alleen met elkaar samenhangen.

Tabel 3.9 Samenhangen tussen psychologische kenmerken*

	RAQ (controle herstel- proces)	TSQ (posttrau- matische stress)	DAR (woede)	HADS (angst)	DS14_NA (negatieve affectivi- teit)	DS14_SI (sociale inhibitie)	PTGS_VRA (verande- ring in relaties met anderen)
RAQ (controle herstelproces)							
TSQ (posttraumatische stress)	-0,61						
DAR (woede)	-0,45	0,65					
HADS (angst)	-0,64	0,78	0,64				
DS14_NA (negatieve affectiviteit)	-0,47	0,54	0,59	0,67			
DS14_SI (sociale inhibitie)	-0,41	0,44	0,51	0,48	0,69		
Trust in the Law (vertrouwen in het rechtssysteem)	-0,21	0,17	0,18	0,19	0,17	0,20	
TRIM (wraakzucht)	-0,25	0,24	0,32	0,19	0,15	0,28	
Tot_PTGS_EPK (ervaren persoonlijke kracht)							,679

* Waarden van Pearson's r, weergegeven waarden allen $p < 0,05$.

3.5. Verwachtingen over het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring

Deze paragraaf gaat in op de verwachtingen die de respondenten hadden over het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Hen is een 15-tal stellingen voorgelegd, die voor beide instrumenten steeds hetzelfde zijn. Respondenten is gevraagd terug te denken aan de periode waarin hen voor het eerst de mogelijkheid van deelname aan het spreekrecht of de SSV is voorgelegd.

De stellingen gaan over mogelijke redenen om deel te nemen (voorbeeld van een stelling: ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting van belang was om ervoor te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zou plegen), maar ook over redenen om van deelname af te zien (voorbeeldstelling: ik verwachtte dat de dader wraak op mij zou willen nemen als ik een schriftelijke slachtofferverklaring zou opstellen). Bij de positief geformuleerde stellingen is het onderscheid van Roberts en Erez (2004) tussen uitkomstgericht en expressief gebruik van het spreekrecht aangehouden.

De vragenlijsten bevatten stellingen over de volgende onderwerpen:

- de uitkomst (ik verwachtte dat het spreekrecht de hoogte van de straf zou beïnvloeden);
- communicatie met de dader en anderen (ik verwachtte dat het van belang was om de dader te laten inzien wat de gevolgen zijn geweest van het gepleegde misdrijf);
- erkenning en verwerking van het misdrijf (ik verwachtte dat het spreekrecht zou helpen bij mijn emotionele verwerking van het misdrijf).

Bij de mogelijke risico's gaat het om:

- de reactie van de dader (ik verwachtte dat door het spreken tijdens de zitting de dader boos op mij zou worden);
- een negatief effect op het procesverloop (ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting een vertekend beeld zou geven);
- het uitblijven van positieve emotionele effecten (ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting geen invloed zou kunnen hebben op mijn emotionele verwerking van het misdrijf).

Respondenten is gevraagd op een 5-puntsschaal aan te geven in hoeverre ze het met de stellingen eens of oneens waren.¹¹

De volgende zaken zijn in het bestuderen van de verwachtingen van belang:

- In welke verwachtingen herkennen de respondenten zich het meest?
- Welke verschillen zien respondenten tussen de schriftelijke slachtofferverklaring en het spreekrecht?
- In hoeverre zijn er verschillen in verwachtingen tussen degenen die zeggen geen gebruik te willen maken van het instrument en degenen die dat wel willen?

Verwachtingen over de SSV en het spreekrecht

Tabel 3.10 geeft een overzicht van de verwachtingen van de respondenten over het spreekrecht en de SSV. Het blijkt dat respondenten zich met name herkennen in de verwachting dat de SSV en het spreekrecht van belang zijn om de dader (gemiddelde score SSV 4,1, spreekrecht 3,9) en anderen (scores respectievelijk 3,7 en 3,8) in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest. Ook verwachten zij doorgaans dat beide instrumenten van belang zijn om te zorgen dat de dader niet nog eens een misdrijf zal plegen (gemiddelden van 3,8 en 3,7). Zelfs de stelling waar men het minst mee eens is - dat de instrumenten van belang zijn voor het verkrijgen van een schadevergoeding - verkrijgen nog scores van 3,1 respectievelijk 3,0.

Uit de verwachtingen blijkt dat de respondenten nauwelijks verschillen zien tussen de schriftelijke slachtofferverklaring en het spreekrecht. De correlaties tussen de verwachtingen over de schriftelijke slachtofferverklaring en het spreekrecht zijn zonder uitzondering hoog tot zeer hoog (Pearson's r van 0,59 tot 0,74). Er is maar bij één item ('ik verwachtte dat het van belang was om de dader in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest') een significant verschil tussen deze verwachtingen. Dit verschil is echter klein, een verschil van 0,23.

¹¹ De vijf antwoordcategorieën van de schaal zijn: geheel mee oneens, mee oneens, niet mee eens/niet mee oneens, mee eens en geheel mee eens.

Tabel 3.10 Verwachtingen over de SSV en het spreekrecht

	SSV	Spreekrecht	Correlatie
Ik verwachtte dat de SSV/het spreekrecht (1= geheel mee oneens, 5= geheel mee eens):	Gem. (Sd.)	Gem. (Sd.)	
...van belang was om de dader in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest	4,1 (1,1)	3,9 (1,1)	0,59
...van belang was om anderen in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest	3,7 (1,1)	3,8 (1,1)	0,58
...van belang was om ervoor te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zou plegen	3,8 (1,3)	3,7 (1,2)	0,70
...van belang was om (meer) begrip te krijgen van andere aanwezigen in de rechtszaal (OvJ en rechter)	3,6 (1,1)	3,5 (1,1)	0,68
...de hoogte van de straf voor de dader zou beïnvloeden	3,4 (1,1)	3,4 (1,1)	0,62
...veel aandacht zou krijgen tijdens het strafproces	3,4 (0,9)	3,4 (1,0)	0,59
...zou helpen bij mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	3,4 (1,3)	3,3 (1,3)	0,75
...van belang was om de dader emoties/berouw te laten tonen	3,2 (1,2)	3,1 (1,1)	0,74
...van belang was voor het verkrijgen van schadevergoeding	3,1 (1,2)	3,0 (1,2)	0,74
N	165	165	

Ook ten aanzien van de potentiële risico's zien de respondenten vooral overeenkomsten tussen het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. De correlaties zijn wederom hoog tot zeer hoog (Pearson's r loopt uiteen van 0,52 tot 0,79). De scores op de meeste items ontlopen elkaar weinig. Op drie items zijn significante verschillen. De respondenten zijn het vaker eens met de stelling dat het spreekrecht emotioneel zwaar zal zijn, dat de dader boos zal worden door het gebruiken van het spreekrecht en dat het spreekrecht een vertekend beeld zal geven (voor alle drie geldt $p < 0.001$).

De meeste respondenten zijn het niet eens met de stellingen dat de instrumenten een vertekend beeld zullen geven of dat ze een negatieve invloed op het strafproces zouden hebben. De scores hiervoor liggen net boven de 2. Tabel 3.11 bevat een overzicht.

Tabel 3.11 Verwachtingen over de SSV en het spreekrecht

	SSV	Spreekrecht	Correlatie
Ik verwachtte dat (1= geheel mee oneens, 5= geheel mee eens):	Gem. (Sd.)	Gem. (Sd.)	
... het opstellen van de SSV/het spreken tijdens de zitting (emotioneel) zwaar zou zijn	3,2 (1,2)	3,7 (1,2)	0,62
... door het opstellen van de SSV/het spreken tijdens de zitting, de dader boos op mij zou worden	2,9 (1,2)	3,2 (1,2)	0,68
... de dader wraak op mij zou willen nemen als ik een SSV zou opstellen/zou spreken tijdens de zitting	2,9 (1,3)	3,0 (1,0)	0,52
... het opstellen van de SSV/het spreken tijdens de zitting GEEN invloed zou kunnen hebben op mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	2,9 (1,3)	2,8 (0,9)	0,79
... de SSV/het spreken tijdens de zitting een vertekend/verkeerd beeld zou geven	2,2 (0,9)	2,5 (1,1)	0,67
... het opstellen van de SSV/het spreken tijdens de zitting een negatieve invloed zou kunnen hebben op een rechtvaardig strafproces	2,2 (0,9)	2,3 (0,8)	0,64
N	165	165	

Verschillen in verwachtingen tussen respondentgroepen

De verwachtingen van de niet-deelnemers over het spreekrecht wijken af van de (voorgenomen) sprekers en de SSV-ers. Op vijf items zijn de niet-deelnemers gemiddeld minder positief dan de andere respondentgroepen. Niet-deelnemers zijn vaker van mening dat het spreekrecht niet zal helpen bij de emotionele verwerking (gemiddeld 2,6 tegen 3,4 voor de SSV-ers en 3,7 voor de sprekers) en zijn minder vaak van mening dat het spreekrecht van belang is om meer begrip te krijgen (gemiddeld 3,0 tegen respectievelijk 3,6 en 3,8). Tevens zijn ze minder vaak van mening dat het spreekrecht van belang is de dader of anderen te laten inzien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest (gemiddeld 3,2 en 3,4 tegen 3,9 en 3,9 voor de SSV-ers en 4,1 en 4,2 voor de sprekers). Tot slot zien ze de preventieve werking van het spreekrecht somberder in. Ze zijn het minder vaak eens met de stelling dat het spreekrecht van belang is om te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zal plegen (3,2 tegen 3,7 respectievelijk 3,9). Zie tabel 3.12.

Tabel 3.12 Verwachtingen per respondentencategorie

	Sprekers (n=71)	SSV-ers (n=47)	Niet- deelnemers (n=47)	F-waarde (significantieniveau)
Ik verwachtte dat het spreekrecht (1= geheel mee oneens, 5= geheel mee eens):	Gem.	Gem.	Gem.	
...de hoogte van de straf voor de dader zou beïnvloeden	3,4	3,3	3,4	0,3 (n.s.)
...veel aandacht zou krijgen tijdens het strafproces	3,5	3,3	3,2	1,6 (n.s.)
...van belang was voor het verkrijgen van schadevergoeding	3,1	3,0	2,7	1,1 (n.s.)
...van belang was om de dader in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest	4,2	3,9	3,4	8,1 (p<0,001)
...van belang was om anderen in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest	4,1	3,9	3,2	9,8 (p<0,001)
...van belang was om ervoor te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zou plegen	3,9	3,7	3,2	4,6 (p<0,05)
...van belang was om de dader emoties/berouw te laten tonen	3,2	3,2	3,0	0,3 (n.s.)
...van belang was om (meer) begrip te krijgen van andere aanwezigen in de rechtszaal (OvJ en rechter)	3,8	3,6	3,0	8,3 (p<0,001)
...zou helpen bij mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	3,7	3,4	2,6	11,8 (p<0,001)

Bij de negatief geformuleerde stellingen komen verschillen tussen sprekers en SSV-ers aan het licht. Op vier items zijn er significante verschillen tussen de respondentgroepen. De SSV-ers zijn het significant vaker eens dan de sprekers met de stellingen dat het spreekrecht een vertekend en negatief effect kan hebben op het verloop van de rechtszaak (respectievelijk gemiddelden van 2,8 om 2,2 en 2,6 om 2,0).

Opvallend is verder dat juist de sprekers en de SSV-ers verwachtten dat het spreken emotioneel zwaar zal zijn (gemiddelden van 4,0 en 4,2 tegen 2,9 bij de niet-deelnemers). Een laatste significant verschil tussen de groepen is dat sprekers, minder vaak dan niet-deelnemers verwachtten dat het spreekrecht *geen* bijdrage zal leveren aan de verwerking van het misdrijf (gemiddeld 2,5 versus 3,1). Dit komt overeen met de eerder vermelde bevinding dat juist de sprekers verwachtten dat het spreekrecht de verwerking zal helpen.

Angst voor boosheid of wraakzucht van de dader lijken geen redenen om van het spreekrecht af te zien. De scores van de respondentgroepen vertonen geen verschillen op deze items. Zie tabel 3.13 voor een overzicht.

Tabel 3.13 Verwachtingen per respondentencategorie

Ik verwachtte dat	Sprekers (n=71)	SSV- ers (n=47)	Niet- deelnemers (n=47)	F-waarde (significantie)
... het spreken tijdens de zitting een negatieve invloed zou kunnen hebben op een rechtvaardig strafproces	2,0	2,6	2,3	4,6 (p<0,05)
... het spreken tijdens de zitting een vertekend/verkeerd beeld zou geven tijdens de zitting	2,2	2,8	2,5	4,4 (p<0,05)
... het spreken tijdens de zitting GEEN invloed zou kunnen hebben op mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	2,5	2,7	3,1	3,7 (p<0,05)
... het spreken tijdens de zitting (emotioneel) zwaar zou zijn	4,0	4,2	2,9	22,9(p<0,001)
... de dader wraak op mij zou willen nemen als ik zou spreken tijdens de zitting	2,8	3,3	3,0	2,3 (n.s)
... door het spreken tijdens de zitting, de dader boos op mij zou worden	3,1	3,4	3,1	0,9 (n.s.)

3.6 De kenmerken in samenhang bezien

In deze paragraaf brengen we de gegevens uit dit hoofdstuk samen. Twee vragen komen aan bod. In de eerste plaats zijn we geïnteresseerd in hoeverre de achtergrondkenmerken, delictkenmerken en de psychologische kenmerken tezamen inzicht bieden in de keuze voor het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. In de tweede plaats gaan we nader in op de samenhang tussen de motieven en de keuze voor het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring.

Een multivariate analyse van de keuze voor het spreekrecht en de SSV

In de vorige paragrafen is uitgewerkt dat verschillende variabelen samenhangen met het voornemen om deel te nemen aan het spreekrecht en de SSV. Uit paragraaf 3.2 is gebleken dat vrouwen vaker het voornemen hebben gebruik te maken van het spreekrecht en mannen vaker het voornemen hebben af te zien van zowel het spreekrecht als de SSV. Het hebben van een betaalde baan bleek daarnaast minder vaak voor te komen bij degenen die de intentie hadden gebruik te maken van het recht om te spreken. In paragraaf 3.3 bleken slachtoffers van bedreiging vaker van deelname af te zien. De gemiddelde tijdsduur sinds het plaatshebben van het delict bleek ook samen te hangen met deelname. Hoe langer geleden, hoe hoger de kans op deelname. In paragraaf 3.4 ten slotte bleken de (voorgenomen) sprekers en SSV-ers op verschillende psychologische kenmerken af te wijken van niet-deelnemers. De scores op de RAQ (controle over het herstelproces), de TSQ (indicatie van posttraumatische klachten), de DAR (woedegevoelens), de HADS (angstgevoelens), de wraak-subschaal van de TRIM, twee subschalen van de PTGS (posttraumatische groei) en de subschaal negatieve affectiviteit van de DS-14 bleken hiermee verband te houden.

Veel van deze variabelen hangen echter ook met elkaar samen. Om te zien welke variabelen de keuze om deel te nemen aan het spreekrecht en/of de SSV bepalen is het nodig om multivariate analyses uit te voeren, waarin het verband tussen de achtergrondkenmerken, delictkenmerken en psychologische factoren met deze keuzes *tegelijktijd* wordt bezien.

Hiertoe is een tweetal 'stepwise' logistische regressieanalyses uitgevoerd.¹² Met een regressieanalyse kan worden gezien wat de samenhang is tussen een (groot) aantal onafhankelijke variabelen en één afhankelijke variabele. In een stepwise regressieanalyse worden de variabelen één voor één aan het model toegevoegd en verwijderd, waarbij de criteria voor toevoeging en verwijdering steeds het significantieniveau zijn. Dit levert een model op met louter significante voorspellers.

Als de afhankelijke variabele uit twee keuzemogelijkheden bestaat, wordt een logistische regressie analyse gebruikt. De afhankelijke variabele in de eerste logistische regressie was deelname aan het spreekrecht of de SSV enerzijds en niet-deelnemen anderzijds. In de tweede logistische regressie was de afhankelijke variabele deelname aan het spreekrecht enerzijds en deelname aan de SSV of niet deelnemen anderzijds. Als onafhankelijke variabelen zijn alle bovengenoemde variabelen meegenomen.

De resultaten zijn zichtbaar in tabel 3.14. Het blijkt dat wanneer we de variabelen in samenhang bezien, alleen de TSQ, de tijd sinds het plaatsvinden van het delict en het geslacht significante voorspellers zijn van de keuze om deel te nemen aan SSV of spreekrecht. Een hogere score op de TSQ is een voorspeller van de keuze om deel te nemen, net als het vrouwelijk geslacht. De tijd sinds het plaatshebben van het delict hangt ook samen met de keuze om deel te nemen. Hoe langer geleden het delict heeft plaatsgevonden, hoe waarschijnlijker het is dat men deel wil nemen. Het betekent voor de overige variabelen dat zij wel samenhangen met de keuze deel te nemen, maar niet als voorspeller gelden. Hun samenhang met de keuze deel te nemen is te verklaren uit het verband dat ze hebben met de voorspellers.¹³

Tabel 3.14 Logistische regressie op keuze deelname aan de SSV of het spreekrecht

	B (standaardfout)	Wald
Constant	-1,8 (0,68)	2,9
Geslacht	1,0 (0,43)	5,6
TSQ, posttraumatische stress	0,37 (0,07)	26,2
Tijd sinds delict	0,07 (0,04)	2,5

De TSQ, het vrouwelijk geslacht en de tijd sinds het plaatshebben van het delict hangen ook samen met de keuze om te spreken. Het hebben van een betaalde baan maakt de kans op deze keuze kleiner. Zie tabel 3.15.

Tabel 3.15 Logistische regressie op keuze deelname aan het spreekrecht

	B (standaardfout)	Wald
Constant	-1,2 (0,38)	6,2
Geslacht	1,0 (0,36)	8,4
TSQ, posttraumatische stress	0,14 (0,05)	6,4
Betaalde baan	-0,94 (0,37)	6,0
Tijd sinds delict	0,02 (0,009)	3,9

¹² De Forward:LR methode is gebruikt.

¹³ De samenhang tussen bedreiging en niet-deelnemen is dan bijvoorbeeld het gevolg van het relatief lichte karakter van bedreiging, waardoor het slachtoffer minder last zal hebben van posttraumatische klachten.

Nemen we de twee analyses samen dan kunnen we vaststellen dat vrouwen een hogere kans hebben op het gebruik van één van de twee instrumenten en daarbinnen ook een verhoogde kans op het gebruik van het spreekrecht. Posttraumatische klachten en de tijd sinds het plaatshebben van het delict verhogen de kans op deelname aan de SSV of het spreekrecht en in versterkte mate op deelname aan het spreekrecht. Het hebben van een betaalde baan tenslotte verlaagt de kans op deelname aan het spreekrecht.

Samenhangen in de motieven om deel te nemen

De scores op de verschillende verwachtingsitems hangen sterk met elkaar samen. De respondenten die verwachten dat het spreekrecht van belang is om de dader te laten inzien wat de gevolgen zijn geweest van het door hem/haar gepleegde misdrijf, vinden doorgaans ook dat het van belang is om te zorgen dat de dader niet nog een dergelijk misdrijf pleegt ($r = .73$). Degenen die verwachten dat het spreekrecht de hoogte van de straf beïnvloedt, verwachten doorgaans ook dat het veel aandacht krijgt tijdens het strafproces ($r=.58$). Er zijn hiervan nog vele andere voorbeelden.

Het is niet verwonderlijk dat er een hoge samenhang is tussen de verschillende items. Verschillende items zijn bedoeld om een onderliggend construct te meten, bijvoorbeeld het uitkomstgericht of expressief gebruik van het spreekrecht. Een factoranalyse is uitgevoerd om te bezien in hoeverre een dergelijk patroon ook zichtbaar is in de antwoorden van de respondenten.¹⁴

Uit de analyse blijkt dat er vier factoren af te leiden zijn uit de verwachtingen over het spreekrecht, zie tabel 3,16. Uit nadere inspectie van de tabel leiden we af dat factor 1 de expressieve factor is. Het gaat hier om de verwachtingen over de mate waarin het spreekrecht communicatie met andere partijen en de verwerking van het delict bevordert. Bij factor 2 gaat het om de mate waarin slachtoffers verwachten dat het spreekrecht een voor hen zelf nadelige invloed heeft op het strafproces. Levert het spreekrecht een vertekend beeld op of zet het de rechtvaardigheid van het proces op het spel? Factor 3 is de uitkomstgerichte factor. Het gaat hier om de mate waarin slachtoffers verwachtten dat het spreekrecht hen in staat stelt de uitkomst te beïnvloeden of te communiceren met degenen die de uitkomst bepalen. Factor 4 geeft de mate van angst voor een negatieve reactie van de dader weer.

¹⁴ De factoranalyse is een zogenaamde 'principal components analysis' (PCA). De rotatiemethode is een Oblimin met Kaiser Normalisatie. De factoren mogen dus met elkaar samenhangen. De Kaiser-Meyer-Olkin waarde was 0,77, wat betekent dat de steekproefgrootte adequaat is voor het uitvoeren van de analyse. Bartlett's toets van de bolvorm leverde een waarde op van 1101,591, wat betekent dat de correlaties tussen de items eveneens hoog genoeg waren om de toets te mogen uitvoeren.

Tabel 3.16 Factoranalyse verwachtingen over spreekrecht (N=165)

Ik verwachtte dat het spreekrecht	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
...de hoogte van de straf voor de dader zou beïnvloeden			0,83	
...veel aandacht zou krijgen tijdens het strafproces			0,73	
...van belang was voor het verkrijgen van schadevergoeding			0,68	
...van belang was om de dader in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest	0,88			
...van belang was om anderen in te laten zien wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest	0,78			
...van belang was om ervoor te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zou plegen	0,81			
...van belang was om de dader emoties/berouw te laten tonen	0,66			
...van belang was om (meer) begrip te krijgen van andere aanwezigen in de rechtszaal (OvJ en rechter)	0,49		0,61	
...zou helpen bij mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	0,76			
Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting emotioneel zwaar zou zijn	0,66			
Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting de dader boos zou maken				-0,93
Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting een vertekend beeld zou geven		0,83		
Ik verwachtte dat de dader wraak op mij zou willen nemen als ik zou spreken tijdens de zitting				-0,88
Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting geen invloed zou hebben op mijn verwerking van het misdrijf	-0,42	0,46		
Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting een negatieve invloed zou hebben op een rechtvaardig strafproces		0,83		

De vier factoren zijn in verband gebracht met de keuze om deel te nemen (zie tabel 3.17). Het blijkt dat de eerste twee factoren verband houden met deze keuze. De niet-deelnemers schatten de expressieve waarde van het spreekrecht significant lager in dan sprekers of SSV-ers. De gemiddelde score op factor 1 van de niet-deelnemers is -0,61, tegen 0,15 voor de SSV-ers en 0,31 voor de sprekers.

De sprekers schatten daarentegen de kans op een voor henzelf negatief effect van het spreekrecht op het strafproces significant lager in dan SSV-ers en niet-deelnemers. De scores op deze factor (-0,31 voor de sprekers, 0,31 voor de SSV-ers en 0,16 voor de niet-deelnemers) lijken een belangrijke verklaring voor de keuze van de SSV boven het spreekrecht. De groepen wijken op factoren drie en vier niet significant van elkaar af.

Tabel 3.17 Scores op factoren vergeleken per respondentgroep¹⁵

	Sprekers (n=71)	SSV-ers (n=47)	Niet-deelnemers (n=47)	Significant verschil?
1: Expressie	0,31 (0,91)	0,15 (0,92)	-0,61 (0,94)	F=14,8 p<0,001
2: Negatief effect op proces	-0,31 (1,1)	0,31 (0,95)	0,16 (0,83)	F=6,5 p<0,01
3: Uitkomstgericht	0,10 (1,1)	- 0,06 (0,93)	-0,09 (0,89)	n.s.
4: Angst voor dader	0,07 (0,98)	-0,23 (1,0)	0,13 (0,97)	n.s.

3.7 Samenvatting

De voormeting beoogt twee samenhangende doelen. Het dient als vergelijkingsmateriaal voor de nameting, maar levert ook informatie op over de factoren die samenhangen met de voorgenomen keuze om deel te nemen aan het spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring. In de vragenlijst zijn vier onderwerpen aan bod gekomen: de achtergrondkenmerken van de respondenten, de kenmerken van het delict dat hen is overkomen, hun scores op verschillende psychologische constructen en hun verwachtingen over de opbrengsten en risico's van het spreekrecht en de SSV.

Het geslacht van de respondent en het al dan niet hebben van een betaalde baan hangen significant samen met het voornemen tot deelname aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Leeftijd, opleidingsniveau, etniciteit en burgerlijke staat doen dit niet. Vrouwen zijn vaker van plan gebruik te maken van het spreekrecht, mannen zien vaker van gebruikmaking van het spreekrecht en de SSV af. Het hebben van een betaalde baan verkleint de kans op deelname aan het spreekrecht.

Slachtoffers van bedreiging zien vaker van deelname af, terwijl de vijf nabestaanden in de steekproef allen willen deelnemen aan het spreekrecht. Het tijdstip van het plaatsvinden van het delict hangt samen met de keuze om deel te nemen. Hoe langer geleden het delict plaatsvond, hoe groter de kans op deelname. Het kennen van de verdachte speelt geen rol bij de keuze om deel te nemen.

Voorgenomen sprekers en SSV-ers wijken op verschillende psychologische kenmerken sterk af van niet-deelnemers. De scores op de RAQ (controle over het herstelproces), de TSQ (indicatie van posttraumatische klachten), de DAR (woedegevoelens), de HADS (angstgevoelens), de wraak-subschaal van de TRIM, twee subschalen van de PTGS (posttraumatische groei) en de subschaal negatieve affectiviteit van de DS-14 zijn bij hen beduidend hoger dan bij niet-deelnemers. De gemiddelde waarden voor sprekers en SSV-ers op de TSQ en de HADS indiceren dat psychologische problematiek bij deze groepen veel voorkomt. Er is verder een sterke samenhang tussen de verschillende psychologische constructen, met name tussen de posttraumatische klachten, de woede en angstgevoelens, de controle over het herstelproces, negatieve affectiviteit en sociale inhibitie.

Wanneer we de kenmerken in samenhang bezien, blijken vrouwen een hogere kans te hebben op het gebruik van één van de twee instrumenten en daarbinnen ook een verhoogde kans op het gebruik van het spreekrecht. Posttraumatische klachten en de tijd sinds het plaatshebben van het delict verhogen de kans op voorgenomen deelname aan de SSV of het spreekrecht en in versterkte mate op deelname aan het spreekrecht. Het

¹⁵ Omdat de factoren door een factoranalyse tot stand zijn gekomen, is het gemiddelde voor de gehele groep steeds gelijk aan nul.

hebben van een betaalde baan tenslotte verlaagt de kans op deelname aan het spreekrecht.

De respondenten verwachten dat het spreekrecht en de SSV middelen zijn om de gevolgen van het misdrijf voor het voetlicht te brengen. Door middel van de instrumenten communiceren zij daarover aan de autoriteiten en aan de dader. De slachtoffers hopen dat van het spreekrecht en de SSV een preventieve werking uitgaat. Waar het over de functies van het spreekrecht en de SSV gaat, zien de respondenten nauwelijks verschillen. Bij de risico's zijn er wel (kleine) verschillen. De respondenten zijn het vaker eens met de stelling dat het spreekrecht emotioneel zwaar zal zijn, dat de dader boos zal worden door het gebruiken van het spreekrecht en dat het spreekrecht een vertekend/verkeerd beeld zal geven tijdens de terechtzitting. De voorgenomen keuze voor deelname aan het spreekrecht houdt verband met de mate waarin slachtoffers verwachten dat het de communicatie met andere partijen en de verwerking van het delict bevordert. Slachtoffers kiezen voor de SSV boven het spreekrecht indien ze inschatten dat het spreekrecht een voor henzelf negatief effect op het proces zal hebben. Wanneer ze inschatten dat spreken een vertekend beeld op zal roepen, mogelijk omdat ze niet goed uit de woorden kunnen komen, zien ze van spreken af.

4. Nameting: kwantitatieve survey

4.1 Inleiding

Twee weken na de zitting is de tweede vragenlijst afgenomen. In deze vragenlijst staan drie zaken centraal. In de eerste plaats zijn dezelfde (psychologische) constructen bevraagd als in de voormeting. De vergelijking tussen de voor- en de nameting geeft inzicht in de mate waarin deelname aan het spreekrecht of het laten opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring een invloed hebben op bijvoorbeeld traumatische klachten of het vertrouwen in het rechtssysteem (wanneer deze worden afgezet tegen de scores van degenen die niet hebben deelgenomen).

In de tweede plaats is de respondenten gevraagd naar hun eigen oordeel over hun gebruik van de instrumenten. Waren ze positief of negatief, welke gevolgen hebben ze ervaren en welke verbeterpunten zien zij? Dit oordeel is eveneens gevraagd over het strafproces in zijn geheel.

In de derde plaats biedt de vergelijking van de nameting met de voormeting en het verloop van de dataverzameling de mogelijkheid om het aantal slachtoffers dat op jaarbasis gebruik maakt van het spreekrecht te kunnen schatten.

Dit laatste onderwerp wordt in paragraaf 4.2 behandeld. Paragraaf 4.3 bevat de vergelijking tussen de voor- en nameting. In paragraaf 4.4 tot en met 4.6 komt vervolgens het oordeel van de respondenten over respectievelijk de schriftelijke slachtofferverklaring, het spreekrecht en het strafproces in het algemeen aan bod. In paragraaf 4.7 worden de belangrijkste bevindingen van dit hoofdstuk samengevat.

Een opmerking vooraf. In het vorige hoofdstuk werden met de termen sprekers, SSV-ers en niet-deelnemers degenen bedoeld die het *voornemen* hadden gebruik te maken van het spreekrecht of de SSV, of het *voornemen* hadden daarvan af te zien. In dit hoofdstuk echter worden met dezelfde termen degenen bedoeld die *daadwerkelijk* van het spreekrecht of de SSV gebruik hebben gemaakt of dat *daadwerkelijk* niet hebben gedaan.

4.2 Het aantal sprekers

Het aantal keren dat er van het spreekrecht gebruik wordt gemaakt is niet bekend. Het aantal keren dat er een voorbereiding hierop plaatsvindt wordt wel bijgehouden, dat is circa 200 per jaar. Het aantal mensen dat per jaar een schriftelijke slachtofferverklaring laat opstellen schommelt al enige jaren rond de 3000 (bron: Jaarverslag Slachtofferhulp Nederland, 2008). De resultaten van de dataverzameling van het onderzoek bieden op twee manieren inzicht in het aantal slachtoffers dat per jaar gebruik maakt van het spreekrecht.

Vergelijking gegevens voormeting en nameting

Bij de eerste methode vergelijken we de gegevens van de voor- en nameting. We gaan daarbij uit van 3000 opgestelde schriftelijke slachtofferverklaringen en 200 voorbereidingen op het spreekrecht.

De groep 'voorbereidingen op het spreekrecht' komt overeen met onze groep sprekers in de voormeting. Het zijn namelijk degenen die vooraf zeiden gebruik te willen maken van het spreekrecht. Van deze 48 potentiële sprekers zien 21 respondenten (44%) gaandeweg af van het gebruikmaken van het spreekrecht, zie tabel 4.1. Van de 200 voorbereidingen op het spreekrecht zouden er dan 110 resulteren in daadwerkelijk gebruik van het spreekrecht.

Tabel 4.1 Aantallen en verschuivingen binnen respondentgroepen

		Nameting			
		Spreekers	SSV-ers	Niet-deelnemers	Totaal
Voormeting	Spreekers	27	13	8	48
	SSV-ers	2	31	5	38
	Niet-deelnemers	0	4	33	37
	Totaal	29	48	46	123

De indruk bestaat dat er naast de voorbereidingen ook veelvuldig 'spontaan' gebruik gemaakt wordt van het spreekrecht (zie bijvoorbeeld Jaarverslag Slachtofferinformatiepunt Den Haag, 2008). Dat zouden dan SSV-ers of niet-deelnemers zijn die alsnog van het spreekrecht gebruik willen maken. In onze steekproef komt het laatste niet voor. Van de 37 niet-deelnemers hebben er vier alsnog een SSV laten opstellen, maar geen van deze respondenten heeft gesproken tijdens de zitting.

Het komt wel voor dat SSV-ers alsnog gebruik maken van het spreekrecht. Van de 38 respondenten hebben er twee (5%) dit gedaan. Indien dit ook het percentage zou zijn in de gehele populatie SSV-ers (ongeveer 3000 per jaar), dan zou het gaan om 150 sprekers. Tezamen wordt er dan 260 keer per jaar gebruik gemaakt van het spreekrecht.

Het aantal sprekers in de zeven arrondissementen

Het leeuwendeel van de respondenten is geworven in de arrondissementen Almelo, Amsterdam, Arnhem, Breda, Den Haag, Groningen en Rotterdam. 144 van de 165 respondenten zijn aangeleverd door deze parketten. 109 van deze 144 respondenten hebben ook de nameting ingevuld. Van deze respondenten hebben er 21 uiteindelijk gebruik gemaakt van het spreekrecht. De inclusie van de sprekers in deze arrondissementen heeft een jaar geduurd.

Uit tabel 2.1 bleek dat om deze 109 respondenten te benaderen, een bruto steekproef nodig was van 642 slachtoffers (hierbij zijn degenen zonder telefoonnummer meegeteld). Het aantal vermoedelijke sprekers in deze hele groep is dan $(642 / 109) * 21 = 124$. Het verwachte aantal sprekers in de zeven arrondissementen is dus 124 slachtoffers per jaar. Bij de zeven arrondissementen zitten ook de grootste parketten. Een relevante maat voor de omvang van het arrondissement is het aantal opgestelde SSV's per jaar. Uit Leferink en Vos (2008) is af te leiden dat de zeven arrondissementen tezamen 53% van het aantal SSV's voor hun rekening nemen. Indien dit ook het geval is voor het aantal sprekers, levert dit een aantal van $(100 / 53) * 124 = 233$ sprekers op jaarbasis.

De schattingen komen daarmee redelijk overeen, uit de eerste schatting is een aantal van 260 keer per jaar af te leiden, uit de tweede een aantal van 230 keer per jaar. We benadrukken echter wel dat de schattingen met een zeer grote voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Het aantal voorbereidingen op het spreekrecht lijkt een goede orde van grootte van het aantal sprekers te geven.

4.3 Effecten van deelname aan spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring

Om inzicht te verkrijgen in de effecten van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring, is in de voormeting en de nameting een reeks vragenlijsten afgenomen. Vergelijking van de scores op de voor- en nameting biedt inzicht in de

effecten van het spreekrecht en de schriftelijke verklaring, wanneer deze worden afgezet tegen de scores van degenen die niet hebben deelgenomen (maar wel vergelijkbaar zijn op andere kenmerken). In de nameting zijn de volgende vragenlijsten afgenomen:

- de RAQ (controle over het herstelproces);
- de TSQ (indicatie van posttraumatische klachten);
- de DAR (woedegevoelens);
- de HADS (angstgevoelens);
- een subschaal van de TRIM (wraakgevoelens);
- twee subschalen van de PTGS (posttraumatische groei);
- de Trust in the Law-schaal (vertrouwen in het strafrecht).

Om de effecten van het spreekrecht en de SSV te kunnen duiden, is voor elk van deze constructen een zogenaamde 'mixed-design' variantie-analyse uitgevoerd. De analyse levert drie soorten informatie op:

- De scores van de voor- en de nameting zijn met elkaar vergeleken en bezien is of deze significant van elkaar verschillen. Dit wordt ook wel het 'within subjects main effect' genoemd.
- De verschillende groepen (sprekers, SSV-ers en niet-deelnemers) zijn vergeleken om te zien of deze significant van elkaar verschillen (het 'between subjects main effect'). We verwachten vanwege de scores op de voormeting hier significante verschillen te vinden. Op de voormeting waren immers ook (grote) verschillen tussen de groepen waarneembaar. In de groepen zijn echter wel verschuivingen opgetreden, die hierop mogelijk invloed hebben (zie paragraaf 4.2).
- Het meest wezenlijk voor het onderhavige onderzoek is dat de analyse interactie-effecten opspoorde. Het gaat hier om de interactie tussen het verschil in voor- en nameting en de groepen (zie hierboven). Bij een significant interactie-effect wijken de verschillen in scores (voor- versus nameting) *tussen de groepen* van elkaar af.

Het blijkt echter dat er slechts op één van de constructen een significant interactie-effect is. Uit tabel 4.2 blijkt dat de niet-deelnemers in de nameting een lagere score hebben op de RAQ (controle over het herstelproces) dan op de voormeting (-0,9), terwijl de SSV-ers (0,6) en de sprekers (0,9) een hogere score hebben. Het opstellen van de SSV of deelnemen aan het spreekrecht hebben daarmee een klein positief effect op de gepercipieerde controle over het herstelproces ($F=3,53$, $p<0,05$). De scores van de niet-deelnemers blijven overigens significant hoger ($F=8,98$, $p<0,001$), terwijl er voor de gehele groep geen significant verschil is tussen de voormeting en de nameting ($F=0,45$, $p=0,51$).

Tabel 4.2 Vergelijking RAQ-scores voormeting en nameting

	RAQ-voormeting	RAQ-nameting	Vershil
Niet-deelnemers	15,8	14,9	-0,9
SSV-ers	13,2	13,8	0,6
Sprekers	12,5	13,4	0,9
Totaal	14,0	14,1	0,1

Uit de analyses blijkt dat er alleen op de TSQ (posttraumatische stress) en de HADS (angst) een significant verschil is tussen de voor- en nameting (TSQ: $F=39,2$; $p<0,001$; HADS: $F=20,9$; $p<0,001$). Er zijn eveneens significante verschillen tussen de groepen op deze maten (TSQ: $F=30,3$; $p<0,001$; HADS: $F=17,3$; $p<0,001$). Dat laatste geldt ook voor de DAR ($F=7,9$, $p<0,01$). Hieronder zijn deze verschillen geduid.

Inspectie van tabel 4.3 leert dat de sprekers en SSV-ers een hoger niveau van traumatische klachten rapporteren. Dat is ook bij de nameting het geval. Hier zijn de TSQ-scores van de sprekers, respectievelijk de SSV-ers 6,1 en 5,8 versus 2,0 bij de niet-deelnemers. De TSQ-scores op de nameting waren gemiddeld 1,1 lager dan op de voormeting. Een soortgelijke constatering geldt voor de angstklachten. Sprekers respectievelijk SSV-ers rapporteren HADS-scores van 11,0 en 9,7 op de nameting tegen 5,7 voor niet-deelnemers. De gemiddelde afname op de HADS tussen voor- en nameting was 1,3. Tot slot zijn de DAR-scores van de sprekers en de SSV-ers een stuk hoger dan van de niet-deelnemers (23,6 en 23,4 tegen 13,3). Opvallend is dat sprekers een hoger niveau van woede rapporteren op de nameting dan op de voormeting (23,6 tegen 20,9).

Tabel 4.3 Vergelijking scores voor- en nameting op verschillende psychologische factoren, uitgesplitst naar respondentgroep

		Voormeting	Nameting	Vershil
TSQ, posttraumatische stress	Niet-deelnemers	3,1	2,0	1,1
	SSV-ers	7,0	5,8	1,2
	Sprekers	7,1	6,1	1,0
	Totaal	5,6	4,5	1,1
HADS, angst	Niet-deelnemers	7,1	5,7	1,3
	SSV-ers	11,1	9,7	1,4
	Sprekers	11,9	11,0	0,8
	Totaal	9,8	8,5	1,3
DAR, woede	Niet-deelnemers	16,3	13,3	3,0
	SSV-ers	26,1	23,4	2,7
	Sprekers	20,9	23,6	-2,7
	Totaal	21,2	19,7	1,5

4.4 Het oordeel over de schriftelijke slachtofferverklaring

SSV-ers is gevraagd naar hun mening over het proces van opstellen van de SSV en de aandacht die de rechterlijke macht heeft gegeven aan de schriftelijke slachtofferverklaring. Eveneens is hen gevraagd naar de door hen ervaren gevolgen en verbeterpunten.

Het opstellen van de SSV

SSV-ers zijn doorgaans tevreden over het proces van opstellen van de verklaring. De SSV gaf een correcte weergave van de gevoelens van het slachtoffer (gemiddelde score 4,2). De opsteller van de verklaring hield goed rekening met de rechten en wensen van het slachtoffer (gemiddelden beiden 4,1) en lichtte het slachtoffer goed voor (gemiddelde 3,9). Er was voldoende tijd beschikbaar voor het opstellen van de verklaring (gemiddelde 3,9) en vooraf was er voldoende informatie beschikbaar (gemiddelde 3,9). Zie tabel 4.4.

Tabel 4.4 Oordeel over opstellen schriftelijke slachtofferverklaring

Stelling (1= geheel mee eens, 5=geheel mee oneens)	Gem. (Sd.)
Ik heb vooraf voldoende informatie gekregen over de schriftelijke slachtofferverklaring	3,9 (1,0)
Er was voldoende tijd beschikbaar voor het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring	3,9 (1,2)
De opsteller van de schriftelijke slachtofferverklaring heeft mij goed voorgelicht over het gebruik van de verklaring tijdens de rechtszaak	3,9 (1,0)
De schriftelijke slachtofferverklaring gaf een correcte weergave van mijn gevoelens over de feiten rond het misdrijf	4,2 (1,0)
De opsteller van de schriftelijke slachtofferverklaring hield goed rekening met mijn wensen	4,1 (1,0)
De opsteller van de schriftelijke slachtofferverklaring hield goed rekening met mijn rechten	4,1 (1,0)
N =69	

De aandacht van de rechterlijke autoriteiten voor de SSV

Van degenen die een schriftelijke slachtofferverklaring hebben laten opstellen heeft een deel de rechtszaak bijgewoond. Aan hen is gevraagd of de Officier van Justitie en de rechter aandacht besteedden aan de schriftelijke slachtofferverklaring en hoe de rechter omging met de schriftelijke slachtofferverklaring.

In circa twee derde (19%+6%+35%) van de gevallen heeft de rechter en/of de Officier expliciet aandacht besteed aan de SSV, door er delen uit voor te lezen of ernaar te verwijzen. In ongeveer een derde (28%) van de gevallen blijft onbekend of de rechter of de Officier aandacht besteed heeft aan de SSV; in deze gevallen heeft het slachtoffer de terechtzitting niet bijgewoond. In 4% van de gevallen is geen aandacht besteed aan de SSV. Zie tabel 4.5.

Tabel 4.5 Aandacht rechter en Officier van Justitie voor SSV

			OvJ verwees naar SSV			Totaal
			Nee	Ja	Onbekend	
Rechter las delen SSV voor	Nee	N	3	13	1	17
		%	4%	19%	1%	25%
	Ja	N	4	24	4	32
		%	6%	35%	6%	46%
	Onbekend	N	0	1	19	20
		%	0%	1%	28%	29%
Totaal		N	7	38	24	69
		%	10%	55%	35%	100%

Het blijkt dat de respondenten doorgaans positief zijn over de behandeling door de rechter, zie tabel 4.6. De rechter behandelde de verklaring op een beleefde en

rechtvaardige wijze (gemiddelden 4,0 en 3,7). De meest respondenten vonden dat de rechter voldoende aandacht besteedde aan de verklaring en waren van mening dat hij er net zo veel aandacht aan besteedde als hij dat in vergelijkbare gevallen zou doen (gemiddelden van 3,7 en 3,5). Ook vonden de meeste respondenten dat de rechter de schriftelijke slachtofferverklaring voldoende liet meewegen bij zijn uiteindelijke beslissing. Het is hierbij opvallend dat er geen (significante) samenhang is tussen dit oordeel en de vraag of de rechter (delen uit) de schriftelijke slachtofferverklaring voor had gelezen.

Tabel 4.6 Oordeel over aandacht rechter voor de schriftelijke slachtofferverklaring

Stelling (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)	N	Gem. (Sd.)
Volgens mij besteedde de rechter even veel aandacht aan mijn schriftelijke slachtofferverklaring als dat hij dat in vergelijkbare gevallen zou doen	23	3,5 (1,1)
De rechter besteedde voldoende aandacht aan mijn schriftelijke slachtofferverklaring	26	3,7 (1,2)
De rechter liet mijn schriftelijke slachtofferverklaring voldoende meewegen bij zijn uiteindelijke beslissing	26	3,4 (1,4)
De rechter behandelde mijn schriftelijke slachtofferverklaring op een rechtvaardige wijze	26	3,7 (1,2)
De rechter behandelde mijn schriftelijke slachtofferverklaring op een beleefde wijze	27	4,0 (0,9)

De gevolgen van het opstellen van de SSV

De respondenten is gevraagd naar hun ervaring van de resultaten van de schriftelijke slachtofferverklaring. Uit tabel 4.7 wordt duidelijk dat slechts een minderheid van mening is dat zij door het opstellen van een SSV minder bang voor of boos op de dader is geworden. De gemiddelde scores zijn respectievelijk 2,5 en 2,0. Dit is een bevestiging van de resultaten van paragraaf 4.3, waaruit immers bleek dat er geen significante effecten van de SSV op de angst- en woedegevoelens van de deelnemers is af te leiden. De meeste respondenten zijn van mening dat de autoriteiten door het opstellen van de SSV beter weten hoe zij het misdrijf ervaren hebben (gemiddelde score 4,0) en bij hun beslissing beter rekening hebben kunnen houden met de gevolgen van het misdrijf voor het slachtoffer (gemiddelde score 3,5). Respondenten zijn doorgaans ook van mening dat zij door de SSV meer erkend worden en meer serieus genomen worden in het strafproces (gemiddelde scores respectievelijk 3,6 en 3,5).

De gemiddelde scores voor de invloed op de uitkomst van de zaak en de mate waarin de dader meer inzicht heeft gekregen in de gevolgen van het misdrijf voor het slachtoffer zijn respectievelijk 3,2 en 3,0. Gemiddeld genomen zijn de respondenten het met deze stelling niet eens of oneens.

Tabel 4.7 Oordeel over deelname schriftelijke slachtofferverklaring

Stelling (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)	Gem. (Sd.)
Door het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring...	
... weten de autoriteiten (zoals politie, Openbaar Ministerie en de rechter) beter hoe ik het misdrijf ervaren heb	4,0 (1,0)
... voel ik mij als slachtoffer/nabestaande meer erkend in het strafproces	3,6 (1,1)
... voel ik mij meer serieus genomen in het strafproces	3,5 (1,2)
... hebben de autoriteiten bij hun beslissing beter rekening kunnen houden met de gevolgen van het misdrijf voor mij	3,5 (1,1)
... heb ik het gevoel dat ik invloed uit heb kunnen oefenen op de uitkomst van de strafzaak	3,2 (1,3)
... heeft de dader meer inzicht gekregen in de gevolgen van het misdrijf voor mij	3,0 (1,4)
... ben ik minder bang geworden voor de dader	2,5 (1,1)
... ben ik minder boos op de dader	2,0 (1,1)
n=50	

Uit de hierboven gepresenteerde gegevens blijkt dat de respondenten doorgaans positief zijn over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring. Dat blijkt ook uit het rapportcijfer dat zij geven voor de schriftelijke slachtofferverklaring (gemiddelde rapportcijfer: 7,1) en wordt bovendien bevestigd door het gegeven dat zij het gebruik hiervan ook zouden aanraden aan andere slachtoffers, die in dezelfde situatie zitten (gemiddelde score: 4,0). Ondanks de overwegend positieve resultaten ziet een deel van de respondenten wel verbeterpunten. Gemiddeld genomen zijn de respondenten het iets meer eens dan oneens met de stelling dat ze meer tevreden zouden zijn over de SSV indien deze meer invloed had gehad op de zaak (score 3,5), zij hun mening over de hoogte van de straf zouden mogen geven (3,3) en hun mening over de toedracht van het misdrijf zouden mogen geven (3,3). De meeste respondenten zijn echter niet van mening dat ze meer tevreden zouden zijn geweest als ze ook van het spreekrecht gebruik hadden gemaakt (score 2,6).

Gemiddeld genomen zijn de respondenten het niet eens of oneens met de stellingen dat het opstellen van de SSV bijdraagt aan een rechtvaardige uitkomst van de zaak (score 3,2), dat het bijdraagt aan het vertrouwen in politie en justitie (3,1) en dat het helpt bij de verwerking van het misdrijf (3,0). Tabel 4.8 bevat een overzicht van deze resultaten.

Tabel 4.8 Oordeel over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring (n=50)

Stelling (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)	Gem. (Sd.)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring wanneer ik mijn mening over de hoogte van de straf had mogen geven	3,3 (1,3)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring wanneer ik mijn mening over de toedracht/het verloop van het misdrijf had mogen geven	3,3 (1,2)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring wanneer deze meer invloed had gehad op de uitkomst van de zaak	3,5 (1,1)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring als ik ook van het spreekrecht gebruik had gemaakt	2,6 (1,1)
Het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst van de strafzaak	3,2 (1,2)
Het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring heeft mij geholpen bij de verwerking van het misdrijf	3,0 (1,3)
Het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie	3,1 (1,2)
Ik zou het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring aanraden aan een slachtoffer/nabestaande die hetzelfde heeft meegemaakt als ik	4,0 (1,0)
Rapportcijfer schriftelijk slachtofferverklaring	7,1 (1,8)
n=50	

4.5 Het oordeel over het spreekrecht

De ervaringen met het spreekrecht zijn op dezelfde wijze bevraagd als de ervaringen met de schriftelijke slachtofferverklaring. Dat maakt ook een vergelijking mogelijk tussen de ervaringen van de respondenten met het spreekrecht en met de schriftelijke slachtofferverklaring. We zullen zien dat de oordelen van de respondenten over beide instrumenten steeds sterk overeenkomen.

De respondenten vinden doorgaans dat de rechter voldoende aandacht heeft besteed aan hun mondelinge verklaring en dat deze evenveel aandacht hieraan heeft besteed als in vergelijkbare gevallen (gemiddelde scores 3,9 en 3,8). De rechter behandelde de mondelinge verklaring op een rechtvaardige en beleefde wijze (gemiddelde scores beiden 3,9). De respondenten scoren wat lager op de vraag of de rechter de mondelinge verklaring voldoende liet meewegen bij zijn uiteindelijke beslissing (gemiddelde score=3,2). Zie tabel 4.9.

Tabel 4.9 Oordeel over aandacht rechter voor het spreekrecht

Stelling (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)	Gem. (Sd.)
Volgens mij besteedde de rechter evenveel aandacht aan mijn mondelinge verklaring als dat hij in vergelijkbare gevallen zou doen	3,8 (1,0)
De rechter besteedde voldoende aandacht aan mijn mondelinge verklaring	3,9 (1,3)
De rechter liet mijn mondelinge verklaring voldoende meewegen bij zijn uiteindelijke beslissing	3,2 (1,3)
De rechter behandelde mijn mondelinge verklaring op een rechtvaardige wijze	3,9 (1,1)
De rechter behandelde mijn mondelinge verklaring op een beleefde wijze	3,9 (1,3)
n=27	

Net als bij de schriftelijke slachtofferverklaring, is sprekers gevraagd naar de ervaren gevolgen (zie tabel 4.10). Wederom zijn de meeste slachtoffers van mening dat ze *niet* minder boos of angstig zijn geworden (gemiddelden: 2,4 respectievelijk 2,0). Dit is net als bij de SSV een bevestiging van de resultaten van paragraaf 4.3.

Respondenten zijn wel van mening dat het spreekrecht voor erkenning zorgt en hen het gevoel geeft serieus genomen te worden in het strafproces (gemiddelden 3,8 en 3,7). De autoriteiten weten beter hoe zij het misdrijf ervaren en kunnen beter rekening houden met de gevolgen ervan (gemiddelden: 3,7 en 3,4). De respondenten zijn het niet eens of oneens met de stellingen over de uitkomst van de strafzaak en het verhoogde inzicht van de dader (gemiddelden 3,3 en 3,2).

Tabel 4.10 Oordeel over gebruik spreekrecht

Stelling (1= geheel mee oneens, 5= geheel mee eens)	Gem. (Sd.)
Door het gebruik van het spreekrecht...	
... voel ik mij als slachtoffer/nabestaande meer erkend in het strafproces	3,8 (1,18)
... weten de autoriteiten (zoals politie, Openbaar Ministerie en de rechter) beter hoe ik	3,7 (1,12)
... voel ik mij meer serieus genomen in het strafproces	3,7 (1,28)
... hebben de autoriteiten bij hun beslissing beter rekening kunnen houden met de gevolgen van het misdrijf voor mij	3,4 (1,13)
... heb ik het gevoel dat ik invloed uit heb kunnen oefenen op de uitkomst van de strafzaak	3,3 (1,29)
... heeft de dader meer inzicht gekregen in de gevolgen van het misdrijf voor mij	3,2 (1,34)
... ben ik minder bang geworden voor de dader	2,4 (1,24)
n=27	

De respondenten zijn positief over het spreekrecht (gemiddelde rapportcijfer: 7,4) en ze zouden het aanraden aan een slachtoffer die hetzelfde heeft meegemaakt als zij (gemiddelde score: 4,3). Respondenten zijn ook redelijk positief over de bijdrage van het spreekrecht aan de verwerking, het vertrouwen in politie en justitie en de rechtvaardige

uitkomst van de strafzaak (de gemiddeldes zijn respectievelijk: 3,6, 3,5 en 3,5). Tabel 4.11 geeft een overzicht.

Het voornaamste verbeterpunt betreft het geven van een mening over de toedracht. De respondenten zijn het iets vaker eens dan oneens met de stelling dat hierover spreken tot een hogere tevredenheid had geleid (gemiddelde score 3,5). Dat geldt niet voor de hoogte van de straf (gemiddelde score 2,9) of voor de invloed op de uitkomst van de strafzaak (gemiddelde score: 3,2).

De respondenten hebben geen spijt van het gebruik van het spreekrecht. Het komt slechts zelden voor dat men dat men van mening is dat ze het beter bij de SSV hadden kunnen laten (gemiddelde score 1,7). Dit is meteen ook het enige significante verschil met de meningen van deelnemers over de SSV. Zij waren het significant vaker eens met de stelling dat ze beter ook van het spreekrecht gebruik hadden kunnen maken. Bij hen was het echter ook een minderheid die deze mening was toegedaan.

Tabel 4.11 Oordeel over gebruik spreekrecht

Stelling (1= geheel mee oneens, 5= geheel mee eens)	Gem. (Sd.)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het spreekrecht wanneer ik mijn mening over de hoogte van de straf had mogen geven	2,9 (1,3)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het spreekrecht wanneer ik mijn mening over de toedracht/het verloop van het misdrijf had mogen geven	3,5 (1,2)
Ik zou meer tevreden zijn geweest over het spreekrecht wanneer deze meer invloed had gehad op de uitkomst van de zaak	3,2 (1,1)
Ik had beter kunnen afzien van het gebruik van het spreekrecht en het bij de SSV kunnen laten	1,7 (1,1)
Het spreekrecht heeft mij geholpen bij de verwerking van het misdrijf	3,6 (1,2)
Het spreekrecht draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie	3,5 (1,1)
Het spreekrecht draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst van de strafzaak	3,5 (0,9)
Ik zou het spreekrecht aanraden aan een slachtoffer/nabestaande die hetzelfde heeft meegemaakt als ik	4,3 (1,0)
Rapportcijfer	7,4
n=27	

4.6 Het oordeel over het procesverloop

Oordeel uitkomst zaak

Respondenten is gevraagd hun oordeel te geven over de straf van de dader en hun tevredenheid met de uitkomst van het proces. Het blijkt dat de meeste respondenten de straf voor de dader zeer licht of licht vinden. 55% is die mening toegedaan terwijl slechts 12% de straf als zwaar ervaart. Een zeer zware straf komt in de ogen van de respondenten in het geheel niet voor. Zie tabel 4.12.

Tabel 4.12 Mening respondenten over straf dader

Oordeel straf dader	Percentage (n=78)
Zeer licht	29
Licht	26
Niet licht, niet zwaar	33
Zwaar	12
Zeer zwaar	0

De meningen over de uitkomst van het proces zijn meer verdeeld. 43% is ontevreden over de zaak en 43% is tevreden, zie tabel 4.13. De mening over de straf hangt zeer sterk samen met de tevredenheid: hoe zwaarder, hoe hoger de tevredenheid (Pearson's $r=0,84$). Van degenen die de straf zeer licht vinden, is 64% zeer ontevreden over de uitkomst. De acht respondenten die de straf als zwaar beoordelen zijn allen tevreden over de uitkomst.

Tabel 4.13 Mening respondenten over de uitkomst van de zaak

Tevredenheid uitkomst zaak	Percentage (n=84)
Zeer ontevreden	20
Ontevreden	15
Enigszins ontevreden	8
Niet ontevreden, niet tevreden	13
Enigszins tevreden	15
Tevreden	18
Zeer tevreden	10

Oordeel gevolgen strafproces

Respondenten is gevraagd naar de gevolgen die het strafproces heeft gehad op hun vermogen om met het misdrijf om te gaan, hun zelfvertrouwen, hun vertrouwen in de toekomst, het rechtssysteem en in een rechtvaardige wereld. Het blijkt dat de respondenten gemiddeld vinden dat de procedures geen negatief of positief effect hebben gehad. Op elk van de indicatoren zijn de gemiddelde scores ongeveer 4. Zie tabel 4.14.

Tabel 4.14 Mening respondenten over gevolgen strafproces (n=123)

Welke gevolgen heeft het strafproces gehad op uw ... (1= erg negatief, 7= erg positief)	Gem. (Sd.)
... vermogen om met het misdrijf om te gaan?	3,8 (1,4)
... zelfvertrouwen?	4,1 (1,4)
... optimisme over de toekomst?	4,0 (1,6)
... vertrouwen in het rechtssysteem?	4,0 (1,8)
... vertrouwen in een rechtvaardige wereld?	3,7 (1,6)

Oordeel over stress door rechtszitting

Tot slot is de respondenten gevraagd of ze de zittingsprocedure als stressvol hebben ervaren (zie tabel 4.15). De respondenten vonden het met name stressvol dat het lang duurde voordat de rechtszaak plaatsvond, de gemiddelde score was 3,6. Het blijkt dat het antwoord op deze stelling significant samenhangt met de daadwerkelijk verstreken tijd sinds het plaatsvinden van het delict ($r=0,27$; $p<0,05$). Des te langer het duurt voordat de rechtszaak plaatsvindt, des te hoger de mate van ervaren stress.

Ook de aanwezigheid van de dader en het afleggen van een getuigenis werd als (enigszins) stressvol ervaren, met gemiddelde scores van 3,0 en 3,1. De aanwezigheid van toeschouwers is voor de meest respondenten geen stressfactor, terwijl de meningen verdeeld waren over mogelijke insinuaties door de dader of zijn advocaat.

Tabel 4.15 Mening respondenten over stress door de procedure

Stelling (0= geheel mee oneens, 5= geheel mee eens)	N	Gem. (Sd.)
De aanwezigheid van de dader was stressvol voor mij	63	3,0 (1,8)
De aanwezigheid van toeschouwers was stressvol voor mij	56	1,9 (1,6)
Het afleggen van een getuigenis was stressvol voor mij	40	3,1 (1,3)
De dader of zijn advocaat insinueerde dat ik medeverantwoordelijk was voor het gepleegde delict	51	2,6 (2,0)
Het was stressvol voor mij dat het zo lang duurde voordat de rechtszaak daadwerkelijk plaatsvond	69	3,6 (1,5)

4.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn drie onderwerpen aan bod gekomen. In de eerste plaats is er een schatting gegeven van het aantal slachtoffers dat op jaarbasis gebruikmaakt van het spreekrecht. Twee methoden zijn uitgewerkt, waarvan de uitkomsten weinig verschilden. De ene methode leverde een schatting van 260 sprekers op jaarbasis, de andere van 230 sprekers op jaarbasis.

In de tweede plaats zijn de effecten bezien van deelname aan de SSV en het spreekrecht. In de voor- en nameting zijn de volgende vragenlijsten afgenomen:

- de RAQ (controle over het herstelproces);
- de TSQ (indicatie van posttraumatische klachten);
- de DAR (woedegevoelens);
- de HADS (angstgevoelens);
- een subschaal van de TRIM (wraakgevoelens);
- twee subschalen van de PTGS (posttraumatische groei);
- de Trust in the Law-schaal (vertrouwen in het strafrecht).

Om te bezien wat de effecten van het spreekrecht en de SSV zijn, is voor elk van deze constructen een zogenaamde 'mixed-design' variantie-analyse uitgevoerd. Het blijkt dat deelname aan het spreekrecht of de SSV alleen een klein effect heeft op de ervaring van controle over het herstelproces. Verder liggen de scores van de sprekers en de SSV-ers op de TSQ, de DAR en de HADS in de nameting significant hoger dan die van de niet-deelnemers. Dit was in de voormeting ook het geval. Voor de gehele groep respondenten geldt verder dat de scores op de TSQ en de HADS in de nameting lager liggen dan in de voormeting.

Vooruitlopend op de discussie van de resultaten willen wij hier benadrukken dat deze gegevens *niet* per definitie betekenen dat het spreekrecht of de SSV *geen* zogenaamde 'therapeutische' effecten hebben. Daarbij nemen we in ogenschouw dat de scores op de TSQ en de HADS bij de SSV-ers en de sprekers dusdanig hoog zijn, dat er dikwijls sprake zal zijn van psychologische problematiek. Dat kan betekenen dat het verloop van de traumatische klachten en de angstgevoelens een andere is dan bij de niet-deelnemers (die op deze psychologische kenmerken significant lager scoren). Ook het gegeven dat het delict van de niet-deelnemers korter geleden heeft plaatsgevonden (zie hoofdstuk 3) is hierbij van belang. Bij een normaal verlopend verwerkingsproces zullen de traumatische klachten vanzelf afnemen (zie bijvoorbeeld Rothbaum, Foa, Riggs, Murdock & Walsh, 1992; Ehlers & Clark, 2000) en bij de niet-deelnemers is het delict nog dusdanig kort geleden dat hiervan sprake kan zijn. Voor de sprekers en de SSV-ers geldt echter dat de combinatie van de hoogte van de scores en de langere tijdsduur aanwijzingen zijn van chronische klachten, die niet vanzelf zullen afnemen. In de eindconclusie van dit rapport zal verder worden ingegaan op deze bevindingen.

De respondenten zijn zelf tevreden over hun deelname aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. De rapportcijfers zijn ruim voldoende en men zou het doorgaans ook aan andere slachtoffers aanraden. Ook is men doorgaans tevreden over het opstellen van de SSV en de aandacht van de rechter voor de SSV en het spreekrecht.

Het spreekrecht en de SSV leveren deelnemers vooral erkenning op en het gevoel serieus te zijn genomen. Ook is de communicatie van de gevolgen van het misdrijf aan de autoriteiten belangrijk.

Opvallend is tot slot dat de respondenten vinden dat het spreekrecht en de SSV bijdragen aan hun emotionele verwerking, maar niet aan verminderde angst of boosheid ten opzichte van de dader.

5. Motieven en ervaringen in interviews

5.1 Inleiding

De in de literatuur gevonden ervaringen met het spreekrecht en de SSV zijn in interviews nader bezien en getoetst. Hierbij is nadrukkelijk gekeken naar verschillen tussen de drie modaliteiten (spreken, SSV, niet-deelname). In paragraaf 5.2 tot en met 5.4 worden de resultaten per modaliteit besproken. De paragrafen worden steeds afgesloten met de belangrijkste motieven en ervaringen voor de desbetreffende groep slachtoffers. Paragraaf 5.5 vat de resultaten van de interviews samen.

Er zijn 119 interviews gehouden, zie ook hoofdstuk 2. Alle gesprekken hebben telefonisch of face-to-face plaatsgevonden en zijn uitgevoerd aan de hand van een gespreksprotocol, zie bijlagen 3, 4 en 5. De paragrafen volgen de opbouw van dit gespreksprotocol en laten de volgende onderwerpen aan bod komen:

- De motieven om al dan niet gebruik te maken van een bepaalde modaliteit;
- De praktische uitvoering;
- De verwachtingen vooraf en de vergelijking met de eigen ervaringen;
- Het algemene oordeel betreffende de keuze voor een bepaalde modaliteit.

De bevindingen uit de interviews kunnen door het grote aantal respondenten veelal worden gegeneraliseerd naar de populatie slachtoffers die al dan niet van het spreekrecht en/of de SSV gebruik hebben gemaakt en vergeleken met de resultaten uit de vragenlijsten. Wanneer dit niet het geval is, staat dit expliciet vermeld.

In het hoofdstuk worden ter illustratie citaten uit de interviews opgenomen. Bij elk citaat is vermeld of het de gemiddelde mening van de respondenten weergeeft of juist een uitzondering.

5.2 Spreekrecht

Bij alle respondenten die van het spreekrecht gebruik hebben gemaakt is een interview afgenomen (n=29). Afhankelijk van de voorkeur van de respondent hebben de interviews face-to-face (n=6) of telefonisch (n=23) plaatsgevonden.

Motieven

In de interviews worden vier motieven genoemd om gebruik te maken van het spreekrecht. Verreweg het meest genoemde motief is het communiceren van de gevolgen van het misdrijf. Zowel “de dader de gevolgen laten inzien” als “anderen de gevolgen laten inzien” worden bij de groep sprekers in meer dan de helft van de gevallen genoemd.¹⁶

“Ik wilde de rechter, Officier van Justitie èn dader laten weten wat het met ons heeft gedaan. Ik wilde geen nummer zijn, maar een gezicht krijgen. Ik ben niet alleen de moeder van een overleden zoon, ik ben ook gewoon een mens. Daar komt veel meer bij kijken dan een beetje verdriet en dat wilde ik hen laten zien.”

(Nabestaande, zoon is overleden bij een verkeersmisdrijf)

Dit slachtoffer is geen uitzondering wat betreft het koppelen van beide ‘doelgroepen’. In de meeste gevallen willen slachtoffers zowel de gevolgen kenbaar maken aan de rechtbank als aan de dader. Deze wens ligt in lijn met twee doeleinden van het

¹⁶ Met ‘anderen’ wordt in deze context bedoeld: de rechter, de Officier van Justitie en andere aanwezigen in de rechtszaal.

spreekrecht, zoals vermeld in de Memorie van Toelichting: de informatievoorziening aan de rechter en de speciale preventie.

Een ander belangrijk motief om gebruik te maken van het spreekrecht is het beïnvloeden van de strafmaat. Dit motief wordt in bijna de helft van de interviews met sprekers genoemd (n=12).

“Ik denk dat het spreekrecht van invloed is op de straf, dat denk ik zeker! Je kunt zo het verhaal wat zwaarder maken naar de rechter en Officier. Een advocaat van de verdachte en de verdachte zelf kunnen het verhaal alleen proberen minder erg te maken en dat wilde ik voorkomen.”

(Slachtoffer van stalking/belaging)

Voor een aantal slachtoffers is het spreekrecht een middel om meer aandacht te krijgen tijdens het strafproces (n=11). Zij vinden het belangrijk gehoord en serieus genomen te worden als slachtoffer en hun eigen kant van het verhaal te vertellen.

Naast het belang dat sprekers hechten aan de informatieoverdracht, het beïnvloeden van de strafmaat en hun rol als slachtoffer in het strafproces, wordt uit de gesprekken duidelijk dat sommige slachtoffers deelnemen aan het spreekrecht om hiermee het misdrijf (gedeeltelijk) te verwerken. De inhoud van het volgende citaat kwam vier keer terug in de gesprekken met sprekers:

“Het spreken lost voor mij wat op. Het helpt bij mijn verwerking. Het helpt mij het delict af te sluiten.”

(Slachtoffer van bedreiging en stalking/belaging)

Aan SSV-ers en niet-deelnemers is gevraagd waarom zij *geen* gebruik wilden maken van het spreekrecht. Verreweg de belangrijkste reden om hiervan af te zien is zelfbescherming. Uit de interviews komt vaak naar voren dat slachtoffers bang zijn tijdens het spreken overmand te raken door emoties. De emoties die hierbij het vaakst worden genoemd zijn angst en woede. Onderstaande citaten zijn representatief voor slachtoffers die om deze reden afzien van het spreekrecht.

“Ik wilde mijn emoties een beetje bedwingen tijdens de zitting. Ik denk dat ik tijdens het spreken emotioneel zou worden en dat wilde ik niet. Ik wilde mezelf niet kwetsbaar opstellen. Ik heb een kind en daar moet je ook aan denken. Als je kwetsbaar overkomt kan dat een reden zijn voor Jeugdzorg om de twijfelen aan de capaciteiten van de moeder. Daar moet je allemaal rekening mee houden en dat heb ik dus ook gedaan.”

(Slachtoffer van een geweldsdelict, gepleegd door ex-echtgenoot)

“Straks zeg ik tijdens de rechtszaak dingen die er niet toe doen en word ik boos. Dat lijkt me niet bevorderlijk voor de rechtszaak.”

(Slachtoffer van mishandeling en bedreiging)

Ook “angst voor confrontatie met de dader” (n=34) is een veelgenoemd motief om af te zien van het spreekrecht. Veel slachtoffers kiezen ervoor niet naar de terechtzitting te gaan uit angst voor de dader. Zij willen de dader niet meer zien en zeker niet op een

dergelijke wijze de confrontatie aangaan. De strekking van het volgende citaat kwam meerdere malen terug in de interviews.

“Ik wilde niet spreken uit angst voor de dader. Ik wilde niet naar de zitting toe. Ben er bang voor dan in elkaar geslagen te worden. De dader is namelijk heel haatdragend, dan zou ik bang zijn dat hij zijn vrienden opdracht zou geven mij bij de rechtbank in elkaar te slaan. Zo van, pak hem daar maar.”

(Slachtoffer van mishandeling en afpersing)

Een ander motief om geen gebruik te maken van het spreekrecht heeft betrekking op de ervaren ernst van het delict. 21 slachtoffers hadden geen behoefte aan het kenbaar maken van de gevolgen van het delict, omdat zij het delict “niet ernstig genoeg vonden”:

“Ik had er niet veel behoefte aan. Ik wist niet goed wat ik dan moest zeggen. Vind dat meer bij grotere zaken van belang. Dit is een ‘kleine zaak’ en ik heb er al lang geen last meer van. De gevolgen zijn voor mij niet meer van belang. Die speelden voor mij maar een aantal dagen na het delict. Nu niet meer.”

(Slachtoffer van een zedenmisdrijf)

Ook kwam uit de interviews naar voren dat een groot aantal slachtoffers geen gebruik maakte van het spreekrecht, omdat dit voor hen geen toegevoegde waarde had boven het opstellen van een SSV of zelfs het doen van aangifte. Deze mogelijkheden zouden de gevolgen al voldoende onder de aandacht brengen van de autoriteiten en de dader. Dit argument is 17 keer genoemd.

“Het spreken zou puur voor mezelf zijn. Ik vind het weinig toegevoegde waarde hebben. Alles wat ik wilde vertellen heb ik al gedaan in de aangifte. Dat was volgens mij duidelijk genoeg.”

(Slachtoffer van beroving)

Een aantal slachtoffers maakt geen gebruik van het spreekrecht omdat dit “toch geen invloed heeft op de straf”:

“De politie vertelde mij dat een schriftelijke verklaring of spreken toch geen invloed zou hebben op de straf voor de dader. Daarom heb ik hier geen gebruik van gemaakt.”

(Slachtoffer van mishandeling)

Tevens is een klein aantal slachtoffers bang om opgeroepen te worden als getuige. Dit is voor hen reden om geen gebruik te maken van het spreekrecht. Onderstaand citaat is representatief voor deze groep slachtoffers.

“Slachtofferhulp Nederland heeft mij het spreekrecht afgeraden, omdat je dan als getuige opgeroepen kunt worden. De angst dat ik dan vragen niet zou kunnen beantwoorden heeft ervoor gezorgd dat ik niet wilde gaan spreken.”

(Slachtoffer van mishandeling en bedreiging)

Tot slot wordt in de interviews “bekendheid met de dader” een aantal keer als reden genoemd om af te zien van het spreekrecht. Slachtoffers zijn ofwel bang het proces voor deze bekende te schaden ofwel zichzelf te kwetsbaar op te stellen.

Praktische uitvoering

In de interviews is stilgestaan bij de tevredenheid van slachtoffers over de praktische uitvoering van het spreekrecht. De volgende onderwerpen kwamen aan bod:

- drempels om deel te nemen aan het spreekrecht,
- tevredenheid over de inhoud van de verklaring en de spreektijd;
- en tevredenheid over de kring van gerechtigden.

Drempels

De drempels die SSV-ers en niet-deelnemers ervaren om deel te nemen aan het spreekrecht komen overeen met de motieven om ervan af te zien. Verreweg de belangrijkste drempel is de “angst emotioneel te worden” en “dicht te klappen.” Daarnaast zijn SSV-ers en niet-deelnemers angstig voor de “confrontatie met de dader.” Van degenen die gebruik hebben gemaakt van het spreekrecht zag bijna de helft (n=14) vooraf “emoties” als drempel voor deelname. Slachtoffers waren bang emotioneel te worden tijdens het spreken en hierdoor niet uit de woorden te komen. Ook waren zij vooraf bang om niet verstaanbaar te zijn of hun boodschap niet goed over te kunnen brengen. De inhoud van het volgende citaat kwam meerdere malen terug in de gesprekken:

“Een grote drempel voor mij was of ik wel verstaanbaar zou zijn. Ik had maar 1 kans en die wilde ik wel benutten. Als je dan niet verstaanbaar bent door de emoties heb je er nog niks aan. Ik heb echt geprobeerd me zo goed mogelijk te houden en dat is me denk ik wel gelukt.”

(Moeder van slachtoffer zedendelict)

Slechts een aantal slachtoffers noemde andere drempels voor het spreken. Zo had één spreker angst om publiekelijk te spreken en noemden drie andere sprekers tijdgebrek, schaamte en angst voor de advocaat van de verdachte als drempels. De laatste respondent was bang dat de advocaat de verklaring “van tafel zou vegen.” Elf sprekers wisten geen enkele drempel voor deelname te noemen.

Inhoud van de verklaring

Over de inhoud van het spreekrecht zijn de meningen verdeeld. De helft vindt deze voldoende, de andere helft niet. Voor de laatste categorie geldt dat zij over meer onderwerpen hadden willen spreken: over de strafmaat, de feiten van het misdrijf en gevoelens/verwensingen richting de verdachte. Onderstaande citaten geven de inhoud van beide meningen weer:

“Een SHN-medewerker heeft mij goed verteld wat ik wel en niet kon zeggen en daar heb ik me ook aan gehouden. Ik vond dat ik alles wel mocht zeggen. Ik wist dat ik niks mocht zeggen over de dader zelf of over de straf, maar dit hoort ook niet. Dat is een zaak van de rechtbank, niet van mij. Ik voelde me in ieder geval niet beperkt daarin.”

(Slachtoffer van een verkeersmisdrijf)

“Natuurlijk heb ik niet alles kunnen vertellen wat ik wilde! Ik had veel meer ‘inhoudelijks’ willen vertellen. Dat hij me in de fik heeft gestoken en hoe ik me voelde toen ik in brand stond. Dat het niet normaal is dat hij de hele tent in de fik steekt! Ik weet dat het dan heel beladen zal worden in de rechtszaal, maar het zou slachtoffers zeker helpen. Het moet wel binnen de perken blijven, het hoeft geen Amerika te worden, maar toch... Mijn hele gevoel wilde ik kwijt. Het hoeft niet per se te gaan over wat voor straf ik wil, maar gewoon over wat er die dag gebeurd is. Die feiten mocht ik niet noemen, dat had ik wel graag gewild.”

(Slachtoffer van poging tot moord en brandstichting)

“Ik vond de inhoud van mijn verklaring zeker niet voldoende! Mij is meteen verteld dat ik op mijn woorden moest passen en hem (lees: de dader) niet direct mocht aanspreken. Er zijn genoeg dingen die ik nog had willen zeggen. Ik zou het liefst het hele verhaal aan hem richten, maar dat mocht niet. Ik mocht hem niet direct benaderen. Ik had willen zeggen dat hij niet goed bij zijn hoofd is om zoiets te doen! Ik wil hem wel wat aandoen, dat had ik willen zeggen! Dat lag echt op het puntje van mijn tong. Ik had wel willen zeggen dat ze hem er gewoon helemaal vanaf moeten hakken! Ik had willen zeggen dat geen straf hoog genoeg is voor wat hij ons heeft aangedaan. Ik vond het zeer teleurstellend dat dat in Nederland allemaal niet mag. Ik had willen zeggen dat ze hem chemisch moeten castreren. Daders zijn echt niet zielig hoor, die kunnen echt wel tegen een stootje.”

(Moeder van slachtoffer zedendelict)

Spreektijd

Uit de interviews blijkt dat bijna alle sprekers tevreden zijn over de spreektijd die zij kregen tijdens de zitting. Zij zijn van mening dat de tien minuten die zij hiervoor kregen ruim voldoende was. Slechts twee slachtoffers gaven aan liever meer spreektijd te hebben gehad. Zij vonden dat zij op dit punt beperkt werden als slachtoffer.

Kring van gerechtigden

Aan het onderzoek heeft slechts een klein aantal nabestaanden deelgenomen. Dit maakt het generaliseren van resultaten onmogelijk. Wel is het opvallend dat de drie nabestaanden die hebben gesproken tijdens de zitting alle drie ontevreden zijn over de kring van gerechtigden. De inhoud van het volgende citaat kwam meerdere malen terug in de gesprekken:

“Ik vind het belachelijk! Vrienden en de vriendin van mijn zoon wilden ook wel spreken. Nu heb ik voor hen moeten spreken, heb ik stukjes in mijn ‘spreekrechtverhaal’ aan hen gewijd. Nu is het alsof ik alleen gevolgen heb, maar zo is het niet! Het heeft ook een impact gehad op de levens van zijn vrienden, die ooggetuige zijn geweest.”

(Nabestaande, moeder van slachtoffer verkeersmisdrijf)

Verwachtingen en ervaringen

De verwachtingen die slachtoffers hadden over het spreekrecht komen overeen met de motieven om hiervan gebruik te maken. Slachtoffers verwachten vooral de gevolgen kenbaar te kunnen maken aan de rechter(s) en Officier van Justitie. Opvallend is dat veel slachtoffers het “kenbaar maken van de gevolgen aan de dader” noemen als motief om

gebruik te maken van het spreekrecht, maar tegelijkertijd niet verwachten dat dit ook gaat lukken. Onderstaand citaat is hiervoor kenmerkend.

“Ik wilde de gevolgen kenbaar maken aan de rechter en de verdachte. Ik denk wel dat de informatie is overgekomen bij de rechter, maar bij de dader weet ik niet. Hij is erg hardleers. We zullen moeten zien of hij er iets van heeft geleerd.”

(Slachtoffer van een zedenmisdrijf)

Ook verwachten slachtoffers door deelname aan het spreekrecht meer aandacht te krijgen tijdens het strafproces en de strafmaat te kunnen beïnvloeden. Slechts een enkeling verwacht ook daadwerkelijk een bijdrage aan het emotioneel herstel door gebruikmaking van het spreekrecht.

Ervaringen

Uit de interviews komt naar voren dat vrijwel alle sprekers tevreden zijn over de dienstverlening door Slachtofferhulp Nederland. Sommigen staan hier in het begin wat sceptisch tegenover (“wat zouden zij nou voor mij kunnen betekenen?”), maar zijn achteraf tevreden met de ondersteuning. Slechts een enkeling gaf in de interviews aan een betere voorbereiding en begeleiding te hebben gewenst.

De uitoefening van het spreekrecht in de rechtszaal komt overeen met wat slachtoffers verwachtten. Zij zijn in de meeste gevallen goed voorgelicht door SHN en/of de Officier van Justitie. Wanneer slachtoffers ontevreden zijn over de uitoefening van het spreekrecht, komt dit, zoals eerder vermeld, vooral door de inhoud van de verklaring en de kring van gerechtigden. Over de tijdslimiet van het spreken is vrijwel iedereen tevreden.

Algemeen oordeel

Over het algemeen zijn de respondenten positief over het gebruiken van het spreekrecht. Zij zijn tevreden over de mogelijkheid om de gevolgen kenbaar te maken en ervaren hierdoor een rol te hebben tijdens de terechtzitting. De respondenten benoemen geen directe effecten op het emotioneel herstel, maar wel geven veel sprekers aan “trots te zijn” dat zij de confrontatie met de verdachte en diens advocaat aandurfd en in de rechtszaal en voor zichzelf (of hun dierbaren) op durfden te komen.

“Ik zou het zo weer doen. Heb er een goed gevoel aan overgehouden. Ik heb nergens spijt van, ben trots op mezelf. Ben blij dat ik het gedaan heb.”

(Slachtoffer van een verkeersmisdrijf)

Wanneer slachtoffers minder positief of zelfs negatief zijn over het spreekrecht, is dit in de meeste gevallen te wijten aan de inhoud van de verklaring en de kring van gerechtigden. Ook geeft een enkeling aan gebaat te zijn geweest bij een betere voorbereiding hierop door Slachtofferhulp Nederland of de Officier van Justitie.

“Ik ben positief, maar had wel veel meer willen zeggen en ook meer mensen aan het woord willen laten. Het spreekrecht is zo beperkt, dat vind ik eigenlijk belachelijk! De dader mag toch ook gewoon alles zeggen?”

(Nabestaande, zoon is omgekomen bij een verkeersmisdrijf)

5.3 Schriftelijke slachtofferverklaring

Bij 47 SSV-ers is een interview afgenomen.¹⁷ Alle interviews hebben telefonisch plaatsgevonden.

Motieven gebruik SSV

De motieven om gebruik te maken van de SSV komen volledig overeen met de motieven om gebruik te maken van het spreekrecht. Opvallend is dat alle SSV-ers in de interviews zeiden een dergelijke verklaring te hebben opgesteld om de gevolgen kenbaar te maken. Daarbij werd de rechter en/of de Officier van Justitie het meest genoemd (n=42), maar kwam ook de dader expliciet aan bod (n=28).

“Het ging mij om de procesbijdrage. Ik hoopte dat mijn gebruik van de SSV de zaak ten goede zou komen. Ik wilde de rechter inzicht geven in mijn situatie. Het gaat mij niet om de straf, maar om de informatieoverdracht.”
(Slachtoffer van stalking/belaging)

Net als bij het spreekrecht, koppelen SSV-ers het motief van informatieoverdracht naar de rechtbank vaak aan communicatie met de verdachte. De strekking van onderstaand citaat kwam in de interviews meerdere malen naar voren.

“Ik heb gebruik gemaakt van de SSV zodat de dader te horen krijgt wat hij heeft gedaan. Ook in het algemeen wilde ik aan de rechtbank laten weten wat het allemaal teweeg heeft gebracht. En dat is nogal wat..... Ik wilde alleen niet naar de rechtbank, daarom heb ik gekozen voor een SSV.”
(Slachtoffer van bedreiging)

Het beïnvloeden van de straf wordt eveneens in veel gevallen genoemd als motief voor deelname aan de SSV (n=14).

“Een rechter mag zich er eigenlijk niet door laten leiden wat betreft de straf, maar ik heb toch het idee dat zo'n schriftelijke verklaring wel het een en ander kan beïnvloeden. Het zijn toch ook gewoon mensen.”
(Slachtoffer van stalking/belaging)

Opvallend is dat het verkrijgen van aandacht tijdens het strafproces aanzienlijk minder vaak wordt genoemd door de SSV-ers dan door de sprekers (n=4). De schriftelijke verklaring wordt kennelijk hiertoe als een minder geëigend middel gezien. Evenals bij het spreekrecht zegt ongeveer 1 op de 5 respondenten een schriftelijke verklaring op te stellen om hiermee het misdrijf (gedeeltelijk) te verwerken:

“Ik heb een schriftelijke verklaring opgesteld om er overheen te komen. Over een overval kom je niet zomaar heen! Ik wilde gewoon alles van me afschrijven.”
(Slachtoffer van bedreiging, overval)

Verder werden ook het overwinnen van de angst voor de dader, het betonen van eer aan een overledenen en het aangaan van de confrontatie met de verdachte als motieven voor gebruik van de SSV genoemd.

¹⁷ Eén SSV-er bleek na invullen van de tweede vragenlijst telefonisch onbereikbaar, waardoor het afnemen van een interview onmogelijk was.

Aan sprekers en niet-deelnemers is gevraagd waarom zij *geen* gebruik wilden maken van (alleen) de SSV. Verreweg de belangrijkste reden voor sprekers was dat zij zelf “hun zegje wilden doen.” Deze reden wordt door sprekers bijna altijd genoemd (26 van de 29 keer). Opvallend is dat deze groep slachtoffers vaak aangeeft zelf spreken krachtiger en sterker te vinden. Een representatief citaat:

“Ik vind zelf spreken sterker overkomen dan het opstellen van een SSV. Het is jou, als slachtoffer, overkomen, dus jij kunt dat dan ook het beste verwoorden vind ik. Ik denk ook dat ik zo meer indruk kan maken op de verdachte en op de rechters.”
(Slachtoffer poging tot moord en brandstichting)

Vijf slachtoffers die zouden gaan spreken, werd deze mogelijkheid door de rechtbank ontnomen (zie ook hoofdstuk 6). Deze respondenten hebben dus gedwongen gebruik gemaakt van de SSV. Opvallend is wel dat deze groep toch tevreden is met de SSV. Zij zijn tevreden over het feit dat ze op deze manier wel de gevolgen kenbaar hebben gemaakt. Eén slachtoffer gaf zelfs aan blij te zijn dat de rechter haar de mogelijkheid tot spreken ontnam:

“Toen de rechter vroeg of zij de SSV “maar even moest voorlezen” was ik in eerste instantie teleurgesteld. Mijn partner ook. Wij hadden ons zo ingesteld op het spreken, we waren er helemaal klaar voor. Je bereidt zoiets toch voor! Achteraf ben ik blij dat ik zelf niet gesproken heb en dat de rechter de SSV heeft voorgelezen. De verdachte, mijn ex, was zo boos en sarcastisch tijdens de zitting, ik voelde echt haat bij hem. Ik ben achteraf blij dat zij (lees: de rechter) het heeft voorgelezen. Dit heeft mij een hoop stress en spanningen bespaard. Ik was echt bang voor hem, vooral omdat er ook geen parketpolitie aanwezig was.”
(Slachtoffer van bedreiging)

Slechts één slachtoffer die het spreken ontnomen is, is erg ontevreden:

“Ik wilde wel spreken, maar kreeg de kans niet. Nu is er helemaal geen aandacht aan ons besteed. De rechter heeft de SSV voorgelezen, maar dit voelde meer als plichtpleging. Zo van: “dan gaan we nu even dit doen...” Het voelt voor mij nu echt als een valkuil, dat spreekrecht.”
(Slachtoffer van bedreiging)

Een veelgenoemde reden voor niet-deelnemers om af te zien van de SSV, is dat het delict in hun ogen niet ernstig genoeg is (n=22). Daarnaast vinden niet-deelnemers dat de SSV geen toegevoegde waarde heeft boven het opstellen van het proces verbaal (n=15). Deze groep slachtoffers zegt genoeg te hebben aan het proces verbaal en daar verder niks aan toe te willen voegen.

“Ik heb een zeer uitgebreide aangifte gedaan, waarin alles wat ik zou willen vertellen al is opgenomen. Ik vond niet dat het een toegevoegde waarde had voor mij.”
(Slachtoffer van mishandeling, bedreiging en stalking/belaging)

Evenals bij het spreekrecht, wordt “bekendheid met de dader” een aantal keer (n=7) genoemd als motief om af te zien van de SSV:

“Mijn zoon is de dader! Ik wilde het voor hem niet erger maken door te spreken of een schriftelijke verklaring op te stellen.”

(Slachtoffer van mishandeling)

Angst voor de dader en het ontbreken van invloed op de strafmaat, worden slechts door een aantal respondenten genoemd als reden om af te zien van deze modaliteit. Ook is het opvallend dat de tijdsinvestering niet genoemd is als motief om af te zien van het spreekrecht, maar wel 5 keer als motief om van de SSV af te zien.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de ‘praktische uitvoering van de SSV’ in een klein aantal gevallen een reden is om hiervan af te zien. Onderstaande citaten geven de strekking van een dergelijk motief weer.

“Ik zou alleen een SSV opstellen als ik daarin mocht verklaren over de schade die ik heb geleden.”

(Slachtoffer van bedreiging en stalking/belaging)

“Ik was er niet van op de hoogte dat ik ook zelf een SSV kon opstellen. Ik voel me er ongemakkelijk bij als iemand anders mijn verhaal opschrijft. Iemand gaat dan proberen dingen uit je te trekken. Dingen die niet relevant zijn. Dan is het niet meer je eigen verhaal.”

(Slachtoffer van bedreiging)

Praktische uitvoering

Uit de interviews blijkt dat de sprekers geen additionele drempels ervaren om van de SSV gebruik te maken. Slechts een enkeling (n=2) geeft tijdens de interviews aan “slecht te zijn in het op papier zetten van dingen” en “mondeling gewoon sterker te zijn.”

“De schriftelijke verklaring zou teveel tijd innemen voor mij. Ik wil dan alles heel precies op papier zetten.”

(Slachtoffer van mishandeling)

Voor niet-deelnemers vallen de drempels voor het opstellen van een SSV grotendeels samen met de motieven om hier geen gebruik van te maken (angst voor dader, bekendheid met de dader, opstellen SSV confronterend, opstellen SSV complex/tijdsintensief). Opvallend is verder dat 29 niet-deelnemers geen drempels voor deelname aan de SSV noemen, maar dit gewoon niet willen. Dit argument heeft in een enkel geval te maken met het feit dat het delict geen grote gevolgen heeft gehad voor het slachtoffer (n=2). In de overige gevallen ziet het slachtoffer geen meerwaarde in gebruikmaking van de SSV.

De overgrote meerderheid van de SSV-ers ziet geen enkele drempel voor deelname (n=35). De enkeling die dit wel doet, noemt angst voor de dader (n=2), de relatie met de dader (n=2), confrontatie door het opstellen van de SSV (n=3) en de complexiteit van het opstellen van een SSV (n=5) als drempels. De volgende citaten zijn hiervoor representatief.

“Ik had alleen angst voor de reactie van de dader op het feit dat ik een SSV had opgesteld, maar dit heeft me er niet van weerhouden.”

(Slachtoffer van bedreiging)

“Ik wilde de zaak niet benadelen voor mijn zoon. Ik wilde geen slechte gevolgen voor hem. Ik wilde de ernst van de zaak alleen benadrukken.”

(Slachtoffer van mishandeling en bedreiging)

“Het is zwaar om een SSV op te stellen. Je bent het net een beetje een plekje aan het geven en dan moet je alles weer oprakelen. Dat is zwaar. Achteraf is dit oprakelen toch niet zo fijn geweest.”

(Slachtoffer zedenmisdrijf, mishandeling en bedreiging)

“Ik heb het als een drempel ervaren dat je kort van tevoren pas wordt ingelicht wanneer de zitting is. Hierdoor had ik maar vier dagen de tijd om een verklaring op te stellen.”

(Slachtoffer van een verkeersmisdrijf)

Opvallend is verder dat een eerdere negatieve ervaring met Slachtofferhulp Nederland voor drie SSV-ers een drempel voor deelname is geweest.

“Ik wilde niet te kwetsbaar overkomen. In een andere zaak is onze SSV een keer verkeerd opgesteld in onze ogen. Daarom was ik nu wel cynisch hoe het nu weer zou verlopen.”

(Slachtoffer van stalking/belaging en bedreiging)

Inhoud van de verklaring

Uit de interviews komt naar voren dat ongeveer twee derde van de SSV-ers tevreden is over de inhoud van de verklaring. Deze respondenten vinden het voldoende dat de verklaring op de gevolgen van het misdrijf ingaat. De resterende SSV-ers (n=17) zijn ontevreden over de inhoud van de verklaring. Deze slachtoffers hadden zich ook willen uitlaten over de gewenste strafmaat, de persoonlijkheid van de dader en de feiten betreffende het misdrijf. Daarnaast verklaart een enkeling graag de dader rechtstreeks aangesproken te hebben. De volgende citaten geven beide meningen weer:

“Ik heb alles kunnen verklaren wat ik wilde. Ik vind het ook logisch binnen een bepaald kader te blijven. Het gaat er niet om te weerleggen wat hij (lees: de dader) zegt, maar om hoe ik me voel. Het gaat echt om de gevolgen voor mij.”

(Slachtoffer van stalking/belaging)

“Ik heb absoluut niet kunnen verklaren wat ik wilde. Ik had ook iets willen zeggen over de feiten. Dat maakt het beeld toch compleet. Nu mocht dat niet. Erg teleurstellend! Ik snap het wel vanuit de regels van de rechtsstaat, maar toch....”

(Slachtoffer van bedreiging)

Aandacht voor de SSV

Van de 47 SSV-ers, is het grootste deel niet aanwezig geweest tijdens de zitting. Van de rest (n=19), waren 13 personen tevreden over de behandeling van en de hoeveelheid aandacht voor hun SSV tijdens de terechtzitting. Opvallend is dat drie slachtoffers tijdens de interviews aangaven tevreden te zijn over de behandeling van de SSV, maar hier vooraf geen verwachtingen over hadden:

“Ik wist niet wat ik kon verwachten, maar ik was er achteraf wel tevreden over. De rechter had hem voor mij niet eens hoeven voorlezen. Het ging mij meer om de informatieoverdracht. Zodat het dossier compleet zou zijn.”

(Slachtoffer van stalking/belaging)

Drie slachtoffers meldden dat de behandeling van hun SSV alle verwachtingen heeft overtroffen:

“Ik had minder aandacht voor mijn SSV verwacht. Ik ging met een positiever gevoel weg dan ik vooraf had verwacht. Met name de Officier van Justitie heeft hier meerdere malen naar verwezen en dat deed me goed.”

(Slachtoffer van stalking/belaging en bedreiging)

De overige zes respondenten stelden dat er niet of nauwelijks aandacht is besteed aan hun SSV tijdens de zitting. Dit hebben zij als zeer teleurstellend ervaren.

Kring van gerechtigden

De onderzoekspopulatie bevatte slechts één nabestaande die alleen een SSV heeft opgesteld. Deze persoon was niet tevreden over de kring van gerechtigden en verklaarde hierover het volgende:

“Ik vond het vreemd dat ik als enige een schriftelijke slachtofferverklaring mocht opstellen. Ik heb de SSV wel samen met mijn zus opgesteld, maar in een gezin kunnen andere gevoelens spelen, dat verschilt per persoon. Nu moet je als het ware voor anderen spreken.”

(Nabestaande, ouder is omgekomen bij een verkeersmisdrijf)

Verwachtingen en ervaringen

De verwachtingen die SSV-ers hadden, komen overeen met de motieven voor deelname. Over het algemeen verwachten slachtoffers de gevolgen kenbaar te kunnen maken aan de rechter(s), Officier van Justitie en/of de verdachte. Daarnaast verwachten zij dat de SSV een rol speelt in de strafoplegging en bijdraagt aan het emotioneel herstel.

Op een enkeling na is iedereen tevreden over de begeleiding van Slachtofferhulp Nederland. Een aantal respondenten geeft in de interviews expliciet aan dat zij niet wisten “waar te beginnen met de SSV”, maar hierbij goed te zijn geholpen door de medewerkers van Slachtofferhulp.

Evenals bij het spreekrecht, geven slachtoffers aan dat zij niet zeker weten of de boodschap aan de verdachte is overgekomen. Wel verwachten zij over het algemeen hun informatie goed te hebben overgedragen aan de rechter(s) en Officier van Justitie en hiermee een rol te hebben gespeeld in het strafproces.

Algemeen oordeel

Over het algemeen zijn de respondenten positief over gebruikmaking van de SSV. Het biedt hen de mogelijkheid om de gevolgen van het delict kenbaar te maken ter zitting. Zelfs de slachtoffers die gedwongen gebruik hebben gemaakt van de SSV (hun spreekrecht werd hen niet gegund door de rechter in hun zaak) zijn hierover overwegend tevreden.

Bij de minderheid die niet of slechts gedeeltelijk tevreden was, kwam de SSV ter zitting nauwelijks aan bod. Deze slachtoffers vinden dat hun SSV niet is meegenomen in de strafzaak en dus geen effect heeft gehad. Bovendien stellen verschillende respondenten dat de SSV niet heeft bijgedragen aan het inzicht bij de dader en/of de rechter(s).

“Ik ben positief, maar ik had wel gehoopt dat er meer mee gedaan zou worden in de bepaling van de straf. Dit is niet gebeurd. Dan vraag je je toch wel een beetje af of het allemaal wel nut heeft gehad.”

(Slachtoffer van mishandeling en afpersing)

5.4 Niet-deelnemers

Bij 43¹⁸ slachtoffers die hebben afgezien van het spreekrecht en de SSV is een interview afgenomen. Deze interviews hebben telefonisch plaatsgevonden.

Motieven

Slachtoffers is gevraagd waarom zij hebben afgezien van het spreekrecht en de SSV. Deze motieven zijn reeds in bovenstaande paragrafen besproken, maar worden hieronder kort herhaald.

De meest genoemde reden om af te zien van het spreekrecht is zelfbescherming tegen emoties. Slachtoffers zijn bang overmand te raken door emoties en hierdoor niet goed meer uit hun woorden te komen. Ook is angst voor confrontatie met de dader een veelgehoord motief om af te zien van spreken tijdens de zitting. De ervaren ernst van het delict is een laatste reden. Een relatief groot aantal slachtoffers geeft aan geen behoefte te hebben aan het kenbaar maken van de gevolgen, omdat het delict in hun ogen niet zwaar genoeg is.

Praktische uitvoering

Evenals de sprekers en SSV-ers, is deze respondenten wel gevraagd naar mogelijke drempels voor deelname. Daarnaast is in de interviews aandacht besteed aan de aandacht voor het slachtoffer tijdens de terechtzitting.

In totaal zijn 13 slachtoffers na eerst gekozen te hebben voor het spreekrecht (n=8) of de SSV (n=5), gaandeweg het proces overgestapt naar de modaliteit ‘niet-deelname’.

Drempels

Evenals de motieven, zijn de drempels voor gebruikmaking van het spreekrecht en/of de SSV besproken in bovenstaande paragrafen. Zoals eerder opgemerkt, komen deze motieven en drempels grotendeels overeen. Niet-deelnemers zijn over het algemeen bang tijdens het spreken te emotioneel te worden en zijn tevens angstig voor een confrontatie met de dader.

Mogelijke drempels voor deelname aan de SSV zijn eveneens de angst voor de dader en bekendheid met de dader. Ook geeft een aantal respondenten aan het opstellen van de SSV confronterend en tijdsintensief te vinden.

Uit de interviews wordt daarnaast duidelijk dat veel slachtoffers geen enkele drempel ervaren voor deelname aan de SSV, maar dit gewoon niet willen. Deze respondenten zien geen meerwaarde in het gebruik hiervan.

¹⁸ Bij drie niet-deelnemers had de terechtzitting nog te kort geleden plaatsgevonden, waardoor een interview nog niet kon worden afgenomen.

Aandacht voor het slachtoffer

De overgrote meerderheid van de niet-deelnemers woont de zitting niet bij (31 van de 43 respondenten). De overige niet-deelnemers is gevraagd naar hun zittingservaring. Hun mening hierover wisselt. Twee derde is tevreden over de hoeveelheid aandacht tijdens de zitting. Zo geeft één slachtoffer aan:

“Ik vind dat er voldoende aandacht is geweest voor mij als slachtoffer. Ik zit er ook absoluut niet op te wachten dat de rechter mij vragen gaat stellen ofzo. Er is niet echt specifiek aandacht aan mij besteed, maar dat hoeft voor mij ook niet.”
(Slachtoffer van mishandeling)

Drie andere slachtoffers zijn zelfs verrast dat zij tijdens de zitting toch aan het woord zijn gelaten door de rechtbank. Onderstaand citaat geeft de strekking van hun ervaringen weer.

“Wij zijn tevreden over de hoeveelheid aandacht tijdens het proces. Er is ook nog aan ons gevraagd of wij er nog nadelige gevolgen aan hadden overgehouden. Mijn vrouw heeft toen nog het woord gedaan tijdens de zitting.”
(Slachtoffer van mishandeling)

Een derde van de aanwezige niet-deelnemers is ontevreden over de hoeveelheid aandacht die zij als slachtoffer kregen tijdens de zitting. Een representatief citaat:

“Ik ben absoluut ontevreden! De rechter stelde constant de verkeerde vragen aan de dader. Vragen die niet echt van belang waren. De Officier en rechter besteedden helemaal geen aandacht aan mij. Dit was erg teleurstellend. Ze hebben het helemaal niet gehad over de gevolgen van het misdrijf voor mij. Ze waren helemaal niet bezig met mijn leven.”
(Slachtoffer van stalking/belaging en mishandeling)

Van deze respondenten geven er twee in het interview expliciet aan toch liever gebruik te hebben gemaakt van het spreekrecht.

“Nee, ik ben niet tevreden. Daarom heb ik er ook spijt van dat ik geen gebruik heb gemaakt van mijn spreekrecht. Er is bijvoorbeeld helemaal niet ingegaan op de dreiging van de dader om mijn kleinzoon te ontvoeren. Ik had hier achteraf gezien graag iets over gezegd tijdens de zitting.”
(Slachtoffer van bedreiging)

Algemeen oordeel

Over het algemeen geven niet-deelnemers aan tevreden te zijn met hun keuze om af te zien van het spreekrecht en de SSV. De respondenten benadrukken dat het delict in hun ogen niet ernstig genoeg was en/of dat het spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring toch niets had toegevoegd.

“Ik ben positief. Ik heb er geen spijt van dat ik er geen gebruik van heb gemaakt (lees: van spreekrecht en SSV). Ik zie geen toegevoegde waarde. Dit is tijdbesparend en het zou toch niks opleveren.”
(Slachtoffer van bedreiging)

Slechts vijf niet-deelnemers hadden achteraf toch liever zelf gesproken tijdens de zitting. Dit heeft vooral te maken met het ontevredenheid over de opgelegde straf, die ze als te licht ervaren. De volgende citaten zijn representatief voor een dergelijke mening.

“Ik heb er spijt van dat ik niet zelf heb gesproken. Ik had het zelf beter kunnen verwoorden. Het feit heeft emotioneel gezien toch ook veel met mijn familie gedaan. Nu is er door de advocaat gewoon niet het maximale uit gehaald.”
(Slachtoffer van bedreiging)

“Het eindoordeel van de rechter is negatief voor mij, dus achteraf had ik wel liever gebruik gemaakt van het spreekrecht. Dan had het niet zo’n klinische beschrijving geweest en had ik mijn eigen zienswijze kunnen geven.”
(Slachtoffer van bedreiging)

5.5 Samenvatting

In deze slotparagraaf vatten we de resultaten van hoofdstuk 5 samen. De interviews bevestigen de resultaten van de vragenlijsten en vullen dit op een aantal punten aan.

Het blijkt dat slachtoffers over het algemeen tevreden zijn met de keuze die ze hebben gemaakt. Degenen die het spreekrecht gebruikten zijn daarover tevreden, degenen die de SSV hebben opgesteld ook. Dit geldt zelfs voor de respondenten die het spreekrecht ten onrechte door de rechter is ontnomen en daarom alleen een SSV konden opstellen. Degenen die van beide modaliteiten hebben afgezien zijn hierover ook tevreden. Ontevredenheid over de strafmaat of het ontbreken van aandacht voor het slachtoffer ter terechtzitting kan bij een enkele respondent nog tot spijt hierover leiden.

De motieven voor gebruikmaken van het spreekrecht en de SSV komen sterk met elkaar overeen. Communicatie van de gevolgen van het misdrijf aan de rechter(s), Officier van Justitie en de verdachte is een belangrijk doel voor deelnemers. Dit bleek ook uit de resultaten van hoofdstuk 3 en 4.

Daarnaast geven sprekers en SSV-ers tijdens de interviews aan de strafmaat te willen beïnvloeden. Dit motief is door bijna de helft van de sprekers genoemd en door een vierde van de SSV-ers. Hoewel dit doel ook in de antwoorden op de surveys wordt genoemd, is het belang hiervan in de interviews sterker benadrukt.

Ook wordt in de interviews het (gedeeltelijk) verwerken van het misdrijf als motief genoemd om gebruik te maken van het spreekrecht en/of de SSV.

Een verschil tussen het spreekrecht en de SSV is de door het slachtoffer gewenste “rol” tijdens de zitting. Sprekers vinden het belangrijker een “eigen stem te krijgen” tijdens het strafproces dan SSV-ers. Het voordeel van het spreekrecht boven de SSV is dat sprekers zelf de gevolgen kunnen verwoorden.

Verreweg het belangrijkste motief om af te zien van het spreekrecht is zelfbescherming tegen emoties. Ook in de vragenlijsten geven alle drie de respondentgroepen aan te verwachten dat het spreken tijdens de zitting emotioneel zwaar zal zijn. Eveneens is in hoofdstuk 3 aangegeven dat respondenten afzien van gebruikmaking van het spreekrecht, wanneer zij inschatten dat het spreken een vertekend beeld zal oproepen (mogelijk omdat zij niet goed uit de woorden kunnen komen).

Voor niet-deelnemers geldt dat zij vaak vinden dat de gevolgen van het delict niet ernstig genoeg zijn. Ook vindt een relatief groot deel van de niet-deelnemers dat de SSV geen toegevoegde waarde heeft boven het proces-verbaal.

De drempels voor gebruikmaking van het spreekrecht en de SSV komen grotendeels overeen met bovengenoemde motieven om hiervan af te zien. Opvallend is dat juist

sprekers denken dat het spreekrecht emotioneel zwaar zal zijn, maar dit hen er klaarblijkelijk niet van weerhoudt hiervan gebruik te maken. Veel SSV-ers ervaren geen enkele drempel voor gebruikmaking van de schriftelijke verklaring.

Over de inhoud van de verklaringen zijn de meningen verdeeld. Ongeveer de helft van de sprekers en twee derde van de SSV-ers geeft aan de inhoud van de verklaring voldoende te vinden, de rest niet. Wanneer slachtoffers ontevreden zijn over de inhoud van de verklaring, willen zij vooral iets zeggen over de gewenste strafmaat, de feiten van het misdrijf en hun gevoelens betreffende de verdachte.

De spreektijd was voor de overgrote meerderheid van de sprekers voldoende. Zij zijn van mening dat ze voldoende tijd hebben gekregen om hun boodschap over te brengen.

Dit positieve beeld geldt niet voor de kring van gerechtigden. Hoewel er maar een klein aantal nabestaanden meedeed aan het onderzoek en generalisaties hierdoor onmogelijk zijn, is het opvallend dat alle nabestaanden ontevreden zijn over de kring van gerechtigden. Zij stellen allen het gevoel te hebben ook voor anderen te moeten spreken.

6. Observaties ter terechtzitting

6.1 Inleiding

Het laatste onderdeel van het onderzoek betreft observaties van het uitoefenen van het spreekrecht ter terechtzitting. Bij zaken waarvan bij het onderzoeksteam bekend was dat een respondent van het spreekrecht gebruik wilde gaan maken zijn observaties verricht. Het beschouwen van het spreekrecht is gebeurd aan de hand van een checklist, zie bijlage 6. In hoofdstuk 2 is al ingegaan op het verloop van de observaties.

In paragrafen 6.2 tot en met 6.5 gaan we in op de resultaten van de observaties. De structuur van de terechtzitting is het onderwerp van paragraaf 6.2. In paragraaf 6.3 komt de inhoud van het spreekrecht aan bod en in paragraaf 6.4 is specifieke aandacht besteed aan de slachtofferbejegening door de rechtbank. De emotionele toestand van het slachtoffer wordt besproken in paragraaf 6.5.

Paragraaf 6.6 behandelt de casussen waarin slachtoffers het spreekrecht door de rechter is ontnomen. In paragraaf 6.7 worden de resultaten van dit hoofdstuk samengevat en verbonden met de resultaten van de eerdere hoofdstukken.

6.2 Structuur

Voorafgaand aan de terechtzitting bevonden slachtoffer en verdachte zich in de meeste gevallen in verschillende wachtruimten. In de situaties waarin dit niet het geval was, waren aan beide kanten lichte spanningen waarneembaar. Dit bleek voornamelijk uit het feit dat slachtoffer en verdachte continu elkaars gezichtsveld vermeden. Tijdens de interviews zijn door de betreffende slachtoffers dergelijke spanningen ook benoemd. Deze respondenten gaven aan dat zij liever in een aparte wachtruimte hadden plaatsgenomen om de confrontatie met de verdachte te vermijden.

In de meeste gevallen is de zitting op het geplande tijdstip begonnen. In een aantal gevallen begon de zitting meer dan een half uur later dan gepland. Slechts in een enkel geval zijn de aanwezigen in de wachtruimte door de bode op de hoogte gesteld van de verlate aanvang van de zitting. Omdat de meeste slachtoffers zijn opgevangen in een aparte wachtruimte, is het onbekend of zij tijdig van de verlate aanvang op de hoogte zijn gesteld.

Over het algemeen namen eerst de verdachte en overige aanwezigen plaats in de rechtszaal, daarna het slachtoffer en diens 'aanhang'. In de meeste gevallen werd het slachtoffer begeleid door een medewerker van Slachtofferhulp Nederland.

Na aanvang van de zitting kreeg het slachtoffer in verreweg de meeste gevallen binnen een uur de mogelijkheid te spreken, soms al binnen een kwartier. Bij een viertal slachtoffers duurde het langer, waarbij het maximum 4 uur was. In de gevallen waarin het slachtoffer langer moest wachten, zijn de zittingen tussendoor voor langere tijd geschorst geweest. Geen enkel slachtoffer heeft tijdens de interviews verwezen naar de langere wachttijd.

Het spreken dient plaats te vinden na het horen van de verdachte en getuigen, maar voor het requisitoir. Op één terechtzitting na, zijn inderdaad getuigen en deskundigen gehoord voordat het slachtoffer mocht spreken. Bij de terechtzitting waar dit niet het geval was, zijn behandelend psychiaters en psychologen van de verdachte gehoord nadat het slachtoffer had gesproken. Een reden hiervoor is niet gegeven.

Het spreken van de slachtoffers duurde in de meeste gevallen 5 à 10 minuten. Twee slachtoffers hadden genoeg aan een spreektijd van minder dan drie minuten. Vier sprekers hebben ongeveer een kwartier gesproken. Deze bevinding is in lijn met de

uitkomsten van de interviews, waarin vrijwel alle slachtoffers aangaven genoeg spreektijd te hebben ervaren.

6.3 Inhoud

Op twee slachtoffers na, hebben alle sprekers hun SSV voorgelezen. Van de twee slachtoffers die geen gebruik maakten van een SSV, had één slachtoffer steekwoorden op papier gezet en sprak een ander slachtoffer 'uit het hoofd'. Dit laatste slachtoffer zei hierover het volgende tegen één van de onderzoekers:

"Ik maak geen gebruik van een schriftelijke slachtofferverklaring. Wat ik wil zeggen zit toch wel in mijn hoofd."
(Slachtoffer verkeersmisdrijf)

Dit slachtoffer heeft uiteindelijk ongeveer twee minuten gesproken. Zij verklaarde onder andere het volgende:

"Hij heeft al die tijd gewoon gedaan alsof ik een stuk vuil ben. Ik heb hem in die tijd alles gegund wat ik ook heb moeten doorstaan. Ik verwacht gewoon een sorry. Dat is het enige dat ik van hem verlang, een sorry. Ik heb heel veel pijn gehad en nog steeds! Mijn man heeft mij moeten verzorgen. Ik wil gewoon excuses."

Zoals al uit bovenstaand citaat blijkt, beperken niet alle slachtoffers zich tot het spreken over de *gevolgen* van het delict. Sterker nog, in vrijwel alle geobserveerde terechtzittingen sprak het slachtoffer ook over de *gewenste strafmaat*, uit deze verwensingen richting de dader en/of gaat deze in op de feiten van het misdrijf. Daarnaast verweren sommige slachtoffers zich tegen de verklaringen van de verdachte, door deze aan te duiden als leugens. Onderstaande citaten geven de strekking van dergelijke verklaringen weer:

"Een hele tijd achter slot en grendel zal hem (lees: de verdachte) aan het denken zetten. Ook al is dit misschien niet de straf die je als ouder in gedachten zult hebben. Wij hopen op een bevredigend gevoel. Hij moet flink op zijn fouten worden gewezen! Kinderen worden toch ook gestraft als ze iets verkeerd doen? Wij moeten constant het afwijkende gedrag van onze dochter uitleggen aan anderen. Wij zitten continu met afwijkend gedrag."
(Moeder van slachtoffer zedendelict)

"Ik dacht eerst dat de overval een of andere grap was. Het besef dat dit geen grap was, kwam pas bij de klap. De afdruk van het vuurwapen stond de volgende dag nog in mijn wang. Ik moest stil zijn en werd in een hoek gedreven. Ik stond echt doodsangst uit bij het doorladen van het pistool. Op een gegeven moment ontstond er een soort van worsteling..."
(Slachtoffer van overval)

"Ik voel nu onmacht, omdat ik alleen maar leugens hoor."
(Nabestaande, man is doodgeschoten)

In de spreekrechtverklaring van één slachtoffer is zelfs nauwelijks gesproken over de gevolgen van het delict. Deze ging hoofdzakelijk over het gedrag van de verdachte:

“Hij heeft zich weinig aangetrokken van eerdere gerechtelijke uitspraken. Zijn gedrag is sindsdien niet veranderd. Hij (verdachte) misbruikt de kinderen. Ik zal een voorbeeld geven: hij heeft letterlijk tegen de kinderen gezegd mama’s ogen uit te steken of het huis in brand te steken, zodat zij dan bij hem zouden kunnen gaan wonen. Hij dreigt nog steeds mij en mijn hele familie te vermoorden. Hij belt ook nog steeds vrienden op en bedreigt hen ook. Zijn drank- en middelengebruik is ook nog niet gestopt. Ik hoop, rechtbank, dat u begrijpt dat dit moet stoppen. Ik hoop dat u dit aan hem duidelijk kan maken, voor mij en mijn kinderen.”
(Slachtoffer van stalking/belaging en bedreiging)

Opvallend is dat slechts één slachtoffer door de rechter is gewezen op het feit dat het spreekrecht enkel dient te gaan over de *gevolgen* van het misdrijf. Op het moment dat dit slachtoffer iets wilde gaan zeggen over het rechtssysteem in Nederland, is zij onderbroken door de voorzitter van de rechtbank met de vraag of zij haar verhaal wilde afronden. De voorzitter voegde hieraan toe:

“U bent heel duidelijk geweest in uw verhaal. Dat deed er ook toe, maar dit is niet de plek om iets te vertellen over het rechtssysteem in Nederland.”

Het slachtoffer reageerde op deze onderbreking door te zeggen:

“Dat snap ik, maar ik heb nog een paar minuten nodig. Dan bent u van mij af. Misschien....”

Mevrouw hervatte vervolgens haar verhaal en heeft alsnog haar complete verhaal kunnen afmaken. Door geen enkele partij is hierna nog iets gezegd over de inhoud van de voorgelezen verklaring.

Van alle sprekers is één slachtoffer door de rechtbank opgeroepen als getuige. Dit slachtoffer verklaarde aan het begin van haar spreekrecht “hem (lees: de verdachte) te herkennen.” De voorzitter van de rechtbank reageerde hierop door te zeggen dat zij hierover later gehoord zou worden als getuige. Deze getuigenverklaring heeft niet plaatsgevonden tijdens de geobserveerde zitting.

In bijna alle gevallen is door de Officieren van Justitie in het requisitoir aandacht besteed aan de inhoud van de voorgelezen slachtofferverklaringen. Zij refereerden hierbij uitsluitend aan de gevolgen van het misdrijf en lieten overige zaken in de verklaring buiten beschouwing. Een aantal slachtoffers liet tijdens de interviews weten dit erg op prijs te hebben gesteld en zich hierdoor ‘gehoord’ te voelen. In de gevallen waarin de Officier van Justitie niet heeft verwezen naar het spreekrecht, is hierover niets gezegd door het slachtoffer.

6.4 Slachtofferbejegening

Tijdens de observaties is nadrukkelijk aandacht besteed aan de slachtofferbejegening door de rechter(s) en de Officier van Justitie. De meerderheid van de respondenten is respectvol bejegend.

In de meeste gevallen controleerde de voorzitter bij aanvang van de terechtzitting de aanwezigheid van het slachtoffer. Een aantal keren voegde deze hieraan toe dat de rechtbank op de hoogte was van het voorgenomen spreekrecht en dat het slachtoffer hier

later gebruik van kon maken. In enkele gevallen sprak de voorzitter van de rechtbank het slachtoffer bemoedigend toe voordat deze moest spreken en gaf hierbij aan dat het slachtoffer “gewoon mocht blijven zitten” als deze liever niet naar voren wilde komen.

De rechter(s) en Officieren van Justitie luisterden doorgaans aandachtig naar de spreekrechtverklaringen van de slachtoffers. Slechts in een enkel geval was één van hen tijdens uitoefening van het spreekrecht ‘stukken’ aan het doornemen. Hierover is door geen enkel slachtoffer een opmerking gemaakt tijdens de interviews. De meeste slachtoffers verklaarden zelfs “niets te hebben meegekregen” van de reacties van derden, omdat zij het spreekrecht min of meer “in een roes” hebben beleefd.

Zoals al eerder in dit hoofdstuk beschreven, is in bijna elke spreekrechtverklaring gesproken over zaken anders dan de *gevolgen* van het delict. Hoewel slachtoffers hiertoe officieel niet gerechtigd zijn, is slechts één respondent daadwerkelijk onderbroken door de voorzitter. Bij de overige respondenten is op geen enkele wijze aandacht besteed aan het feit dat zij hiertoe eigenlijk niet bevoegd zijn. Zelfs in het geval waarin het slachtoffer wel is onderbroken tijdens het spreken, heeft deze alsnog de gehele slachtofferverklaring kunnen voorlezen.

Tot slot moet worden opgemerkt, dat een aantal Officieren van Justitie het slachtoffer persoonlijk heeft toegesproken. Dit gebeurde meestal vlak voor de zitting of in een schorsing van de zitting. De onderzoekers observeerden dit vanaf de publieke tribune, waardoor onduidelijk blijft waar deze gesprekken over gingen.

6.5 Emotionele toestand slachtoffer

De meerderheid van de slachtoffers wekte de indruk gespannen te zijn. Tijdens het spreken moesten verschillende slachtoffers huilen en een korte pauze nemen om op adem te komen. Voor geen enkel slachtoffer waren deze emoties een reden het spreken voortijdig te beëindigen.

De sprekers verwachtten deze emoties vooraf ook. Uit de vragenlijsten is gebleken dat vooral sprekers inschatten dat het spreekrecht emotioneel zwaar zou zijn. Ondanks deze emoties, geeft de overgrote meerderheid van de sprekers tijdens de interviews aan trots te zijn op hun verklaring.

Zoals eerder vermeld, hebben acht slachtoffers vlak voor of tijdens de zitting besloten toch niet te gaan spreken. Uit de interviews met deze respondenten kwam naar voren dat “zelfbescherming tegen emoties” de belangrijkste reden was om hiervan af te zien. Slachtoffers waren bang tijdens het spreken niet goed uit hun woorden te kunnen komen.

6.6 Geen gelegenheid tot spreken

Hoewel het doel van dit onderzoek niet direct betrekking heeft op een evaluatie van de *implementatie* van de Wet spreekrecht, bleek in een aantal gevallen de uitvoering ervan gebreken te vertonen. In totaal hebben vijf slachtoffers, ondanks hun intentie te gaan spreken tijdens de zitting, hiertoe niet de mogelijkheid gekregen. De reden waarom deze slachtoffers geen gelegenheid tot spreken kregen, is onbekend. In drie gevallen heeft de voorzitter van de rechtbank de SSV voorgelezen, zonder dit eerst voor te leggen aan het slachtoffer. Slechts één van deze slachtoffers heeft hierna alsnog, tevergeefs, geprobeerd spreekrecht te krijgen. In de overige twee gevallen vroeg de rechter aan het slachtoffer of deze het eens was dat zij “de SSV maar even zou voorlezen.” Hiermee stemden beide slachtoffers in. In deze paragraaf wordt stilgestaan bij deze casussen.

De vijf slachtoffers die uiteindelijk geen gebruik hebben kunnen maken van het spreekrecht, zijn voorbereid op het spreken door medewerkers van Slachtofferhulp Nederland. In één geval was er tevens iemand van SHN aanwezig tijdens de zitting.

In het geval waarin een slachtoffer alsnog een verzoek indiende om te spreken, is dit afgewezen door de voorzitter van de rechtbank. Echter, na deze weigering probeerde het slachtoffer alsnog te spreken:

“Mijn leven is net weer op de rit. De Kesslerstichting heeft me aan een huisje geholpen en dan...”

Hierop greep de voorzitter in door de bode te sommeren het slachtoffer uit de rechtszaal te begeleiden. Het slachtoffer reageerde hier geagiteerd en overstuur op. Het slachtoffer verliet verder, zonder nog iets te zeggen, de rechtszaal.

Na de zitting sprak één van de onderzoekers met het slachtoffer. Deze was op dat moment nog steeds zeer ontdaan, teleurgesteld en boos. Het slachtoffer snapte niet waarom hij geen spreekrecht kreeg en gaf aan hier maandenlang naar uit te hebben gekeken:

“Je kunt hier nog beter als dader komen, dan krijg je alle ruimte om iets te zeggen. Ik word gewoon weggestuurd. Ik zat netjes te wachten op het moment dat ik iets kon zeggen” (een kans die hij na eigen zeggen pas zag na het uitspreken van het vonnis).

De andere vier slachtoffers hebben lijdzaam toegezien hoe hen het spreekrecht werd ontnomen. Zij hebben niet geprobeerd iets te zeggen tijdens de zitting en gaven ook in de interviews aan het geen probleem te vinden dat de SSV is voorgelezen door de rechter. Sterker nog, één slachtoffer verklaarde hiermee zelfs blij te zijn omdat haar op deze manier “stress bespaard is gebleven.”

6.7 Samenvatting

De observaties bevestigen grotendeels het beeld van de eerdere hoofdstukken. In de meeste gevallen is het spreekrecht naar verwachting van het slachtoffer verlopen. Slachtoffers zijn trots op het feit dat ze gebruik hebben gemaakt van het spreekrecht, ervaren voldoende spreektijd en voelen zich ‘gehoord’ door de aanwezigen in de rechtszaal.

Een aantal sprekers geeft tijdens de interviews aan niet tevreden te zijn over de inhoud van het spreekrecht. Uit de observaties blijkt echter dat het spreekrecht zich zelden beperkt tot de gevolgen van het delict, maar dat het slachtoffer ook spreekt over de feiten van het delict en de door het slachtoffer gewenste strafmaat. Daarnaast is in een aantal gevallen verwensingen geuit naar de verdachte. Slechts in één geval is door de voorzitter van de rechtbank een opmerking gemaakt over het feit dat het spreekrecht zich dient te beperken tot de gevolgen van het delict. De overige slachtoffers zijn niet aangesproken op het feit dat zij eigenlijk niet gerechtigd zijn te spreken over andere zaken.

In een aantal gevallen is het slachtoffer het spreekrecht ontnomen. Opvallend is wel, dat maar één slachtoffer aangeeft hiermee moeite te hebben. De overige vier slachtoffers verklaarden in de interviews dit geen probleem te vinden. Sterker nog, één slachtoffer verklaarde hiermee zelfs blij te zijn, omdat hem op deze manier stress bespaard is gebleven.

7. Conclusies

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beantwoorden we de centrale vragen van het onderzoek. In hoofdstuk 1 zijn negen onderzoeksvragen benoemd. Vanwege de overlap in de beantwoording, zijn de vragen over de motieven om deel te nemen en de drempels tegen deelname samengenomen. Dat geldt ook voor vragen over de kring van gerechtigden en het onderwerp van spreken en voor de vragen over de ervaringen van de respondenten en de eindbalans.

Achtereenvolgens gaan we in op de omvang van het gebruik van het spreekrecht (paragraaf 7.2), de motieven voor deelname of voor het afzien van deelname aan het spreekrecht of de SSV (paragraaf 7.3), de grenzen van het spreekrecht en de SSV (paragraaf 7.4), het voorkomen van secundaire victimisatie (paragraaf 7.5) en de eindbalans en het eindoordeel over het gebruik van het spreekrecht en de SSV (paragraaf 7.6). Paragraaf 7.7 bevat de discussie.

7.2 Gebruik spreekrecht

Het spreekrecht wordt niet in groten getale gebruikt. Met behulp van twee schattingsmethoden is in hoofdstuk 4 uitgewerkt dat het aantal sprekers op jaarbasis in orde van grootte van 230 á 260 is. Het aantal opgestelde schriftelijke slachtofferverklaringen is hiervan een veelvoud.

We kunnen ons afvragen hoe groot de 'markt' voor het spreekrecht is. De meeste slachtoffers die ervan gebruik zouden kunnen maken zien er bewust van af. Toch voldoet het spreekrecht wel degelijk aan een behoefte, zoals uit de beantwoording van de volgende onderzoeksvragen zal blijken.

7.3 Motieven voor deelname of afzien deelname spreekrecht/SSV

De motieven voor deelname aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring zijn op twee manieren in kaart gebracht: indirect en direct.

In hoofdstuk 3 zijn verschillende kenmerken van de respondenten in verband gebracht met het voornemen om al dan niet van het spreekrecht en de SSV gebruik te maken. Het gaat dan om de achtergrondkenmerken van de respondent, kenmerken van het delict en psychologische factoren. Uit de bivariate analyses bleken het geslacht van de respondent en het al dan niet hebben van een betaalde baan significant samen te hangen met het voornemen om deel te nemen aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Vrouwen hebben vaker het voornemen gebruik te maken van het spreekrecht, terwijl mannen vaker het voornemen hebben geheel af te zien van deelname. Het hebben van een betaalde baan verkleint de kans op het voornemen gebruik te maken van het spreekrecht.

Het is verder opvallend dat het tijdstip van het plaatsvinden van het delict samenhangt met het voornemen om deel te nemen. Bij de (voorgenomen) sprekers was het delict gemiddeld anderhalf jaar geleden gebeurd, bij de (voorgenomen) SSV-ers één jaar en bij de niet-deelnemers een half jaar. Slachtoffers van bedreiging hadden significant vaker het voornemen van deelname af te zien. Dit laatste gegeven is te verklaren uit de bevindingen van hoofdstuk 5. Uit de interviews bleken veel slachtoffers niet deel te nemen omdat zij het delict niet ernstig genoeg vonden. Van de delicten die onder het spreekrecht-regime vallen is bedreiging één van de minder zware.

Bij de psychologische factoren zijn grote verschillen waarneembaar. Niet-deelnemers rapporteerden minder posttraumatische stress, minder angst- en woedegevoelens, een

sterker gevoel van controle over het herstelproces, minder wraakgevoelens, een lager niveau van negatieve affectiviteit en minder posttraumatische groei dan degenen die deelnamen aan de SSV of het spreekrecht. De scores op de vragenlijsten over angst en posttraumatische stress betekenen dat een posttraumatische stressstoornis of ernstige angstklachten bij veel van de SSV-ers en sprekers zullen voorkomen, terwijl dit bij de niet-deelnemers in (veel) mindere mate het geval zal zijn. De slachtoffers die veel last hebben van de gevolgen van het delict nemen deel aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring. Dit bevestigt dat de beleving van het slachtoffer van de ernst van het delict een rol speelt.

Bovenstaande bevinding betekent ook dat we vraagtekens kunnen zetten bij de vergelijkbaarheid van degenen die wel en niet deelnemen aan het spreekrecht en/of de SSV. Het verloop van posttraumatische stress bij slachtoffers die na anderhalf jaar nog steeds ernstige klachten vertonen is een andere dan bij slachtoffers die na een half jaar al goeddeels klachtenvrij zijn. Dit is ook bij het bezien van de effectiviteit van het spreekrecht en de SSV van belang.

Wanneer we de factoren in samenhang bezien in een multivariate analyse, dan blijken geslacht, de tijd sinds plaatsvinden van het delict en posttraumatische stress significante voorspellers te zijn van het voornemen deel te nemen aan het spreekrecht en de SSV. Bij de keuze tussen spreekrecht en SSV komt daar het hebben van een betaalde baan bij. De verklaring voor deze laatste bevinding is nog niet helder. Is het wellicht zo dat de degenen met een betaalde baan het voorbereiden van het spreekrecht een te grote tijdsinvestering vinden?

De visie op het spreekrecht blijkt ook van belang voor deelname. Slachtoffers lijken het spreekrecht op vier dimensies te bezien. Dat zijn de dimensies van Roberts en Erez (2004), expressief/communicatief en uitkomstgericht, plus een dimensie die een verwacht negatief effect op de procesgang en één die de angst voor represailles van de dader weergeeft. Uit hoofdstuk 3 blijkt dat degenen die het spreekrecht een probaat middel vinden voor expressie de intentie hebben deel te nemen aan het spreekrecht. Degenen die denken dat een verklaring een goed middel is voor expressie, maar bang zijn dat het spreken een vertekend beeld zal geven, wat de procesgang negatief zal beïnvloeden stellen een SSV op.

Uit de directe bevraging van slachtoffers in de interviews blijkt communicatie, met de dader en met de rechterlijke autoriteiten, de belangrijkste reden te zijn om deel te nemen. Ook de invloed op de uitkomst blijkt een rol te spelen. Slachtoffers willen door de rechters gehoord worden, ook om de strafmaat te beïnvloeden. Deze vinden zij, zo blijkt uit hoofdstuk 4, dan ook vaak te licht en eigenlijk nooit te zwaar. Een kleiner gedeelte zegt deel te nemen om het delict te verwerken. Waar in de literatuur expressie/communicatie en verwerking nogal eens over één kam worden geschoren, zijn zij in de ogen van de respondenten onderscheiden functies, waarbij de eerste functie doorgaans de belangrijkste is.

Het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring lijken erg op elkaar, in de visie van de spreekgerechtigden. Ook zien sprekers vooraf in dat het spreekrecht een emotioneel zware klus kan worden. Volgens de respondenten zelf is de keuze vooral een kwestie van smaak. Slachtoffers die bang zijn de emoties in de rechtszaal niet de baas te kunnen, stellen een SSV op. Slachtoffers die er een groter gewicht aan geven om zelf hun 'zegje te kunnen doen' maken gebruik van het spreekrecht.

Degenen die niet deelnemen aan het spreekrecht of de SSV zeggen vooral dat het delict niet ernstig genoeg is en dat het spreekrecht niets of niet veel toevoegt aan het proces verbaal. Deze redenen lijken voor een deel met elkaar samen te hangen. Het kan zijn dat

voor slachtoffers, voor wie de gevolgen van het delict niet al te ernstig zijn, de expressieve functie niet belangrijk is. Het communiceren over de gevolgen, met de autoriteiten en de dader, wordt pas van belang wanneer deze gevolgen voor het slachtoffer voldoende ernstig zijn.

7.4 De grenzen van het spreekrecht

Het spreekrecht is in zijn huidige vorm redelijk strikt afgebakend. Het slachtoffer dient ter terechtzitting enkel over de gevolgen van het delict te spreken. Verklaringen over de toedracht en tegenwerpingen tegen de verdachte zijn uit den boze en brengen het risico met zich mee dat het slachtoffer alsnog als getuige wordt opgeroepen. Een mening geven over de hoogte van de straf is ook niet de bedoeling. Het spreekrecht in Nederland is niet bedoeld om de uitkomst van de strafzaak te beïnvloeden.

Uit de vragenlijsten en de interviews is af te leiden dat bovenstaande voor een gedeelte van de slachtoffers een nadeel is. Hun tevredenheid was hoger geweest als ze zich hadden kunnen uiten over de straf of de uitkomst van de zaak hadden kunnen beïnvloeden, zie hoofdstuk 4. Anderen hebben bij voorbaat om deze redenen afgezien van het spreekrecht, zie hoofdstuk 5.

Des te opmerkelijker is het dan ook dat in de praktijk van het spreekrecht de meeste slachtoffers wel degelijk deze onderwerpen aansnijden in hun verklaringen. Uit de resultaten van de observaties uit hoofdstuk 6 blijkt dat dit in bijna alle zaken voorkomt. De negatieve gevolgen voor de slachtoffers bleven uit, ze werden hierop niet aangesproken. In de interviews achteraf bleken de slachtoffers zich niet bewust van deze overschrijding van de grenzen van het spreekrecht. Wellicht fungeren de wettelijke grenzen meer als een stok achter de deur, voor de gevallen waarin het slachtoffer echt te ver zou gaan, maar in de praktijk blijken de rechtbanken slachtoffers meer ruimte te gunnen om hun verhaal te doen dan de wetgever.

Voor de slachtoffers is de gestelde tijdslimiet zelden een probleem. De meeste slachtoffers spreken niet langer dan 10 minuten en blijven vaak ruimschoots binnen deze grens.

Datzelfde geldt niet voor de kring van gerechtigden. In onze steekproef zaten slechts weinig nabestaanden die van het spreekrecht gebruik maken. Echter, in alle gevallen was de kring van gerechtigden voor hen een probleem. De vraag is in hoeverre deze beperking wel noodzakelijk is, gezien de beperkte spreektijden en de zeer kleine groep sprekende nabestaanden.

7.5 Secundaire victimisatie

De angst voor secundaire victimisatie van het slachtoffer door het spreekrecht is voor implementatie van de wet vaak geuit. Zo is de zorg geuit dat het spreekrecht therapeutisch gevaarlijk kan zijn (zie bijvoorbeeld: Van Dijk, 2009).

Er blijkt uit dit onderzoek echter nauwelijks reden voor deze zorgen. We hebben al vastgesteld dat sprekers zelden of nooit worden opgeroepen als getuige. Ook de effectmetingen en de tevredenheidsscores leveren geen bewijs op voor deze gedachtegang. Er zijn bijna geen slachtoffers die (zeer) ontevreden zijn over het spreekrecht en er zijn ook geen negatieve effecten die op hertraumatisering wijzen. Er is slechts één duidelijk geval geobserveerd van wat men secundaire victimisatie zou kunnen noemen. Hierbij was sprake van een gebrekkige uitvoering van het spreekrecht: de rechter liet het slachtoffer niet aan het woord.

7.6 Effecten spreekrecht/SSV en duiding betekenis spreekrecht/SSV

Op een vergelijkbare manier als de motieven voor deelname aan de schriftelijke slachtofferverklaring of het spreekrecht is ook de effectiviteit van deelname bepaald.

Volgens de respondenten zelf is deelname een succes. Ze zijn zelf tevreden over hun deelname, de rapportcijfers zijn ruim voldoende en men zou het doorgaans ook aan andere slachtoffers aanraden.

De motieven voor deelname komen ook weer terug in de duiding van de betekenis van het spreekrecht. Men wil communiceren met de autoriteiten en de dader en vooral dat eerste lukt slachtoffers naar hun eigen gevoel goed. Het levert deelnemers erkenning op en het gevoel serieus te zijn genomen. Ook is de communicatie van de gevolgen van het misdrijf aan de autoriteiten belangrijk. Verschillende sprekers en SSV-ers gaven tijdens de interviews aan de strafmaat te willen beïnvloeden. Dit motief is door bijna de helft van de sprekers genoemd en door een vierde van de SSV-ers. Opvallend is verder dat de respondenten vinden dat deelname aan het spreekrecht en de SSV bijdraagt aan hun emotionele verwerking, maar niet aan verminderde angst of boosheid ten opzichte van de dader.

De beperkte bijdrage aan vermindering van angst en woede blijkt ook uit de vergelijking van psychologische constructen uit de voor- en nameting. Het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring hebben geen significante invloed op de posttraumatische stressklachten, woede en angstgevoelens van deelnemende slachtoffers. In paragraaf 7.3 is al aangegeven dat dit het gevolg kan zijn van de verschillen tussen de sprekers en de SSV-ers enerzijds en de niet-deelnemers anderzijds. Het kan ook zijn dat de (zij het beperkte) bijdrage aan het gevoel van controle over het herstelproces en/of de gepercipieerde procedurele rechtvaardigheid van het spreekrecht en de SSV op langere termijn wel tot vermindering van angst- en woedegevoelens bij de sprekers en SSV-ers leidt. In hoofdstuk 1 stelden we vast dat procedurele rechtvaardigheid woedegevoelens en wraakzuchtigheid kan verlagen. Controle over het herstelproces kan weer tot vermindering van angst en posttraumatische stress klachten leiden. Dit behoeft echter nader onderzoek.

7.7 Discussie

Een begin van herstel van emotionele schade?

Volgens de Memorie van Toelichting heeft het spreekrecht onder meer tot doel een begin van herstel van emotionele schade voor deelnemende slachtoffers te bewerkstelligen. In de inleiding van dit rapport zijn vraagtekens gezet bij de term 'begin'. De rechtszitting vindt doorgaans geruime tijd na het delict plaats en de verwachting is dat slachtoffers dan al geruime tijd met herstel bezig zijn. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dan ook dat slachtoffers die van het spreekrecht gebruikmaken reeds anderhalf jaar daarvoor slachtoffer werden.

Toch is het wel degelijk mogelijk dat voor deelnemers aan het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring deelname een begin is van herstel. De erg hoge scores op symptomen van traumatische stress en angstklachten suggereren in elk geval dat er nog niet veel hersteld is, voorafgaand aan het gebruikmaken van het spreekrecht en/of het opstellen van de SSV.

Maar levert deelname ook echt een herstel van emotionele schade op? De afname van de meest wezenlijke indicatoren van emotionele schade (posttraumatische stress, angst- en woedeklachten) wijkt niet af van de groep die niet deelnam. Hierbij moet ook nog worden opgemerkt dat het vanwege de hoge scores in de spreekrecht/SSV groepen ook

nog kan gaan om een zogenaamd 'regression to the mean'-effect¹⁹, in plaats van een daadwerkelijk afname. Op deze wijze bezien zou het antwoord dan ook eenvoudigweg 'nee' moeten luiden.

Toch is dat niet de enige manier waarop deze resultaten zijn te interpreteren. Het duiden van factoren die mogelijk (een deel van) het emotioneel herstel verklaren ligt complexer. Het verschil in scores tussen de sprekers/SSV-ers enerzijds en niet-deelnemers anderzijds op symptomen van PTSS, woede- en angstklachten was zodanig, dat het waarschijnlijk om beperkt vergelijkbare groepen gaat. Voor de groep niet-deelnemers geldt dat het slachtofferschap gemiddeld zes maanden geleden plaatsvond, waarbij ze bij de voormeting al nagenoeg klachtenvrij waren. Dit past bij een normaal verwerkingsproces waarbij slachtoffers van ernstige delicten aanvankelijk aanzienlijke symptomen van posttraumatische stress vertonen, die echter binnen een aantal maanden sterk afnemen (zie bijvoorbeeld Rothbaum, Foa, Riggs, Murdock & Walsh, 1992; Ehlers & Clark, 2000). De SSV-ers en sprekers vertonen daarentegen symptomen van chronische posttraumatische stress. Het delict is al langer geleden en het klachtenniveau bij de voormeting was hoog. Indien men inderdaad last heeft van een chronische posttraumatische stressstoornis, is het niet aannemelijk dat dit klachtenniveau zonder ingrijpen verder zal afnemen. De verdere afname van de klachten van de niet-deelnemers was aldus te verwachten, terwijl de afname van de klachten van de sprekers en de SSV-ers *mogelijk* toch toe te schrijven is aan de deelname aan het spreken dan wel schriftelijk verklaren. Uiteraard valt niet met zekerheid te zeggen dat deelname aan het spreekrecht of de SSV daadwerkelijk heeft geleid tot een afname van klachten. Zo kan deze afname bijvoorbeeld ook het gevolg zijn van het plaatsvinden en/of bijwonen van de terechtzitting *an sich*. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of dit inderdaad het geval is.

Verder zijn er ook andere indicaties van de bijdrage van SSV en spreekrecht aan het herstel van emotionele schade. De deelnemers zelf vonden dat de SSV of het spreekrecht bijdroeg aan hun verwerking. Gezien het uitblijven van een verband tussen dit oordeel en de daadwerkelijke afname van angst- en woedeklachten moet de waarde hiervan worden gerelativeerd. Toch is het eigen oordeel wel degelijk interessant. De respondenten waren namelijk ook van mening dat hun angst en woede niet was afgenomen door hun deelname. Het kan zijn dat zij verwerking in andere termen bezien. Dit komt overeen met de bevinding dat de SSV en het spreekrecht bijdragen aan de controle over het herstelproces en de ervaring van procedurele rechtvaardigheid van de deelnemers. De bijdrage aan vermindering van angst of woede zou dan indirect verlopen. Pemberton en Reynaers (2010) stelden al vast dat deze zaken op hun beurt weer kunnen bijdragen aan vermindering van klachten.

Het spreekrecht: primair procedureel?

Het Nederlandse spreekrecht is niet bedoeld om invloed op de strafmaat uit te oefenen. Ook zonder invloed op de uitkomst vinden de deelnemers de instrumenten nuttig. Daarmee zijn de huidige resultaten een onderstreping van het zelfstandige belang van *victim voice*. De resultaten helpen ook om dit belang nader te definiëren. De literatuur wordt met deze studie op twee punten aangescherpt.

In de eerste plaats wijzen de resultaten uit dat er binnen de *victim voice* twee van elkaar onderscheiden factoren zijn. Aan de ene kant is er een expressieve/communicatieve

¹⁹ Het 'regression to the mean'-effect duidt op het verschijnsel dat een variabele met een (extreem) hoge score op een eerste meetmoment, de neiging heeft op een later meetmoment meer richting het gemiddelde van de normaalverdeling te scoren.

component en aan de andere kant een verwerkingscomponent. Voor de meeste slachtoffers weegt de eerste het zwaarst. Doorgaans neemt men deel om de rechter te laten weten hoe men de gevolgen van het delict heeft beleefd. Voor een kleinere groep is de gepercipieerde bijdrage aan de verwerking van belang. Dit onderscheid is ook van belang omdat in de literatuur expressie en verwerking tot dusverre op één hoop werden gegooid (zie Roberts & Erez, 2004; Erez, 2004).

In de tweede plaats, en in het verlengde hiervan, bevestigt het onderzoek dat het nut van expressie voor slachtoffers in de strafrechtelijke context *niet* analoog is aan het nut van expressie in een therapeutische context. Er is in de inleiding van dit rapport al opgemerkt dat het spreekrecht op verschillende kenmerken niet voldoet aan de voorwaarden voor therapeutisch effectieve expressie (zie bijvoorbeeld Frattaroli, 2006). We kunnen hier nog aan toevoegen dat ook de zeer beperkte tijd die het slachtoffer spreekt (minder dan 10 minuten) ook niet zal bijdragen aan de kans op een emotionele catharsis. Punt is echter dat in een therapeutische setting de communicatie met de rechter en andere strafrechtelijke actoren (vanzelfsprekend) ontbreekt. Het is daarmee niet de expressie op zich, maar de context en de functie van de expressie die een bijdrage levert aan het welzijn van slachtoffers.

Een deel van de sprekers en SSV-ers wil wel invloed op de strafmaat uitoefenen. Gezien de mate van boosheid op de dader en de ernst van de delicten is dit niet verwonderlijk. Slachtoffers zijn doorgaans van mening dat de straf voor de dader (veel) te licht is. Toch zou het slechts voor een minderheid bijdragen aan de tevredenheid wanneer ze expliciet hun mening over de hoogte van de straf zouden mogen geven. Hierbij merken we op dat veel sprekers wel degelijk uitspraken doen over de hoogte van de straf, ook al vinden ze zelf achteraf van niet.

Het primair procedurele karakter zou ook potentiële deelnemers kunnen afschrikken. Niet-deelnemers zijn dikwijls van mening dat het spreekrecht niets toevoegt aan het proces-verbaal. Deze bevinding is op tweeërlei manier te interpreteren. Het kan zijn dat bij een sterkere uitkomstgerichte component het spreekrecht wel nut zou hebben boven de aangifte. Het zou ook kunnen zijn dat het belang van voice en daarmee het spreekrecht vooral geldt voor slachtoffers die bijzonder emotioneel geraakt zijn door het delict. Beiden zijn mogelijk, maar we zijn van mening dat de laatste verklaring het meest overeenkomt met onze bevindingen. Veel niet-deelnemers waren op het moment van het onderzoek nauwelijks meer bezig met het slachtofferschap en/of gaven aan dat ze hetgeen hen overkomen is niet belangrijk genoeg vonden om er nog meer moeite in te steken. Het nut van 'gehoord worden' door de rechter is dan voor hen beperkt of zelfs afwezig. Het is verder niet voor de hand liggend dat een versterkte nadruk op de uitkomst juist voor slachtoffers van minder ernstige delicten (die sterker vertegenwoordigd waren onder de niet-deelnemers dan onder de SSV-ers en de sprekers) van belang kan zijn. Het aanwezige onderzoek wijst uit dat uitkomstgerichte componenten met name voor slachtoffers van zwaardere delicten van belang zijn (zie bijvoorbeeld Hickman & Simpson, 2003).

Voorkomen secundaire victimisatie

Pemberton (2005) heeft al eens opgemerkt dat het argument van het verminderen van secundaire victimisatie (een belangrijk argument van de voorstanders van meer rechten voor slachtoffers) in het debat rondom het spreekrecht vooral tegen dit slachtofferrecht is gebruikt. Slachtoffers zouden juist door het spreekrecht het risico lopen op hernieuwde negatieve ervaringen.

We hebben hiervoor eigenlijk geen bewijs gevonden. Slachtoffers blijken goed in staat zelf in te schatten hoe belastend zij het spreken zullen vinden en ervan af te zien wanneer de belasting te groot is. De combinatie van SSV en spreekrecht met de aanwezige voorbereiding en informatie is afdoende om secundaire victimisatie te voorkomen.

Hieraan is verder debet dat opmerkingen van slachtoffers die buiten het wettelijk kader van het spreekrecht vallen, die dus wel degelijk de hoogte van de straf of de toedracht betreffen, geen aanleiding geven voor de rechter of de advocaat van de verdachte om het slachtoffer bijvoorbeeld als getuige op te roepen. Uit de observaties bleek dat de meeste slachtoffers hierover wel degelijk iets zeggen. We hebben al opgemerkt dat het wettelijk kader in de praktijk meer lijkt te fungeren als een stok achter de deur. We voegen daar nog aan toe dat het wetenschappelijk debat hierover wellicht te veel in principiële termen is gevoerd. Is er nu echt sprake van ongeoorloofde demonisering van de verdachte, indien het slachtoffer zich in negatieve termen over hem uitlaat, wat de angst van Buruma (2004) was? Of ligt het meer voor de hand dat de rechter een eventuele negatieve omschrijving van de verdachte vooral interpreteert als een indicatie van de emotionele toestand van het slachtoffer? Wij zijn sterk geneigd om het laatste te vinden.

Heterogeniteit in de slachtofferpopulatie

Het onderzoek laat zien dat verschillen binnen de slachtofferpopulatie van invloed zijn op de keuze om al dan niet deel te nemen aan het spreekrecht en de SSV. De resultaten zijn daarmee een bevestiging van de gedachte dat het zinvoller is om te bezien voor *welke* slachtoffers een instrument 'werkt', of in *welke condities* dat het geval is, dan om te bezien in hoeverre een instrument werkt voor alle slachtoffers (zie Pemberton, 2008).

Dit is een wezenlijke bevinding. In veel literatuur over slachtoffers in het strafrecht ontbreekt dit inzicht. Hierdoor worden auteurs als Dignan (2005) en Strang (2002) verleid om de Victim Impact Statement als tegenhanger van herstelrecht te positioneren en zich af te vragen wat effectiever is voor de verwerking van slachtoffers. Het huidige onderzoek illustreert echter dat het niet zinvol is om de vergelijking op deze manier te maken. De SSV en het spreekrecht voldoen aan een behoefte bij slachtoffers die kenmerken van (ernstige) traumatisering vertonen, terwijl deze groep juist afziet van deelname aan bemiddeling (zie Winkel, 2007).

8. Literatuur

- Ashworth, A. (2002). Responsibilities, rights and restorative justice. *British Journal of Criminology*, 42, 578-595.
- Baarda, D.B., & Goede, M.P.M. de (2001). Basisboek Methoden en Technieken. Groningen: Stenfert Kroese.
- Boom, A. ten, & Kuijpers, K.F. (2008). Behoeften van slachtoffers van delicten: Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit (*Rapport 262*). (Onderzoek en Beleid, 262) Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Brewin, C.R., Rose, S., & Andrews, B. (2002). Screening for posttraumatic stress disorder in civilian populations. In: *Reconstructing Early Intervention After Trauma* (eds). Oxford: Oxford University.
- Buruma, Y. (2004). Doubts on the upsurge of the victim's role in criminal law. In: *Crime, Victims and Justice. Essays on Principles and Practice*. Aldershot UK: Ashgate.
- Calhoun, L.G., & Tedeschi, R.G. (1998). Beyond recovery from trauma: Implications for clinical practice and research. *The Journal of Social Issues*, 54, 357-372.
- Chalmers, J., Duff, P., & Leverick, F. (2007). Victim Impact Statements: Can work, do work (for those who bother to make them). *The Criminal Law Review*, 5, 360-379.
- Cheon, A., & Regehr, C. (2006). Restorative justice in cases of intimate partner violence: Reviewing the evidence. *Victims and Offenders*, 1(4), 369-394.
- Daems, T. (2007). De slachtofferdimensie van herstelgerichte interventies. Een sluimerende therapeutisering? *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 7(1), 7-21.
- Denollet, J. (2005). DS14: standard assessment of negative affectivity, social inhibition, and Type D personality. *Psychosomatic Medicine*, 67(1), 89-97.
- Dijk, J.J.M. van (2009). De komende emancipatie van het slachtoffer. Naar een verbeterde rechtspositie voor gedupeerden van misdrijven. *Tijdschrift voor herstelrecht*, 9(1), 20-39.
- Dignan, J. (2005). Understanding victims and restorative justice. Maidenhead, UK. Open University press.
- Dijk, J.J.M. van (2008). *Slachtoffers als zondebokken*. Antwerpen: Maklu.
- Ehlers, A. & Clark, D.M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behavior research and therapy*, 38, 319-345.
- Emmerik, A.A.P. van, Kamphuis, J.H., Hulsbosch, A.M., & Emmelkamp, P.M.G. (2002). Single session debriefing after psychological trauma: A meta-analysis. *Lancet*, 360, 766-771.
- Erez, E. (2004). Integrating restorative justice principles in adversarial proceedings through victim impact statements. In: *Reconcilable rights? Analysing the tension between victims and defendants*. London: Legal Action Group.
- Erez, E., & Laster, K. (1999). Neutralizing victim reform: Legal professionals' perspectives on victims and impact statements. *Crime and Delinquency*, 45(4), 530-553.
- Erez, E., & Tontodonato, P. (1992). Victim participation in sentencing and satisfaction with justice. *Justice Quarterly*, 9, 394-415.
- Foa, E.B., Riggs, D.S., & Dancu, C.V. (1993). Reliability and validity of a brief instrument for assessing post-traumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress*, 6, 459-473.
- Frattaroli, J. (2006). Experimental disclosure and its moderators: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 132(6), 823-865.
- Frazier, P.A. (2003). Personality processes and individual differences. Perceived control and distress following sexual assault: A longitudinal test of a new model. *Journal of personality and social psychology*, 84(6), 1257-1269.

- Goodey, J. (2005). *Victims and victimology. Research, policy, practice*. Harlow, UK: Pearson.
- Groenhuijsen, M.S., & Letschert, R.M. (2006). Reflections on the development and legal status of victims' rights instruments. In: *Compilation of International Victims' rights Instruments*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2nd edition.
- Groenhuijsen, M.S., & Pemberton, A. (2009). The EU framework decision on victims. Does hard law make a difference? *European Journal on Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 17, 43-59.
- Gromet, D., & Darley, J. (2009). Punishment and beyond: Achieving justice through the satisfaction of multiple goals. *Law & Society Review*, 43(1), 1-38.
- Grubaugh, A. L. & Resick, P.A. (2007). Posttraumatic growth in treatment-seeking female assault victims. *Psychiatric Quarterly*, 78, 145-155.
- Hafer, C.L., & Begue, I. (2005). Experimental research on Just-World Theory: Problems, developments, and future challenges. *Psychological Bulletin*, 131(1), 128-167.
- Herman, J.L., (2003). The mental health of crime victims: Impact of legal intervention. *Journal of Traumatic Stress*, 16(2), 159-166.
- Hickman, L.J. & Simpson, S.S. (2003). Fair treatment or preferred outcome? The impact of police behavior on victim reports of domestic violence incidents. *Law and Society*, 37(3), 607-634.
- Hobfoll, S.E., Hall, B.J., Canetti-Nisim, D., Galea, S., Johnson R.J., & Palmieri, P.A. (2007). Refining our understanding of traumatic growth in the face of terrorism: Moving from meaning cognitions to doing what is meaningful. *Applied Psychology*, 56(3), 345-366.
- Jaarsma, T.A., Pool, G., Sanderma, R., & Ranchor, A.V. (2006). Psychometric properties of the Dutch version of the posttraumatic growth inventory among cancer patients. *Psycho-Oncology*, 15, 911-920.
- Karremans, J.C., & Lange, P.A.M. van (2005). Does activating justice help or hurt in promoting forgiveness? *Journal of Experimental Social Psychology*, 41(3), 290-297.
- Karremans, J.C., Lange, P.A.M. van, Ouwkerk, J.W., & Kluwer, E.S. (2003). Interpersonal relations and group processes. When forgiving enhances psychological well-being: The role of interpersonal commitment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1011-1026.
- Keijser, J.W. de, & Malsch, M. (2002). Is spreken zilver en zwijgen goud? Spreekrecht en het ontstemde slachtoffer. *Delikt en Delinkwent*, 32(1), 5-20.
- Kool, R., & Moerings, M. (2003), The victim has the floor. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 12(1), 46-60.
- Kool, R., Moerings, M., & Zandbergen, W. (2002). *Recht op schrift: evaluatie projecten schriftelijke slachtofferverklaring*. Deventer: Kluwer.
- Kool, R., Passier, R., & Beijer, A. (2006). *Evaluatie implementatie schriftelijke slachtofferverklaring*. Utrecht: Willem Pompe Instituut.
- Kunst, M.J.J., Winkel, F.W., & Bogaerts, S. (2009). Posttraumatic anger, recalled peritraumatic emotions, and PTSD in victims of violent crime. Manuscript submitted for publication.
- Leferink, S., & Vos, K. (2008). *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring: recht of kans?* Utrecht: Slachtofferhulp Nederland.
- Lind, E.A., & Tyler, T.R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum Press.
- Maruna, S., & King, A. (2004). Public opinion and community penalties. In: *Alternatives to Prison: Options in an Insecure Society*. Cullompton: Willan Publishing.

- McCullough, M.E., Bellah, C.G., Kilpatrick, S.D., & Johnson, J.L. (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the big five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 601-610.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L. J., Brown, S. W., & Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586–1603.
- McNally, R.J., Bryant, R.A., & Ehlers, A. (2003). Does early psychological intervention promote recovery from posttraumatic stress? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(2), 45-80.
- Mierlo, F. van, Pemberton, A., & Tol, R. van (2009). *Van tevredenheid naar kwaliteit: een meetinstrument voor de slachtofferzorg*. Tilburg: INTERVICT/Prisma Print.
- Montada, L. (1994). Injustice in harm and loss. *Social Justice Research*, 7, 5–28.
- Murphy, K. (2009). Procedural Justice and Affect Intensity: Understanding Reactions to Regulatory Authorities. *Social Justice Research*, 22, 1-180.
- Novaco, R.W. (1975). Anger Control: The development and evaluation of an experimental treatment. *Contemporary Psychology*, 21, 397-398.
- Orth, U. (2002). Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings. *Social Justice Research*, 15(4), 313-325.
- Orth, U. (2003). Punishment goals of crime victims. *Law and Human Behavior*, 27(2), 173-186.
- Orth, U., & Maercker, A. (2004). Do trials of perpetrators retraumatize crime victims? *Journal of Interpersonal Violence*, 19(2), 212-227.
- Orth, U., & Wieland, E. (2006). Anger, hostility, and posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 698-706.
- Pemberton, A. (2005). Het spreekrecht. Vergelding of herstel? *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 5 (3), 34-44.
- Pemberton, A. (2007). De Nederlandse slachtoffer-dader gesprekken: een theoretische verkenning. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 7(4), 37-52.
- Pemberton, A. (2008). Over egels, vliegen vangen en herstelrecht: een reactie op Daems, Kaptein en Walgrave, *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 8(4), 53-65.
- Pemberton, A., & Reynaers, S. (2010). The controversial nature of victim participation: Therapeutic benefits in victim impact statements. In: Wemmers, J-A., & Erez, E. (red.). *Therapeutic Jurisprudence and Procedural Justice*. Oxford: Hart publishing, forthcoming.
- Peterson-Armour, M. (2002). Experiences of co-victims of homicide. *Trauma, Violence and Abuse*, 3(2), 109-124.
- Roberts, J.V., & Erez, E. (2004). Communication in sentencing: Exploring the expressive function of victim impact statements. *International Review of Victimology*, 10, 223-244.
- Rothbaum, B. O., Foa, E. B., Riggs, D., Murdock, T., & Walsh, W. (1992). A prospective examination of post-traumatic stress disorder in rape victims. *Journal of Traumatic Stress*, 5, 455–475.
- Sanders, A., Hoyle, C., Morgan, R., & Cape, E. (2001). Victim impact statements: Don't work, can't work. *Criminal Law Review*, 6, 447-458.
- Sarat, A. (1997). Vengeance, victims and the identities of law. *Social and Legal Studies*, 6(2), 163-190.
- Shapland J., Wilmore, J., & Duff, P. (1985). *Victims in the criminal justice system*. Cambridge: Gower.

- Stokkom, B. van (2010). Victim needs, self-respect and 'closure'. Does revenge satisfy? In: Wemmers, J.A. & Erez, E. (eds.). *Therapeutic jurisprudence and procedural justice*. Oxford: Hart publishing, forthcoming.
- Strang, H. (2002). *Repair or revenge: victims and restorative justice*. Oxford. Oxford University Press.
- Temkin, J. (2002). Digging the dirt: Disclosure of records in sexual assault cases. *The Cambridge Law Journal*, 61, 126-145.
- Thibaut, J., & Walker, L. (1975). *Procedural justice: a psychological analysis*. Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tyler T.R., & Huo Y.J. (2002). *Trust in the Law*. New York: Russell Sage Found.
- Wemmers, J.J.M. (1996). *Victims in the criminal justice system*. Den Haag: WODC/Kugler.
- Wemmers J. & Cyr. K. (2004). Victims' perspective on restorative justice. How much involvement are victims looking for? *International Review of Victimology*, 11, 1-16.
- Winick, B.J. (2008). A therapeutic jurisprudence approach to dealing with coercion in the mental health system. *Psychiatry, Psychology and Law*, 15(1), 25-39.
- Winkel, F.W. (2002). *Slachtofferhulp bij hardnekkige klachten. Over visie, witte beren, stroop en tegenpolen*. Inaugurele rede: Universiteit van Amsterdam.
- Winkel, F.W. (2007). *Posttraumatic anger. Missing link in the wheel of misfortune*. Inaugurele rede Universiteit van Tilburg. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Wittebrood, K. (2006). 'Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden' (signalement). In: *Tijdschrift voor Veiligheid* (5), 2, 41-44.
- Zech, E., & Rimé, B. (2005). Is talking about an emotional experience helpful? Effects on emotional recovery and perceived benefits. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 270-287.
- Zigmond A.S. & Snaith R.P. (1983). The hospital anxiety and depression scale. *Actua Psychiatrics Scandinavia* 67, 6, 361-370.

SAMENVATTING

Inleiding en probleemstelling

De aandacht voor het slachtoffer van een misdrijf is in de afgelopen decennia sterk gegroeid. Waar slachtoffers 30 jaar geleden nog konden worden geclassificeerd als de vergeten figuren van het strafrechtelijk systeem, is hun participatieve rol in het strafproces de afgelopen jaren aanzienlijk versterkt.

Het spreekrecht voor slachtoffers, dat in 2005 in Nederland is ingevoerd, is van deze versterking in slachtofferrechten een goed voorbeeld. Het spreekrecht geeft slachtoffers en nabestaanden van ernstige delicten het recht op de openbare terechtzitting te spreken over de gevolgen die het delict bij hen teweeg heeft gebracht. Kort voor de invoering van deze wet is de schriftelijke slachtofferverklaring (SSV) landelijk geïmplementeerd. De SSV geeft slachtoffers de mogelijkheid een schriftelijke verklaring op te stellen over de gevolgen van het delict en deze toe te voegen aan het strafdossier. De SSV is daarmee de schriftelijke pendant van het spreekrecht.

De bij de Wet Spreekrecht behorende Memorie van Toelichting noemt verschillende doelen van het spreekrecht. Zo zou het spreekrecht bijdragen aan de informatievoorziening aan de rechter en zou van het spreekrecht een (speciaal en algemeen) preventieve werking uitgaan. Dit onderzoek richt zich echter op een vierde doelstelling van het spreekrecht; de bijdrage van het spreekrecht aan het (begin van) herstel van emotionele schade bij het slachtoffer.

De centrale probleemstelling van het onderzoek luidt:

In hoeverre pakt de Wet invoering Spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden uit zoals zij primair voor de gerechtigden is bedoeld, namelijk als een bijdrage aan het (begin van) herstel van emotionele schade door middel van erkenning?

Afgeleide onderzoeksvragen zijn:

1. Hoe vaak wordt er naar schatting jaarlijks effectief gebruik gemaakt van respectievelijk het spreekrecht cf. artikel 302 WvS en het spreken anderszins (bijv. in de vorm van het geven van een toelichting op de SSV)?
2. Welke motieven hebben slachtoffers en nabestaanden om wel of niet van bovengenoemde modaliteiten gebruik te maken?
3. Waar hangen deze motieven mee samen? Speelt het delict hierin een rol?
4. Worden drempels ervaren om gebruik te maken van de gewenste modaliteit? Zo ja, welke? Leidt dat tot gebruik van een andere modaliteit?
5. Hoe kijkt men terug op de ervaring van het spreken dan wel de SSV; hoe duidt men de betekenis ervan voor zichzelf?
6. In hoeverre is het werkelijk spreken ter terechtzitting al dan niet een goede ervaring en waar komt dat door? (bijv. waren de verwachtingen niet realistisch, hebben gebeurtenissen geleid tot secundaire victimisatie, zo ja welke?)
7. In hoeverre voldoet in de ogen van de gerechtigden de kring van gerechtigden?
8. In hoeverre volstaat het voor slachtoffers dat zij alleen mogen spreken over de gevolgen van het ten laste gelegde delict?
9. In hoeverre is de eindbalans positief of negatief te noemen voor het slachtoffer? Wegen de beperkingen of nadelen op tegen de ervaren opbrengsten?

Methoden van onderzoek

Respondenten zijn benaderd via de 19 Slachtofferinformatiepunten van het Openbaar Ministerie. In een periode van 12 maanden, van 1 februari 2009 tot en met 31 januari 2010, hebben in totaal 165 "spreekrechtgerechtigde" slachtoffers deelgenomen aan het onderzoek. Dit is 52% van de totale, netto steekproef. Omdat de steekproeftrekking gestratificeerd (en verspreid over alle arrondissementsparketten) heeft plaatsgevonden over een periode van een jaar, kan met voldoende aannemelijkheid worden gesteld dat de respondenten in dit onderzoek een goede afspiegeling vormen van de groep gerechtigden. Van de 165 deelnemers zijn gedurende het onderzoekstraject 18 slachtoffers "uitgevallen". Hiervan zijn zes slachtoffers zelfstandig gestopt met het onderzoek. De overige twaalf slachtoffers zijn uitgesloten door het onderzoeksteam, omdat zij na veelvuldige pogingen onbereikbaar bleken.

De totale onderzoeksgroep bestaat uit drie deelgroepen: sprekers (slachtoffers die gebruik hebben gemaakt van het spreekrecht, al dan niet in combinatie met de SSV), SSV-ers (slachtoffers die enkel gebruik hebben gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring) en niet-deelnemers (slachtoffers die van beide gebruik konden maken, maar van deelname hebben afgezien).

Het onderzoek bestaat uit drie, elkaar complementerende, onderzoeksmethoden.

1. Kwantitatieve, longitudinale survey;
2. Semigestructureerde interviews;
3. Observaties ter terechtzitting.

Ad. 1 kwantitatieve, longitudinale survey:

De opzet van de kwantitatieve survey betreft een quasi-experimenteel, pre-test/post-test design. Met een dergelijk design wordt zowel een vergelijking van de situatie van slachtoffers vóór en na de terechtzitting mogelijk gemaakt, alsook een vergelijking tussen de drie onderzoeksgroepen (sprekers, SSV-ers en niet-deelnemers).

Bij de respondenten is circa twee weken voor en twee weken na de terechtzitting een voorgestructureerde vragenlijst afgenomen. De voormeting beoogt twee samenhangende doelen. Het dient als vergelijkingsmateriaal voor de nameting, maar levert ook informatie op over de factoren die samenhangen met de keuze om deel te nemen aan het spreekrecht en/of de schriftelijke slachtofferverklaring. De vragenlijst in de voormeting bestond uit de volgende constructen: achtergrondkenmerken van de respondent, delictkenmerken, motieven en verwachtingen betreffende de voorgenomen deelname aan het spreekrecht/de SSV en psychologische factoren (posttraumatische stress, woede, angst, wraakzucht, negatieve affectiviteit, sociale inhibitie, vertrouwen in het strafrechtelijk systeem, controle over het herstelproces, posttraumatische groei).

In de nameting zijn dezelfde psychologische constructen gebruikt als in de voormeting. Door vooraf en achteraf dezelfde constructen te meten, en deze te vergelijken met de gegevens uit de controlegroep (de niet-deelnemers), is inzicht verkregen in de effecten van het spreekrecht en de SSV. Daarnaast is respondenten in de nameting gevraagd hun eigen oordeel te geven over het gebruik van het spreekrecht en de SSV.

Ad. 2 Semigestructureerde interviews:

Vier weken na de terechtzitting zijn semigestructureerde interviews afgenomen. Doel hiervan was om zowel informatie van kwalitatieve aard in te winnen, alsook om de resultaten van de vragenlijsten te verifiëren. Informatie van kwalitatieve aard had betrekking op de volgende constructen: verwachtingen en motieven betreffende

deelname aan/afzien van het spreekrecht/de SSV, de beoordeling van de modaliteit en de praktische uitvoering en het algemene oordeel betreffende al dan niet deelname. Afhankelijk van de voorkeur van de respondent zijn de interviews face-to-face of telefonisch afgenomen.

Ad. 3 Observaties ter terechtzitting:

Observaties zijn verricht bij respondenten die in de eerste vragenlijst aangaven te willen gaan spreken ter terechtzitting. In de eerste plaats is tijdens de observaties aandacht besteed aan objectieve zaken. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de duur en het onderwerp van spreken, alsook aan het objectieve gegeven of het slachtoffer naar aanleiding van zijn spreekrecht is opgeroepen als getuige.

Ten tweede is aandacht besteed aan meer subjectieve zaken. Wekte de rechter de indruk goed te luisteren naar het verhaal van het slachtoffer? Hoe was de houding van de verdachte te typeren? Hoe was de emotionele toestand van het slachtoffer te omschrijven?

De rechtbanken waar de observaties plaatsvonden zijn verspreid over het hele land. De zittingen zijn verdeeld over meervoudige-kamerzittingen en politierechterzittingen.

Resultaten

We behandelen de belangrijkste resultaten van het onderzoek aan de hand van de centrale onderzoeksvragen. Vanwege de overlap in de beantwoording zijn de vragen over de motieven om deel te nemen en de drempels tegen deelname samengenomen. Dat geldt ook voor de kring van gerechtigden en het onderwerp van spreken, evenals voor de vragen over de ervaringen van de respondenten en de eindbalans.

Gebruik spreekrecht

Dit onderzoek laat zien dat het spreekrecht (nog) niet in groten getale wordt gebruikt. Met behulp van twee schattingsmethoden is uitgewerkt dat het aantal sprekers op jaarbasis in orde van grootte van 230 à 260 is. Het aantal opgestelde SSV's is hiervan een veelvoud. De meeste slachtoffers die gebruik kunnen maken van het spreekrecht zien er bewust van af.

Toch voldoet het spreekrecht wel degelijk aan een behoefte, zoals uit beantwoording van onderstaande onderzoeksvragen zal blijken.

Kenmerken en motieven

Verskillende kenmerken van de respondenten zijn in verband gebracht met het voornemen om al dan niet van het spreekrecht en de SSV gebruik te maken. Het gaat dan om de achtergrondkenmerken van de respondent, kenmerken van het delict en psychologische factoren.

Allereerst de achtergrondkenmerken van de respondent. Twee kenmerken bleken significant samen te hangen met het voornemen deel te nemen aan het spreekrecht en de SSV, namelijk: het geslacht van de respondent en het al dan niet hebben van een betaalde baan. Vrouwen hebben significant vaker het voornemen gebruik te maken van het spreekrecht, terwijl mannen vaker het voornemen hebben geheel van deelname af te zien. Het hebben van een betaalde baan bleek daarnaast minder vaak voor te komen bij degenen die gebruik maakten van het recht om te spreken. Andere achtergrondkenmerken (o.a. opleidingsniveau, etniciteit) bleken niet significant samen te hangen met de intentie tot deelname.

Ten tweede de delictkenmerken. De ernst van het delict en het tijdstip van plaatsvinden van het delict hangen samen met deelname aan het spreekrecht en de SSV. Bij de (voorgenomen) sprekers was het delict gemiddeld anderhalf jaar geleden gebeurd, bij de respondenten met het voornemen gebruik te maken van de SSV één jaar en bij de niet-deelnemers een half jaar. Verder hadden slachtoffers van bedreiging significant vaker het voornemen van deelname af te zien, terwijl nabestaanden vaker gebruik maakten van het spreekrecht.

Bij de psychologische factoren zijn grote (significante) verschillen waarneembaar. Niet-deelnemers rapporteerden, zowel op de voor- als op de nameting, minder posttraumatische stress, minder angst- en woedegevoelens, een sterker gevoel van controle over het herstelproces, minder wraakgevoelens, een lager niveau van negatieve affectiviteit en minder posttraumatische groei dan degenen die deelnamen aan de SSV of het spreekrecht. De scores op de vragenlijsten over angst en posttraumatische stress betekenen dat een posttraumatische stressstoornis of ernstige angstklachten bij veel van de SSV-ers en sprekers zullen voorkomen, terwijl dit bij de niet-deelnemers in (veel) mindere mate het geval zal zijn. Wanneer we de factoren in samenhang bezien, dan blijken geslacht, de tijd sinds plaatsvinden van het delict en posttraumatische stress significante voorspellers te zijn van het voornemen deel te nemen aan het spreekrecht en de SSV. Bij de keuze tussen spreekrecht en SSV komt daar het hebben van een betaalde baan bij.

Naast bovenstaande kenmerken blijkt ook de visie op het spreekrecht van belang voor deelname. Het spreekrecht en de SSV lijken erg op elkaar, in de ogen van de spreekgerechtigden. Volgens de respondenten zelf is de keuze vooral een kwestie van smaak. Slachtoffers die bang zijn de emoties in de rechtszaal niet de baas te kunnen, stellen een SSV op. Slachtoffers die er een groter gewicht aan geven om zelf hun 'zegje te kunnen doen' maken gebruik van het spreekrecht. Uit hoofdstuk 3 blijkt dat degenen die het spreekrecht een probaat middel vinden voor expressie de intentie hebben deel te nemen aan het spreekrecht. Degenen die denken dat een verklaring een goed middel is voor expressie, maar bang zijn dat het spreken een vertekend beeld zal geven, wat de procesgang negatief zal beïnvloeden, stellen een SSV op.

Uit de directe bevraging van slachtoffers in de interviews blijkt communicatie, met de dader en met de rechterlijke autoriteiten, de belangrijkste reden te zijn om deel te nemen. Hiermee zijn de resultaten een onderstreping van het zelfstandige belang van "victim voice". Ook de invloed op de uitkomst blijkt een rol te spelen. Slachtoffers willen door de rechters gehoord worden, ook om de strafmaat te beïnvloeden. Deze vinden zij, zo blijkt uit hoofdstuk 4, dan ook vaak te licht en eigenlijk nooit te zwaar. Een kleiner gedeelte zegt deel te nemen om het delict te verwerken. Waar in de literatuur expressie/communicatie en verwerking nogal eens over één kam worden geschoren, zijn zij in de ogen van de respondenten onderscheiden functies, waarbij de eerste functie doorgaans de belangrijkste is.

Degenen die niet deelnemen aan het spreekrecht of de SSV zeggen vooral dat het delict niet ernstig genoeg is en dat het spreekrecht niets of niet veel toevoegt aan het proces verbaal. Deze redenen lijken voor een deel met elkaar samen te hangen. Het kan zijn dat voor slachtoffers, voor wie de gevolgen van het delict niet al te ernstig zijn, de expressieve functie niet belangrijk is. Het communiceren over de gevolgen, met de autoriteiten en de dader, wordt pas van belang wanneer deze gevolgen voor het slachtoffer voldoende ernstig zijn.

Grenzen van het spreekrecht

Het spreekrecht is in zijn huidige vorm redelijk strikt afgebakend. Het slachtoffer dient ter terechtzitting enkel over de gevolgen van het delict te spreken en heeft te maken met een vooraf gestelde tijdslimiet. Daarnaast is de kring van gerechtigden, in het geval dat het slachtoffer zelf is overleden, bij de wet beperkt tot één nabestaande.

De gestelde tijdslimiet van 10 minuten is voor slachtoffers zelden een probleem. Datzelfde geldt niet voor de kring van gerechtigden en het onderwerp waarover gesproken mag worden. Een gedeelte van de slachtoffers gaf tijdens de interviews aan dat de tevredenheid met het spreekrecht hoger was geweest wanneer zij zich ook hadden mogen uiten over de strafmaat, de feiten van het misdrijf, of de uitkomst van de zaak hadden kunnen beïnvloeden. Opmerkelijk hierbij, is dat uit de observaties is gebleken dat bijna alle sprekers wel degelijk deze onderwerpen aansnijden in hun verklaringen, maar zich hiervan achteraf niet bewust blijken te zijn.

De kring van gerechtigden was een tweede probleem. In onze steekproef zat slechts een klein aantal nabestaanden dat van het spreekrecht gebruik maakte. Echter, in alle gevallen was de kring van gerechtigden voor hen een probleem. Zij hadden allemaal het gevoel voor anderen te hebben moeten spreken.

Secundaire victimisatie

Voor implementatie van de Wet Spreekrecht is vaak de angst voor secundaire victimisatie geuit, wanneer sprekers bijvoorbeeld zouden worden opgeroepen als getuige. Ook is de zorg geuit dat het spreekrecht therapeutisch gevaarlijk kan zijn.

Uit dit onderzoek blijkt nauwelijks reden voor deze zorgen. Sprekers worden zelden of nooit opgeroepen als getuige en ook de effectmetingen en tevredenheidsscores leveren geen bewijs op voor deze gedachtegang. Slachtoffers zijn over het algemeen (erg) tevreden over het spreekrecht en er zijn ook geen negatieve effecten gevonden die op hertraumatisering wijzen. Er is slechts één duidelijk geval geobserveerd van wat men secundaire victimisatie zou kunnen noemen. Hierbij was sprake van een gebrekkige uitvoering van het spreekrecht: vijf slachtoffers zijn, ondanks hun intentie gebruik te maken van het spreekrecht, niet aan het woord gelaten door de rechter. Echter, opvallend is dat het merendeel van deze slachtoffers in de interviews aangaf dit geen enkel probleem te hebben gevonden. Sterker nog, sommige slachtoffers gaven zelfs aan blij te zijn dat hen op deze manier een "hoop stress bespaard is gebleven".

Ervaringen en duiding betekenis

Volgens de respondenten zelf is deelname aan het spreekrecht en de SSV een succes. Ze zijn tevreden over hun deelname, de rapportcijfers zijn ruim voldoende en men zou het doorgaans ook aan andere slachtoffers aanraden. Deelname levert erkenning op en het gevoel serieus te zijn genomen. Het opstellen van de SSV of deelnemen aan het spreekrecht hebben een klein positief effect op de gepercipieerde controle over het herstelproces en de ervaring van procedurele rechtvaardigheid. Ook is de communicatie van de gevolgen van het misdrijf aan de autoriteiten belangrijk. Opvallend is verder dat de respondenten vinden dat deelname aan het spreekrecht en de SSV bijdraagt aan hun emotionele verwerking, maar niet aan verminderde angst of boosheid ten opzichte van de dader.

Conclusie en discussie

Hoofddoel van het onderzoek is te bekijken in hoeverre het spreekrecht een (begin van) herstel van emotionele schade voor deelnemende slachtoffers bewerkstelligt. Beantwoording van deze vraag is gecompliceerd.

De afname van de meest wezenlijke indicatoren van emotionele schade (posttraumatische stress, angst- en woedeklachten) bij de sprekers en SSV-ers wijkt niet af van de groep die niet deelnam. Op deze wijze bezien zou het antwoord dan ook eenvoudigweg 'nee' moeten luiden.

Toch is dat niet de enige manier waarop deze resultaten zijn te interpreteren. Het duiden van factoren die mogelijk (een deel van) het emotioneel herstel verklaren ligt complexer. Het verschil in scores tussen de sprekers/SSV-ers enerzijds en niet-deelnemers anderzijds op symptomen van PTSS, woede- en angstklachten was al in de voormeting zodanig, dat het waarschijnlijk om beperkt vergelijkbare groepen gaat. Voor de groep niet-deelnemers geldt dat het slachtofferschap gemiddeld zes maanden geleden plaatsvond, waarbij ze bij de voormeting al nagenoeg klachtenvrij waren. Dit past bij een normaal verwerkingsproces waarbij slachtoffers van ernstige delicten aanvankelijk aanzienlijke symptomen van posttraumatische stress vertonen, die echter binnen een aantal maanden sterk afnemen. De SSV-ers en sprekers vertonen daarentegen symptomen van chronische posttraumatische stress. Het delict is al langer geleden en het klachtenniveau bij de voormeting was hoog. Indien men inderdaad last heeft van een chronische posttraumatische stressstoornis, is het niet aannemelijk dat dit klachtenniveau zonder ingrijpen verder zal afnemen. De verdere afname van de klachten van de niet-deelnemers was aldus te verwachten, terwijl de afname van de klachten van de sprekers en de SSV-ers *mogelijk* toch toe te schrijven is aan de deelname aan het spreken dan wel schriftelijk verklaren. Uiteraard valt niet met zekerheid te zeggen dat deelname aan het spreekrecht of de SSV daadwerkelijk heeft geleid tot een afname van klachten. Zo kan deze afname bijvoorbeeld ook het gevolg zijn van het plaatsvinden en/of bijwonen van de terechtzitting *an sich*. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of dit inderdaad het geval is.

Verder zijn er ook andere indicaties van de bijdrage van SSV en spreekrecht aan het herstel van emotionele schade. De deelnemers zelf vonden dat de SSV of het spreekrecht bijdroeg aan hun verwerking. Gezien het uitblijven van een verband tussen dit oordeel en de daadwerkelijke afname van angst- en woedeklachten moet de waarde hiervan worden gerelativeerd. Toch is het eigen oordeel wel degelijk interessant. De respondenten waren namelijk ook van mening dat hun angst en woede niet was afgenomen door hun deelname. Het kan zijn dat zij verwerking in andere termen bezien. Dit komt overeen met de bevinding dat de SSV en het spreekrecht bijdragen aan de controle over het herstelproces en de ervaring van procedurele rechtvaardigheid van de deelnemers. De bijdrage aan vermindering van angst of woede zou dan indirect verlopen. Tot slot moet hier worden opgemerkt dat de angst voor secundaire victimisatie ongegrond blijkt. Er zijn in dit onderzoek geen negatieve effecten gevonden die op hertraumatisering kunnen wijzen.

Summary

Introduction and central question

The attention afforded to victims of crime has increased considerably in the past decades. Thirty years ago, it was safe to say that victims were the forgotten party of the criminal justice system, but today their role in the criminal procedure is substantial. One example of these developments is the right to deliver an oral Victim Impact Statement, granted to victims in the Netherlands in 2005. The oral Victim Impact Statement affords victims and survivors of severe crime the right to speak at trial about the crime's effect on their personal lives. The implementation of this right was accompanied by the possibility for victims to submit a written Victim Impact Statement, which is added to the file of the criminal case.

The Explanatory Memorandum of the Oral Victim Impact Statement Act mentions four goals. An oral Victim Impact Statement may contribute to the information provision to the trial judge and may serve both a general and specific preventative purpose. This study concerns the fourth goal of the Act: the Victim Impact Statement's contribution to the victim's emotional recovery.

The study's central question was:

To what extent has the Oral Victim Impact Statement Act met its primary goal for those entitled to invoke this law, namely as a beginning of emotional recovery through acknowledgement?

The following research questions have been derived from this central question:

1. How many victims and survivors use an oral or written Victim Impact Statement annually?
2. What motives do victims and survivors have to use or decline the opportunity of making an oral or written Victim Impact Statement?
3. Are these motives connected with other aspects/characteristics of the victims and their experiences? Does the crime they have experienced impact these motives?
4. What barriers are perceived to submit either modality? Do perceived barriers impact victims' choice?
5. How do victims evaluate the experience of submitting a written or oral Victim Impact Statement?
6. To what extent is making an oral Victim Impact Statement a positive or negative experience, and why? (Unrealistic expectations, secondary victimization etc.?)
7. To what extent are survivors of the opinion that the so-called circle of rights-bearers is sufficient?
8. To what extent do victims/survivors find the subject matter of their statement sufficient?
9. To what extent do victims/survivors find the overall balance of participation to be positive or negative?

Methods

The respondents were contacted through the Prosecutor's service. In a period of twelve months, from February 2009 until January 2010, 165 victims who were eligible to submit a Victim Impact Statement participated in the study. That amounts to 52% of the sample contacted for the survey. The dropout rate during the survey was 11%. Six victims

decided to discontinue cooperation, while the project team was unable to contact twelve others for follow-up questionnaires.

The total group of participants consisted of three subgroups: speakers (those who made an oral Victim Impact Statement), writers (those who submitted a written, but not an oral Victim Impact Statement) and non-participants (those who declined to make a Victim Impact Statement, either written or oral).

Three research methods were used in the study:

1. A quantitative, longitudinal survey;
2. Semi-structured interviews;
3. Observations in court.

Re 1. Quantitative, longitudinal survey

The quantitative longitudinal survey used a quasi-experimental, pre-test/post-test design. This design allowed for a comparison of the victim's situation before and after the trial and between the three subgroups (the speakers, the writers and the non-participants).

Respondents filled out a structured questionnaire two weeks before the hearing in their case (pre-test) and two weeks after (post-test). The pre-test was designed to fulfil two separate purposes: it served as a benchmark for the post-test and it explored what factors are implicated in the decision to participate in either modality of the Victim Impact Statement.

The first questionnaire contained the following constructs: demographics, features of the crime, motives and expectations concerning participation in both the oral and written Victim Impact Statement and psychological characteristics (post-traumatic stress, anger, anxiety, revenge, negative affectivity, social inhibition, trust in the law, control over the recovery process and post-traumatic growth). The second questionnaire contained the same psychological constructs as the pre-test. This allowed for an exploration of the psychological consequences of participation in the two modalities. In addition, the post-test queried the respondents' own opinion about participation in either an oral or written Victim Impact Statement.

Re 2. Semi-structured interviews

Semi-structured interviews were conducted four weeks after the hearing. The purpose was to obtain qualitative information as well as to verify the results of the questionnaires. The interviews queried the following subjects: expectations and motives concerning the decision to participate (or not) in either modality of the Victim Impact Statement, the opinion on the chosen modality and the overall perception of participation. Interviews were conducted face-to-face or by telephone, depending on the wishes of the respondent.

Re 3. Observations in court

Speakers were observed in court during their oral Victim Impact Statement. Both objective and subjective features of participation were reviewed. Examples of the former were the length and subject of the impact statement and the question whether the victim was called upon to give evidence following his or her Victim Impact Statement. Examples of the latter were the extent to which the judge appeared to be genuinely interested in the victim's account, the way in which the suspect reacted and the emotions displayed by the victim.

Results

The research questions served as a guide for the discussion of the study's most important results. Due to the overlap between the research questions, the results of questions 2 and 3 (motives for participation) and 4 (barriers to participation), the results of question 7 (circle of rights-bearers) and 8 (subject matter of the statement) and the results of questions 5 and 6 (victims' experiences) and 9 (overall assessment) were reviewed together.

The use of the oral Victim Impact Statement

The study shows that the oral Victim Impact Statement is not used on a wide scale. Two methods of estimation converge on a number of participants of about 230 to 260 per year. The written Victim Impact Statements far outnumber the oral ones. Most victims who refrain from using the oral Victim Impact Statement do so consciously. However, the oral Victim Impact Statement does meet a clear need for victims of crime, as will be shown in the discussion of the other research questions.

Characteristics and motives

Different characteristics of the respondents affected the decision to make an oral or written Victim Impact Statement. Two demographic characteristics were correlated with the decision to participate in the two modalities of Victim Impact Statement: gender and employment. Women are significantly more likely to use the oral Victim Impact Statement, while men are significantly more likely to decline participation in either modality. Victims who are currently in paid employment were significantly less likely to make an oral Victim Impact Statement. Other demographic characteristics (education, ethnicity) were not significantly correlated with the intention to participate.

Certain features of the crime suffered by the victim are also important. The severity of the crime and the time that had elapsed since its commission were correlated with participation in the two modalities. In the speakers-group the mean time since the crime was eighteen months, in the writers-group twelve months against six months for the non-participants. Victims of threats were less likely to participate, while co-victims of homicide were more likely to use the oral Victim Impact Statement.

The review of the psychological constructs on both pre-test and post-test revealed large differences between the groups. In both questionnaires, non-participants reported lower levels of post-traumatic stress, anxiety, negative affectivity, revenge and anger, a stronger sense of control over the recovery process and lower levels of post-traumatic growth than those who chose to participate in either modality. The results imply that Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) or severe, pathological anxiety will be likely to occur among participants (both speakers and writers), while this will not be the case among non-participants.

When viewed together in a regression analysis, the factors of gender, time elapsed since the commission of the offence and posttraumatic stress remain significant predictors of the choice to participate in either the oral or the written form of Victim Impact Statement. Paid employment, moreover, differentiates between the oral and the written forms of Victim Impact Statement.

In addition to these factors, the victim's own perception of the Victim Impact Statement is an important factor in the decision to participate. The oral and written forms of Victim Impact Statement are very similar, according to eligible victims. The respondents therefore agree that the choice of modality is a matter of preference. Victims who are

concerned they might not be able to control their emotions in court choose to submit a written Victim Impact Statement. On the other hand, victims who stress the importance of being able to voice their own opinion in court use the oral Victim Impact Statement. Victims who think the oral Victim Impact Statement is a good means to express the emotional consequences of the crime opt for its use, while those who are afraid that it may provide a distorted picture, opt for the written Victim Impact Statement.

The interviews revealed that communication with the offender and the judicial authorities is the main reason for participation. The results therefore offer strong support for the independent value of 'victim voice'. Influencing the outcome is also important. Many victims want to be heard by the judge to influence the outcome of the case. The respondents nearly unanimously found the punishment of the offender to lack severity. A smaller portion of the respondents view participation as a means to cope with the emotional effects of the crime. Where the current literature concerning Victim Impact Statement categorizes communication/expression and coping together, the results of this study suggest that they are different purposes for participants and that the importance of the former outweighs the importance of the latter.

Non-participants find that their crime lacked severity and/or that their participation would not have much added value above filing a report with the police. These reasons may be assumed to coincide. For victims who have not been seriously affected by their victimisation, the expressive function may not be important. It appears that communicating the consequences to the authorities and the offender is only relevant when these consequences are sufficiently grave.

Limits of the oral Victim Impact Statement

In its current form, the limits of the oral Victim Impact Statement are clear. The victim may only discuss the consequences of the crime and must do so within ten minutes. In addition, if the victim has passed away as a result of the crime, the circle of rights bearers is limited by law to one person.

The time period is rarely a problem. Ten minutes is usually sufficient and judges will normally allow more time if necessary. Both the circle of rights bearers and the subject matter of the statement, however, are more problematic. Some victims noted that their satisfaction would have increased if they had been allowed to discuss the offender's punishment and the facts of the case and/or would have been allowed to influence the outcome of the case. However, the observations in court showed that victims did in fact discuss these subjects during their statements, but apparently without being aware of this.

The circle of rights bearers is an additional problem. The sample contained only a small number of survivors, to whom this rule applies. In all these cases, the fact that only one of the survivors was allowed to speak was considered to be a problem. Each of these respondents found they had to speak for others besides themselves.

Secondary victimisation

Before the implementation of the oral Victim Impact Statement, many commentators voiced concerns about secondary victimisation, for example, if speakers would be called up as witnesses as a result of their statement. Other academics argued that the oral Victim Impact Statement could be therapeutically dangerous.

This survey does not offer much ground for these reservations. Summoning speakers to give evidence is a seldom occurrence, and neither the results of the impact nor the

satisfaction measures revealed any evidence for this line of thinking. Participating victims are (very) satisfied and the results show no evidence of re-traumatization. Only one clear case of secondary victimisation was observed. Poor implementation of this right has led some judges to prevent victims from using their right. This happened in five cases, but even then in only one case the victim was dissatisfied as a result. The other respondents stated their relief at being spared a stressful experience.

Experiences and overall assessment

According to the respondents themselves, participation was a success. They were satisfied with their statement and would recommend participation to other victims. They felt acknowledged, felt taken seriously and were glad they were given the opportunity to communicate the consequences of the crime to the authorities. Submitting an oral or written Victim Impact Statement also had a small positive effect on the perceived control over recovery and the experience of procedural justice. In addition, it is noteworthy that respondents thought participation contributed to their emotional recovery, but did not diminish their anxiety or their anger towards the offender.

Conclusions and discussion

The main goal of this study was to review whether the oral Victim Impact Statement indeed helps participating victims recover from emotional damage. The answer to this question is complex.

The reduction in the most important indicators for emotional damage (post-traumatic stress, anxiety, anger) for speakers and writers does not differ from non-participants. In this sense the answer should be a simple 'no'.

However, a comparison of the pre-test scores between speakers and writers on the one hand and non-participants on the other reveals that the extent to which these groups can be directly compared is limited. Where the mean scores for speakers and writers suggest that many of them suffer from either PTSD or severe pathological anxiety, these stress and anxiety levels were rare among non-participants. In addition, the crimes committed against non-participants were relatively recent. These two factors suggest that most non-participants are following a normal, non-pathological recovery process. In this sequence victims may report severe problems in the direct aftermath of the crime, but these complaints will subside over the following months. In other words, a further reduction of complaints is likely to be due to the passage of time. In contrast, both the fact that longer time had passed since they became victims and the high levels of symptoms of traumatic stress in the participating groups are signs of chronic post-traumatic stress. Complaints that may not decrease, without intervention.

Taken together, the reduction in symptoms of the non-participants may be expected, while this is not the case for the reduction in symptoms in the speakers and writers. It may well be that this reduction is, in part, due to their participation. We cannot rule out other explanations of this finding and highly recommend this topic for further research.

In addition, there are other indications of the positive contribution of the oral and written Victim Impact Statement to the emotional recovery of victims. A majority of participants perceived it to be effective in this sense. This result should be interpreted with caution, as this perception was not correlated with a reduction in stress, anxiety or anger. Still, the respondents' own opinion is noteworthy. They did not view their own emotional recovery in terms of reduction of anger and anxiety. It is therefore likely that they interpret emotional recovery in a different way. This may be connected to the contribution of both forms of Victim Impact Statement to experiences of procedural justice and of control over

the recovery process. It may be that the influence of the Victim Impact Statement on emotional recovery is indirect.

Finally, we underline that there is no reason to presume that making an oral victim impact statement will lead to secondary victimisation. The study did not reveal any negative effects that would support this view.

Bijlage 1: Eerste vragenlijst

Geachte heer/mevrouw,

Voor u ligt een vragenlijst die is opgesteld in het kader van een onderzoeksproject dat wordt uitgevoerd bij INTERVICT (International Victimology Institute Tilburg) aan de Universiteit van Tilburg. Het WODC (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum) van het Ministerie van Justitie heeft INTERVICT gevraagd het Nederlandse Spreekrecht te evalueren.

In dit onderzoek zijn we vooral geïnteresseerd in uw eigen belevingen en ervaringen betreffende het Nederlandse Spreekrecht. Om deze vragenlijst in te kunnen vullen hoeft u geen gebruik te hebben gemaakt van het Spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring. U kunt deze vragenlijst ook invullen indien u heeft besloten hiervan af te zien. In deze vragenlijst zullen onder andere uw motieven om al dan niet van het spreekrecht gebruik te maken aan bod komen, evenals een aantal persoonskenmerken en uw verwachtingen betreffende het Nederlandse Spreekrecht. Gemiddeld zal het invullen van deze vragenlijst ongeveer 20 minuten in beslag nemen.

Voor dit onderzoek is het van belang dat we na enige tijd nogmaals contact met u opnemen om te zien hoe u de mogelijkheden van het Nederlandse Spreekrecht daadwerkelijk heeft ervaren. We zullen u daarom opnieuw benaderen nadat uw rechtszaak heeft plaats gevonden.

Verder willen wij u erop wijzen dat uw gegevens uiterst vertrouwelijk behandeld zullen worden. U kunt op ieder moment uw medewerking aan dit onderzoek stopzetten. U bent dan niet verplicht om aan te geven waarom u met het onderzoek wilt stoppen.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Kim Lens (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar k.m.e.lens@uvt.nl of te bellen naar tel: 013 – 466 8914.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Kim Lens

Onderzoeker INTERVICT

Identificatienummer..... (In te vullen door onderzoeker)

1. Persoonlijke gegevens

In het eerste deel van deze vragenlijst willen wij u vragen naar uw persoonlijke gegevens.

- 1.1 Wat is uw geslacht? Man
 Vrouw
- 1.2 Wat is uw leeftijd? jaar
- 1.3 Wat is uw nationaliteit? Nederlandse
 Turkse
 Marokkaanse
 Surinaamse
 Antilliaanse
 Arubaanse
 Anders, namelijk:.....
- 1.4 Wat is uw woonplaats?
- 1.5 Wat is uw geboorteland? Nederland
 Turkije
 Marokko
 Suriname
 Nederlandse Antillen
 Aruba
 Anders, namelijk:.....
- 1.6 Wat is het geboorteland van uw vader? Nederland
 Turkije
 Marokko
 Suriname
 Nederlandse Antillen
 Aruba
 Anders, namelijk:
 Onbekend

- 1.7 Wat is het geboorteland van uw moeder?
- Nederland
 - Turkije
 - Marokko
 - Suriname
 - Nederlandse Antillen
 - Aruba
 - Anders, namelijk:
 - Onbekend
- 1.8 Wat is uw burgerlijke staat?
- alleenstaand
 - samenwonend
 - getrouwd
 - gescheiden
 - weduwe / weduwnaar
- 1.9 Wat is de hoogste opleiding die u heeft gevolgd en heeft afgesloten met een diploma? (Kruist u a.u.b. slechts 1 hokje aan. Wanneer uw opleiding niet in deze lijst voorkomt, kiest u dan degene die hierbij het beste aansluit)
- uitsluitend lagere school
 - lager beroepsonderwijs
 - middelbaar beroepsonderwijs of MULO of MAVO
 - middelbaar algemeen onderwijs (HBS, MMS, HAVO, VWO)
 - hoger beroepsonderwijs
 - universitair onderwijs
- 1.10 Heeft u op dit moment een betaalde baan?
- Ja
 - Nee

Ga door naar onderdeel 2

2. Delictgegevens

De volgende vragen gaan over het misdrijf dat onlangs heeft plaatsgevonden.

2.1 Wanneer vond het misdrijf plaats? (Indien u de exacte datum niet meer weet, graag ten minste maand en jaartal invullen)

.....

2.2 Bent u slachtoffer van het misdrijf of nabestaande van het slachtoffer?

- Slachtoffer van het misdrijf
- Nabestaande van het slachtoffer, namelijk.....
- Anders, namelijk.....

2.3 Het type misdrijf dat is gepleegd is het best te omschrijven als: (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Gijzeling
- Bedreiging
- Mishandeling
- Moord
- Doodslag
- Zedenmisdrijf
- Stalking/belaging
- Afpersing
- Verkeersmisdrijf
- Anders, namelijk.....

2.4 Kenden de verdachte(n) en u elkaar voordat het misdrijf plaatsvond? (Indien het misdrijf is gepleegd door meerdere verdachten en u kent minimaal 1 van deze verdachten, vult u bij deze vraag dan JA in)

- Ja (Ga door naar vraag 2.5)
- Nee (Ga door naar vraag 2.6)

2.5 De relatie tussen de verdachte(n) en u is/was het best te omschrijven als: (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Gezinsrelatie
- Vriendschapsrelatie
- Liefdesrelatie
- Seksuele relatie
- Werkrelatie
- (Vage) kennis
- Anders, namelijk

De volgende vragen gaan over misdrijven waarmee u mogelijk eerder te maken heeft gehad. Bij deze vragen wordt het misdrijf dat onlangs heeft plaatsgevonden buiten beschouwing gelaten. **Indien u nooit eerder slachtoffer/nabestaande bent geweest in een andere strafzaak, ga dan door naar vraag 3.1.**

- 2.6 Bent u eerder slachtoffer/nabestaande geweest van een *zelfde type* misdrijf? Ja (Ga door naar vraag 2.7) Nee (Ga door naar vraag 2.8)
(Met een zelfde type misdrijf wordt in deze vraag bedoeld: hetzelfde misdrijf als u eerder heeft ingevuld bij vraag 2.3)

- 2.7 U heeft bij de vorige vraag ingevuld eerder slachtoffer/nabestaande te zijn geweest van een *zelfde type* misdrijf. Wanneer vond dit misdrijf plaats? (Indien u de exacte datum niet meer weet, graag ten minste maand en jaartal invullen)
-

- 2.8 Bent u eerder slachtoffer/nabestaande geweest van een *ander type* misdrijf? Ja (Ga door naar vraag 2.9) Nee (Ga door naar vraag 2.11)
(Met een ander type misdrijf wordt in deze vraag bedoeld: een ander misdrijf dan u eerder heeft ingevuld bij vraag 2.3)

- 2.9 U heeft bij de vorige vraag ingevuld eerder slachtoffer/nabestaande te zijn geweest van een *ander type* misdrijf. Wanneer vond dit misdrijf plaats? (Indien u de exacte datum niet meer weet, graag ten minste maand en jaartal invullen)
-

- 2.10 U heeft bij de vorige vragen ingevuld eerder slachtoffer/nabestaande te zijn geweest van een *ander type* misdrijf. Het andere type misdrijf dat destijds is gepleegd is het best te omschrijven als: (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)
- Gijzeling
 - Bedreiging
 - Mishandeling
 - Moord
 - Doodslag
 - Zedenmisdrijf
 - Stalking/belaging
 - Afpersing
 - Verkeersmisdrijf
 - Vermogensdelict: inbraak, diefstal (van of uit auto/fiets e.d.), vernieling, fraude, smokkel, oplichting, verduistering e.d.
 - Anders, namelijk.....

2.11 Heeft u, *de vorige keer* dat u slachtoffer/nabestaande bent geweest van een *zelfde of ander type* misdrijf, gebruik gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het recht om te spreken tijdens de zitting? (Kruist u a.u.b. slechts 1 hokje aan)

- Ja, ik heb **zowel** gebruik gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring als van het recht om te spreken tijdens de zitting
- Ja, ik heb **alleen** een schriftelijke slachtofferverklaring opgesteld
- Ja, ik heb **alleen** gebruik gemaakt van het recht om te spreken tijdens de zitting
- Nee, ik heb **geen** gebruik gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het recht om te spreken tijdens de zitting

Ga door naar onderdeel 3

3. Motieven en verwachtingen

De volgende vragen gaan over de verwachtingen die u had over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het spreken tijdens de zitting, evenals over de motieven die u heeft om van (één van) deze mogelijkheden al dan niet gebruik te maken.

- 3.1 Zou u willen terugdenken aan de **periode waarin u voor het eerst hoorde** over de mogelijkheid om de **schriftelijke slachtofferverklaring** op te stellen en vervolgens aangeven of u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen. **Let op:** deze vragen gaan **alleen** over de schriftelijke slachtofferverklaring en **niet** over de mogelijkheid om te spreken tijdens de zitting. Ook als u geen gebruik maakt van de schriftelijke slachtofferverklaring verzoeken wij u deze vragen te beantwoorden.

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik verwachtte dat de schriftelijke slachtofferverklaring...

... de hoogte van de straf voor de dader zou beïnvloeden	1	2	3	4	5
... veel aandacht zou krijgen tijdens het strafproces	1	2	3	4	5
... van belang was voor het verkrijgen van schadevergoeding	1	2	3	4	5
... van belang was om de dader te laten inzien wat de gevolgen zijn geweest van het door hem/haar gepleegde misdrijf	1	2	3	4	5
... van belang was om anderen (dan de dader) in te laten inzien wat de gevolgen zijn geweest van het gepleegde misdrijf	1	2	3	4	5
... van belang was om ervoor te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zou plegen	1	2	3	4	5
... van belang was om de dader emoties/berouw te laten tonen tijdens de rechtszaak	1	2	3	4	5
... van belang was om (meer) begrip te krijgen van andere aanwezigen in de rechtszaal (zoals de officier van justitie en rechter)	1	2	3	4	5

... zou helpen bij mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat anderen het raar zouden vinden als ik <i>geen</i> gebruik zou maken van de schriftelijke slachtofferverklaring	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring (emotioneel) zwaar zou zijn	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat, door het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring, de dader boos op mij zou worden	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat de schriftelijke slachtofferverklaring een vertekend/verkeerd beeld zou geven tijdens de zitting	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat de dader wraak op mij zou willen nemen als ik een schriftelijke slachtofferverklaring zou opstellen	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring <i>geen</i> invloed zou kunnen hebben op mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	1	2	3	4	5
Ik verwachtte dat het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring een negatieve invloed zou kunnen hebben op een rechtvaardig strafproces	1	2	3	4	5

3.2 **Let op:** u krijgt wederom dezelfde vragen te zien. Echter, deze vragen gaan **alleen** over de mogelijkheid om te spreken tijdens de zitting en **niet** over de schriftelijke slachtofferverklaring. Ook als u geen gebruik maakt van het spreekrecht verzoeken wij u deze vragen te beantwoorden.

Zou u willen terugdenken aan de **periode waarin u voor het eerst hoorde** over de mogelijkheid om gebruik te maken van het **spreekrecht** (door tijdens de zitting te praten over de gevolgen van het gepleegde delict) en vervolgens aangeven of u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen.

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting...

...de hoogte van de straf voor de dader zou beïnvloeden	1	2	3	4	5
... veel aandacht zou krijgen tijdens het strafproces	1	2	3	4	5
... van belang was voor het verkrijgen van schadevergoeding	1	2	3	4	5
... van belang was om de dader te laten inzien wat de gevolgen zijn geweest van het door hem/haar gepleegde misdrijf	1	2	3	4	5
... van belang was om anderen (dan de dader) in te laten inzien wat de gevolgen zijn geweest van het gepleegde misdrijf	1	2	3	4	5
... van belang was om ervoor te zorgen dat de dader niet nog eens een dergelijk misdrijf zou plegen	1	2	3	4	5
... van belang was om de dader emoties/berouw te laten tonen tijdens de rechtszaak	1	2	3	4	5
... van belang was om (meer) begrip te krijgen van andere aanwezigen in de rechtszaal (zoals de officier van justitie en rechter)	1	2	3	4	5
... zou helpen bij mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf	1	2	3	4	5

Ik verwachtte dat anderen het raar zouden vinden als ik *geen* 1 2 3 4 5
gebruik zou maken van het spreekrecht

Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting (emotioneel) zwaar 1 2 3 4 5
zou zijn

Ik verwachtte dat, door het spreken tijdens de zitting, de dader 1 2 3 4 5
boos op mij zou worden

Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting een 1 2 3 4 5
vertekend/verkeerd beeld zou geven tijdens de zitting

Ik verwachtte dat de dader wraak op mij zou willen nemen als ik 1 2 3 4 5
zou spreken tijdens de zitting

Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting *geen* invloed zou 1 2 3 4 5
kunnen hebben op mijn (emotionele) verwerking van het misdrijf

Ik verwachtte dat het spreken tijdens de zitting een negatieve 1 2 3 4 5
invloed zou kunnen hebben op een rechtvaardig strafproces

- 3.3 Bent u van plan tijdens het huidige strafproces gebruik te gaan Ja (Ga door
maken van de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het naar vraag 3.4)
spreekrecht? Nee (Ga door
naar vraag 4.1)

- 3.4 U heeft bij de vorige vraag aangegeven gebruik te willen maken van de schriftelijke
slachtofferverklaring en/of het spreekrecht. Van welke mogelijkheid bent u van plan
gebruik te gaan maken? (Kiest u a.u.b. 1 van onderstaande opties)

- Ik ben van plan gebruik te gaan maken van *zowel* de schriftelijke slachtofferverklaring
als van het spreekrecht
 Ik ben van plan gebruik te gaan maken van *alleen* de schriftelijke slachtofferverklaring
 Ik ben van plan gebruik te gaan maken van *alleen* het spreekrecht

Ga door naar onderdeel 4

4. Gevoelens en gedragingen

In het laatste deel van deze vragenlijst willen wij u graag vragen stellen over uw gevoelens en gedragingen.

- 4.1 De volgende stellingen gaan over het **misdrijf dat onlangs heeft plaatsgevonden**. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) eens of (geheel) oneens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens
De invloed van het misdrijf zal me lange tijd beïnvloeden maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken				
Ik heb het gevoel dat ik niet veel kan doen om mezelf beter te voelen				
Ik weet wat ik moet doen om over het misdrijf heen te komen				
Ik heb er vertrouwen in dat ik er over heen kan komen als ik er aan werk				
Ik heb het gevoel dat ik het herstelproces onder controle heb				

- 4.2 Hieronder vindt u verschillende reacties, die kunnen voorkomen na het meemaken van een heftige gebeurtenis. Deze vragen gaan over uw persoonlijke reacties naar aanleiding van het misdrijf dat u (of uw dierbare) is overkomen.

Graag willen wij weten of u elk van de onderstaande reacties ***in de afgelopen week ten minste 2 keer hebt meegemaakt***.

Onplezierige gedachten of herinneringen over de gebeurtenis die in u opkwamen tegen uw wil in	Ja (2 keer of vaker in de afgelopen week)	Nee (minder dan 2 keer in de afgelopen week)
Onplezierige dromen over de gebeurtenis	Ja	Nee

Uzelf gedragen of voelen alsof u de gebeurtenis opnieuw beleeft	Ja	Nee
Uzelf van streek voelen door herinneringen aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Lichamelijke reacties (zoals verhoogde hartslag, maagklachten, zweten, duizeligheid) wanneer u wordt herinnerd aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Problemen met in slaap vallen of doorslapen	Ja	Nee
Prikkelbaarheid of woede-uitbarstingen	Ja	Nee
Concentratieproblemen	Ja	Nee
Verhoogd bewustzijn van potentieel gevaar voor uzelf en anderen	Ja	Nee
Gespannen zijn door of schrikken van iets onverwachts	Ja	Nee

4.3 Onderstaande stellingen hebben betrekking op uw gevoelens en gedrag in de **afgelopen twee weken**. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (helemaal) niet eens of helemaal eens bent?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8
	Klopt helemaal niet				Neutraal				Klopt helemaal
Ik merk bij mezelf vaak op dat ik boos word op mensen of situaties	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, word ik echt kwaad	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, blijf ik boos	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word op iemand, wil ik die persoon slaan of in elkaar rammen	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid belemmert mijn vermogen om mijn werk te doen	0	1	2	3	4	5	6	7	8

Mijn boosheid belemmert dat ik met mensen kan opschieten 0 1 2 3 4 5 6 7 8
zoals ik dat zou willen

Mijn boosheid heeft een slecht effect gehad op mijn 0 1 2 3 4 5 6 7 8
gezondheid

4.4 Leest u a.u.b. elke vraag aandachtig door en kies het antwoord dat het beste weergeeft hoe u zich gedurende de **afgelopen week** gevoeld heeft. Denk niet te lang na. Uw eerste reactie is waarschijnlijk de meest nauwkeurige.

Ik voel me gespannen Bijna altijd
 Vaak
 Soms
 Nooit

Ik heb een angstig gevoel alsof er iets vreselijks Zeer zeker
gaat gebeuren Zeker
 Een beetje
 Helemaal niet

Ik maak me zorgen Heel vaak
 Vaak
 Niet zo vaak
 Heel soms

Ik kan me ontspannen Altijd
 Meestal
 Af en toe
 Nooit

Ik heb een angstig, gespannen gevoel in mijn buik Nooit
 Soms
 Vrij vaak
 Heel vaak

Ik voel me onrustig Inderdaad, zeer vaak
 Tamelijk vaak
 Soms
 Nooit

- Ik raak plotseling in paniek
- Inderdaad, zeer vaak
 - Tamelijk vaak
 - Soms
 - Nooit

4.5 Onderstaande stellingen hebben betrekking op de **persoon die terecht staat voor het onlangs gepleegde delict**. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ik zet het hem/haar betaald				1	2 3 4 5
Ik hoop dat hem/haar iets slechts zal overkomen				1	2 3 4 5
Ik wil dat hij/zij ervoor zal boeten				1	2 3 4 5
Ik zal wraak nemen				1	2 3 4 5
Ik wil hem/haar gepijnigd en ellendig zien				1	2 3 4 5

4.6 Hieronder vindt u een aantal uitspraken die mensen kunnen gebruiken om zichzelf te beschrijven. Geef a.u.b. voor elk van deze uitspraken aan in hoeverre deze **in het algemeen** op u van toepassing zijn.

	0	1	2	3	4
	Onjuist	Enigszins onjuist	Neutraal	Enigszins juist	Juist
Ik maak makkelijk contact als ik andere mensen ontmoet				0	1 2 3 4
Ik maak me vaak druk om onbelangrijke dingen				0	1 2 3 4
Ik praat vaak met vreemden				0	1 2 3 4
Ik voel me vaak ongelukkig				0	1 2 3 4
Ik ben vaak geïrriteerd				0	1 2 3 4
Ik voel me vaak geremd in sociale interacties				0	1 2 3 4

Ik zie dingen somber in	0	1	2	3	4
Ik vind het moeilijk een gesprek te beginnen	0	1	2	3	4
Ik heb vaak een slecht humeur	0	1	2	3	4
Ik ben een gesloten persoon	0	1	2	3	4
Ik houd anderen het liefst op afstand	0	1	2	3	4
Ik pieker vaak	0	1	2	3	4
Ik zit vaak in de put	0	1	2	3	4
In een gesprek kan ik niet de juiste onderwerpen vinden om over te praten	0	1	2	3	4

4.7 De volgende vragen gaan over uw algemene oordeel over verschillende onderdelen van het strafrecht. Let op: het gaat hierbij **niet alleen** over de behandeling in **uw zaak**. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel eens	Eens	Oneens	Geheel oneens
Ik heb veel respect voor de politie	1	2	3	4
Over het algemeen, zijn politieagenten eerlijk	1	2	3	4
Ik ben trots op de politie	1	2	3	4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen	1	2	3	4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces	1	2	3	4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken	1	2	3	4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk	1	2	3	4
Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk	1	2	3	4

4.8 Naast allerlei negatieve ervaringen kunnen slachtoffers van een misdrijf ook positieve ervaringen hebben. Hieronder staan 11 stellingen over **positieve veranderingen** die slachtoffers door het misdrijf kunnen hebben ervaren. Geeft u a.u.b. voor elk van deze stellingen aan in welke mate deze op u van toepassing is door een circeltje te plaatsen om het cijfer dat het beste past bij uw eigen ervaringen.

	0	1	2	3	4	5
	Niet ervaren	Een heel klein beetje ervaren	Een klein beetje ervaren	Enigszins ervaren	In sterke mate ervaren	In zeer sterke mate ervaren
Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen					0	1 2 3 4 5
Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen in moeilijke tijden					0	1 2 3 4 5
Ik voel me sterker met andere mensen verbonden					0	1 2 3 4 5
Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen					0	1 2 3 4 5
Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aan kan					0	1 2 3 4 5
Ik ben meer dan voorheen in staat te accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan					0	1 2 3 4 5
Ik voel meer medeleven voor anderen					0	1 2 3 4 5
Ik steek meer energie in mijn relaties					0	1 2 3 4 5
Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht					0	1 2 3 4 5
Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn					0	1 2 3 4 5
Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb					0	1 2 3 4 5

4.9 Tot slot willen wij u vragen wanneer de rechtszaak plaats gaat vinden. (Indien u de exacte datum (nog) niet weet, graag ten minste maand en jaartal invullen)

.....

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Bijlage 2: Tweede vragenlijst

Geachte heer/mevrouw,

Voor u ligt de tweede vragenlijst die is opgesteld in het kader van een onderzoeksproject dat wordt uitgevoerd bij INTERVICT (International Victimology Institute Tilburg) aan de Universiteit van Tilburg. Het WODC (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum) van het Ministerie van Justitie heeft INTERVICT gevraagd het Nederlandse Spreekrecht te evalueren.

In dit onderzoek zijn we vooral geïnteresseerd in uw eigen belevingen en ervaringen betreffende het Nederlandse Spreekrecht. Om deze vragenlijst in te kunnen vullen hoeft u geen gebruik te hebben gemaakt van het Spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring. U kunt deze vragenlijst ook invullen indien u heeft besloten hiervan af te zien. Gemiddeld zal het invullen van deze vragenlijst ongeveer 15 minuten in beslag nemen.

Voor dit onderzoek is het van belang dat we na enige tijd telefonisch contact met u opnemen om te zien hoe u de mogelijkheden van het Nederlandse Spreekrecht daadwerkelijk heeft ervaren. We zullen u daarom over enkele weken opnieuw benaderen. Tijdens dit gesprek zullen tevens de mogelijkheden tot het uitkeren van uw financiële beloning met u worden doorgenomen.

Verder willen wij u erop wijzen dat uw gegevens uiterst vertrouwelijk behandeld zullen worden. U kunt op ieder moment uw medewerking aan dit onderzoek stopzetten. U bent dan niet verplicht om aan te geven waarom u met het onderzoek wilt stoppen.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Kim Lens (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar k.m.e.lens@uvt.nl of te bellen naar tel: 013 – 466 8914.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Kim Lens

Onderzoeker INTERVICT

Identificatienummer..... (In te vullen door onderzoeker)

1. Motieven en verwachtingen

In het eerste deel van deze vragenlijst willen wij u vragen naar uw motieven om al dan niet gebruik te maken van de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het spreekrecht.

1.1 Wanneer vond de rechtszaak plaats? (Indien u de exacte datum niet meer weet, graag ten minste maand en jaartal invullen)

.....

1.2 Heeft u tijdens het strafproces gebruik gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het spreekrecht? (Kruist u a.u.b. slechts 1 hokje aan)

- Ja, ik heb gebruik gemaakt van **zowel** de schriftelijke slachtofferverklaring als van het spreekrecht (Ga door naar vraag 1.3)
- Ja, ik heb **alleen** gebruik gemaakt van de **schriftelijke slachtofferverklaring** (Ga door naar vraag 1.4)
- Ja, ik heb **alleen** gebruik gemaakt van het **spreekrecht** (Ga door naar vraag 1.5)
- Nee, ik heb **geen** gebruik gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring of het spreekrecht (Ga door naar vraag 1.6)

1.3 U heeft in de vorige vraag aangegeven dat u gebruik heeft gemaakt van **zowel** de schriftelijke slachtofferverklaring als van het spreekrecht. Kunt u in een aantal woorden aangeven waarom u hiervoor gekozen heeft?

.....
.....
.....

(Ga door naar vraag 2.1)

1.4 U heeft in de vorige vraag aangegeven dat u **alleen** gebruik heeft gemaakt van de **schriftelijke slachtofferverklaring**. Kunt u in een aantal woorden aangeven waarom u hiervoor gekozen heeft?

.....
.....
.....

(Ga door naar vraag 2.1)

1.5 U heeft in de vorige vraag aangegeven dat u **alleen** gebruik heeft gemaakt van **het spreekrecht**. Kunt u in een aantal woorden aangeven waarom u hiervoor gekozen heeft?

.....
.....
.....

(Ga door naar vraag 2.8)

1.6 U heeft in de vorige vraag aangegeven dat u **geen** gebruik heeft gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring of het spreekrecht. Kunt u in een aantal woorden aangeven waarom u hiervoor gekozen heeft?

.....
.....
.....

(Ga door naar vraag 2.11)

2. Ervaringen

De volgende vragen hebben betrekking op uw ervaringen met de schriftelijke slachtofferverklaring en/of het spreekrecht.

- 2.1 We willen u nu vragen om uw oordeel te geven over het verloop van het opstellen en gebruik van de *schriftelijke slachtofferverklaring*. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik heb vooraf voldoende informatie gekregen over de schriftelijke slachtofferverklaring 1 2 3 4 5

Er was voldoende tijd beschikbaar voor het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring 1 2 3 4 5

De opsteller van de schriftelijke slachtofferverklaring heeft mij goed voorgelicht over het gebruik van de verklaring tijdens de rechtszaak 1 2 3 4 5

De schriftelijke slachtofferverklaring gaf een correcte weergave van mijn gevoelens over de feiten rond het misdrijf 1 2 3 4 5

De opsteller van de schriftelijke slachtofferverklaring hield goed rekening met mijn wensen 1 2 3 4 5

De opsteller van de schriftelijke slachtofferverklaring hield goed rekening met mijn rechten 1 2 3 4 5

- 2.2 Heeft de rechter (delen van) uw schriftelijke slachtofferverklaring voorgelezen? Ja
 Nee
 Onbekend

- 2.3 Heeft de officier van justitie tijdens de rechtszaak verwezen naar uw schriftelijke slachtofferverklaring? Ja
 Nee
 Onbekend

- 2.4 Heeft u tijdens de rechtszaak gebruik gemaakt van het recht om te spreken in de rechtszaal (het spreekrecht)? Ja (Ga door naar vraag 2.8)
 (Indien u alleen gebruik heeft gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring, ga dan door naar vraag 2.5) Nee (Ga door naar vraag 2.5)

- 2.5 We willen u nu vragen uw oordeel te geven over de wijze waarop er tijdens de rechtszaak is omgegaan met de opgestelde *schriftelijke slachtofferverklaring*. Het gaat hierbij om uw beleving. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen? (Indien u deze vraag niet kunt beantwoorden, omdat u bijvoorbeeld niet aanwezig bent geweest tijdens de zitting, vult u dan a.u.b. 'onbekend' in)

1	2	3	4	5	6
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens	ONBEKEND

Volgens mij besteedde de rechter even veel aandacht aan mijn schriftelijke slachtofferverklaring als dat hij dat in vergelijkbare gevallen zou doen 1 2 3 4 5 6

De rechter besteedde voldoende aandacht aan mijn schriftelijke slachtofferverklaring 1 2 3 4 5 6

De rechter liet mijn schriftelijke slachtofferverklaring voldoende meewegen bij zijn uiteindelijke beslissing 1 2 3 4 5 6

De rechter behandelde mijn schriftelijke slachtofferverklaring op een rechtvaardige wijze 1 2 3 4 5 6

De rechter behandelde mijn schriftelijke slachtofferverklaring op een beleefde wijze 1 2 3 4 5 6

2.6 Hieronder treft u verschillende uitspraken aan die slachtoffers/nabestaanden kunnen doen over de gevolgen van de *schriftelijke slachtofferverklaring*. Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken (geheel) eens of (geheel) oneens bent?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Door het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring...	1	2	3	4	5
... weten de autoriteiten (zoals politie, Openbaar Ministerie en de rechter) beter hoe ik het misdrijf ervaren heb	1	2	3	4	5
... voel ik mij als slachtoffer/nabestaande meer erkend in het strafproces	1	2	3	4	5
... voel ik mij meer serieus genomen in het strafproces	1	2	3	4	5
... heb ik het gevoel dat ik invloed uit heb kunnen oefenen op de uitkomst van de strafzaak	1	2	3	4	5
... hebben de autoriteiten bij hun beslissing beter rekening kunnen houden met de gevolgen van het misdrijf voor mij	1	2	3	4	5
... ben ik minder bang geworden voor de dader	1	2	3	4	5
... ben ik minder boos op de dader	1	2	3	4	5
... heeft de dader meer inzicht gekregen in de gevolgen van het misdrijf voor mij	1	2	3	4	5
Ik zou tevredener zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring wanneer ik mijn mening over de hoogte van de straf had mogen geven	1	2	3	4	5
Ik zou tevredener zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring wanneer ik mijn mening over de toedracht/het verloop van het misdrijf had mogen geven	1	2	3	4	5

Het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst van de strafzaak 1 2 3 4 5

Ik zou tevredener zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring wanneer deze meer invloed had gehad op de uitkomst van de zaak 1 2 3 4 5

Het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring heeft mij geholpen bij de verwerking van het misdrijf 1 2 3 4 5

Het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie 1 2 3 4 5

Ik zou het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring aanraden aan een slachtoffer/nabestaande die hetzelfde heeft meegemaakt als ik 1 2 3 4 5

Ik zou tevredener zijn geweest over het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring als ik ook van het spreekrecht gebruik had gemaakt 1 2 3 4 5

- 2.7 Kunt u op basis van uw ervaringen met de schriftelijke slachtofferverklaring een (algemeen) rapportcijfer (van 1 tot 10) geven hierover? (waarbij 1= zeer laag en 10= zeer hoog)
Cijfer.....

Indien u geen gebruik heeft gemaakt van het *recht om te spreken*, ga door naar vraag 2.11.

- 2.8 U heeft aangegeven dat u tijdens de rechtszaak gebruik heeft gemaakt van het *recht om te spreken*. Het gaat hierbij om uw beleving. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik heb de schriftelijke slachtofferverklaring als leidraad gebruikt bij mijn mondelinge verklaring 1 2 3 4 5

Volgens mij besteedde de rechter even veel aandacht aan mijn mondelinge verklaring als dat hij in vergelijkbare gevallen zou doen 1 2 3 4 5

De rechter besteedde voldoende aandacht aan mijn mondelinge verklaring 1 2 3 4 5

De rechter liet mijn mondelinge verklaring voldoende meewegen bij zijn uiteindelijke beslissing 1 2 3 4 5

De rechter behandelde mijn mondelinge verklaring op een rechtvaardige wijze 1 2 3 4 5

De rechter behandelde mijn mondelinge verklaring op een beleefde wijze 1 2 3 4 5

2.9 Hieronder treft u verschillende uitspraken aan die slachtoffers/nabestaanden kunnen doen over de gevolgen van het spreekrecht. Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken (geheel) eens of (geheel) oneens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Door het gebruikmaken van het spreekrecht...

... weten de autoriteiten (zoals politie, Ministerie en de rechter) beter hoe ik het misdrijf ervaren heb 1 2 3 4 5

... voel ik mij als slachtoffer/nabestaande meer erkend in het strafproces 1 2 3 4 5

... voel ik mij meer serieus genomen in het strafproces 1 2 3 4 5

... heb ik het gevoel dat ik invloed uit heb kunnen oefenen op de uitkomst van de strafzaak 1 2 3 4 5

... hebben de autoriteiten bij hun beslissing beter rekening kunnen houden met de gevolgen van het misdrijf voor mij 1 2 3 4 5

... ben ik minder bang geworden voor de dader	1	2	3	4	5
... ben ik minder boos op de dader	1	2	3	4	5
... heeft de dader meer inzicht gekregen in de gevolgen van het misdrijf voor mij	1	2	3	4	5
Ik zou tevredener zijn geweest over het gebruik van het spreekrecht wanneer ik mijn mening over de hoogte van de straf had mogen geven	1	2	3	4	5
Ik zou tevredener zijn geweest over het gebruik van het spreekrecht wanneer ik mijn mening over de toedracht/het verloop van het misdrijf had mogen geven	1	2	3	4	5
Het gebruikmaken van het spreekrecht draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst van de strafzaak	1	2	3	4	5
Ik zou tevredener zijn geweest over het gebruikmaken van het spreekrecht wanneer deze meer invloed had gehad op de uitkomst van de zaak	1	2	3	4	5
Het gebruikmaken van het spreekrecht heeft mij geholpen bij de verwerking van het misdrijf	1	2	3	4	5
Het gebruikmaken van het spreekrecht draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie	1	2	3	4	5
Ik zou het gebruikmaken van het spreekrecht aanraden aan een slachtoffer/nabestaande die hetzelfde heeft meegemaakt als ik	1	2	3	4	5
Ik had beter kunnen afzien van het gebruik van het spreekrecht en het bij de schriftelijke slachtofferverklaring kunnen laten	1	2	3	4	5

2.10 Kunt u op basis van uw ervaringen met het spreekrecht een (algemeen) rapportcijfer (van 1 tot 10) geven hierover? (waarbij 1= zeer laag en 10= zeer hoog)

Cijfer.....

2.11 Hoe licht of zwaar was de straf voor de dader, volgens uw eigen rechtvaardigheidsgevoel? (Indien de uiteindelijke straf voor de dader nog niet bekend is - bijvoorbeeld als de dader in Hoger Beroep is gegaan -, vult u dan a.u.b. ONBEKEND in)

1	2	3	4	5	ONBEKEND
Zeer licht	Licht	Niet licht, niet zwaar	Zwaar	Zeer zwaar	

2.12 Hoe tevreden bent u met de uitkomst van het proces? (Indien de uitkomst van het proces nog niet bekend is - bijvoorbeeld als de dader in Hoger Beroep is gegaan -, vult u dan a.u.b. ONBEKEND in)

1	2	3	4	5	6	7	ONBEKEND
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Zeer tevreden	

2.13 Onderstaande stellingen hebben betrekking op de procedures die zijn gebruikt gedurende het strafproces (dit betreft het proces vanaf het moment van aanklagen tot en met het moment van uitspraak door de rechter). Kunt u aangeven in hoeverre deze procedures voor u (erg) negatief of (erg) positief zijn geweest?

1	2	3	4	5	6	7
Erg negatief	Negatief	Enigszins negatief	Niet negatief, niet positief	Enigszins positief	Positief	Erg positief

Welke gevolgen heeft het strafproces gehad op uw...

... vermogen om met het misdrijf om te gaan?	1	2	3	4	5	6	7
... zelfvertrouwen?	1	2	3	4	5	6	7
... optimisme over de toekomst?	1	2	3	4	5	6	7
... vertrouwen in het rechtssysteem?	1	2	3	4	5	6	7
... vertrouwen in een rechtvaardige wereld?	1	2	3	4	5	6	7

2.14 De volgende vragen gaan over de rechtzitting die onlangs heeft plaatsgevonden. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen? Indien de dader of toeschouwers niet aanwezig waren tijdens de zitting, vult u dan de optie nvt (niet van toepassing) in.

0	1	2	3	4	5	NVT
Geheel mee oneens	Oneens	Enigszins oneens	Enigszins eens	Eens	Geheel mee eens	Niet van toepassing
De aanwezigheid van de dader was stressvol voor mij						0 1 2 3 4 5 NVT
De aanwezigheid van toeschouwers was stressvol voor mij						0 1 2 3 4 5 NVT
Het afleggen van een getuigenis was stressvol voor mij						0 1 2 3 4 5 NVT
De dader of de verdediger/advocaat insinueerde dat ik medeverantwoordelijk was voor het gepleegde delict						0 1 2 3 4 5 NVT
Het was stressvol voor mij dat het zo lang duurde voordat de rechtszaak daadwerkelijk plaatsvond						0 1 2 3 4 5 NVT

Ga door naar onderdeel 3

3. Gevoelens en gedragingen

In het laatste deel van deze vragenlijst willen wij u graag vragen stellen over uw gevoelens en gedragingen.

- 3.1 De volgende stellingen gaan over het **misdrijf dat onlangs heeft plaatsgevonden** en waarover u eerder een vragenlijst heeft ingevuld. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) eens of (geheel) oneens bent?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens
De invloed van het misdrijf zal me lange tijd beïnvloeden maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik niet veel kan doen om mezelf beter te voelen	1	2	3	4	5
Ik weet wat ik moet doen om over het misdrijf heen te komen	1	2	3	4	5
Ik heb er vertrouwen in dat ik er over heen kan komen als ik er aan werk	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik het herstelproces onder controle heb	1	2	3	4	5

- 3.2 Hieronder vindt u verschillende reacties, die kunnen voorkomen na het meemaken van een heftige gebeurtenis. Deze vragen gaan over uw persoonlijke reacties naar aanleiding van het misdrijf dat u (of uw dierbare) is overkomen.

Graag willen wij weten of u elk van de onderstaande reacties ***in de afgelopen week ten minste 2 keer hebt meegemaakt.***

Onplezierige gedachten of herinneringen over de gebeurtenis die in u opkwamen tegen uw wil in	Ja (2 keer of vaker in de afgelopen week)	Nee (minder dan 2 keer in de afgelopen week)
Onplezierige dromen over de gebeurtenis	Ja	Nee

Uzelf gedragen of voelen alsof u de gebeurtenis opnieuw beleeft	Ja	Nee
Uzelf van streek voelen door herinneringen aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Lichamelijke reacties (zoals verhoogde hartslag, maagklachten, zweten, duizeligheid) wanneer u wordt herinnerd aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Problemen met in slaap vallen of doorslapen	Ja	Nee
Prikkelbaarheid of woede-uitbarstingen	Ja	Nee
Concentratieproblemen	Ja	Nee
Verhoogd bewustzijn van potentieel gevaar voor uzelf en anderen	Ja	Nee
Gespannen zijn door of schrikken van iets onverwachts	Ja	Nee

3.3 Onderstaande stellingen hebben betrekking op uw gevoelens en gedrag in de **afgelopen twee weken**. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (helemaal) niet eens of helemaal eens bent?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8
	Klopt helemaal niet				Neutraal				Klopt helemaal
Ik merk bij mezelf vaak op dat ik boos word op mensen of situaties	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, word ik echt kwaad	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, blijf ik boos	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word op iemand, wil ik die persoon slaan of in elkaar rammen	0	1	2	3	4	5	6	7	8

Mijn boosheid belemmert mijn vermogen om mijn werk te doen 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Mijn boosheid belemmert dat ik met mensen kan opschieten zoals ik dat zou willen 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Mijn boosheid heeft een slecht effect gehad op mijn gezondheid 0 1 2 3 4 5 6 7 8

3.4 Leest u a.u.b. elke vraag aandachtig door en kies het antwoord dat het beste weergeeft hoe u zich gedurende de **afgelopen week** gevoeld heeft. Denk niet te lang na. Uw eerste reactie is waarschijnlijk de meest nauwkeurige.

Ik voel me gespannen Bijna altijd
 Vaak
 Soms
 Nooit

Ik heb een angstig gevoel alsof er iets vreselijks gaat gebeuren Zeer zeker
 Zeker
 Een beetje
 Helemaal niet

Ik maak me zorgen Heel vaak
 Vaak
 Niet zo vaak
 Heel soms

Ik kan me ontspannen Altijd
 Meestal
 Af en toe
 Nooit

Ik heb een angstig, gespannen gevoel in mijn buik Nooit
 Soms
 Vrij vaak
 Heel vaak

Ik voel me onrustig

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

Ik raak plotseling in paniek

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

3.5 Onderstaande stellingen hebben betrekking op de **persoon die terecht staat voor het onlangs gepleegde delict**. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) eens of (geheel) oneens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ik zet het hem/haar betaald				1	2 3 4 5
Ik hoop dat hem/haar iets slechts zal overkomen				1	2 3 4 5
Ik wil dat hij/zij ervoor zal boeten				1	2 3 4 5
Ik zal wraak nemen				1	2 3 4 5
Ik wil hem/haar gepijnigd en ellendig zien				1	2 3 4 5

3.6 De volgende vragen gaan over uw algemene oordeel over verschillende onderdelen van het strafrecht. Let op: het gaat hierbij **niet alleen** over de behandeling in **uw zaak**. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel eens	Eens	Oneens	Geheel oneens
Ik heb veel respect voor de politie				1 2 3 4
Over het algemeen, zijn politieagenten eerlijk				1 2 3 4
Ik ben trots op de politie				1 2 3 4

Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen	1	2	3	4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces	1	2	3	4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken	1	2	3	4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk	1	2	3	4
Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk	1	2	3	4

3.7 Naar aanleiding van het misdrijf dat u (of uw dierbare) is overkomen heeft u contact gehad met verschillende autoriteiten. De politie, het Openbaar Ministerie (de officier van justitie) en de rechterlijke macht (de rechter). Wij willen u steeds vragen hoe u de behandeling door deze organisaties vond.

1	2	3	4	5
Zeer eerlijk/ tevreden	Eerlijk/tevreden	Niet eerlijk/niet oneerlijk Niet tevreden/niet ontevreden	Oneerlijk/ ontevreden	Zeer oneerlijk/ ontevreden

Hoe eerlijk vond u de behandeling door de politie?	1	2	3	4	5
Hoe tevreden was u over de behandeling door de politie?	1	2	3	4	5
Hoe eerlijk vond u de behandeling door het Openbaar Ministerie?	1	2	3	4	5
Hoe tevreden was u over de behandeling door het Openbaar Ministerie?	1	2	3	4	5
Hoe eerlijk vond u de behandeling door de rechter?	1	2	3	4	5
Hoe tevreden was u over de behandeling door de rechter?	1	2	3	4	5

3.8 Naast allerlei negatieve ervaringen kunnen slachtoffers van een misdrijf ook positieve ervaringen hebben. Hieronder staan 11 stellingen over **positieve veranderingen** die slachtoffers door het misdrijf kunnen hebben ervaren. Geeft u a.u.b. voor elk van

deze stellingen aan in welke mate deze op u van toepassing is door een cirkeltje te plaatsen om het cijfer dat het beste past bij uw eigen ervaringen.

0	1	2	3	4	5
Niet ervaren	Een heel klein beetje ervaren	Een klein beetje ervaren	Enigszins ervaren	In sterke mate ervaren	In zeer sterke mate ervaren

Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen 0 1 2 3 4 5

Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen
in moeilijke tijden 0 1 2 3 4 5

Ik voel me sterker met andere mensen verbonden 0 1 2 3 4 5

Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen 0 1 2 3 4 5

Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aan kan 0 1 2 3 4 5

Ik ben meer dan voorheen in staat te accepteren dat dingen
gaan zoals ze gaan 0 1 2 3 4 5

Ik voel meer medeleven voor anderen 0 1 2 3 4 5

Ik steek meer energie in mijn relaties 0 1 2 3 4 5

Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht 0 1 2 3 4 5

Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn 0 1 2 3 4 5

Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb 0 1 2 3 4 5

- 3.9 Tot slot willen wij u vragen of u in de **afgelopen maand** te maken heeft gehad met een *andere* stressvolle gebeurtenis, dan de gebeurtenis waarover onlangs de rechtszitting heeft plaatsgevonden? Hierbij kunt u *bijvoorbeeld* denken aan een beroving, inbraak, verkeersongeval, het overlijden van een dierbare e.d.

Indien ja, vult u hieronder a.u.b. deze stressvolle gebeurtenis in:

.....

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Bijlage 3: Interview (spreken)

1. Motieven

“U heeft ervoor gekozen tijdens de terechtzitting gebruik te maken van het spreekrecht. Klopt dit?”

- Op welk moment heeft u dit besloten? [Voor/direct na ontvangst aanbodbrief, (vlak voor of tijdens zitting)]
- Hoe heeft u deze beslissing genomen? [Vooral zèlf deze keuze gemaakt, op aanraden van bijv. familie, vrienden, Slachtofferhulp, of combinatie? Hoe ging dit?]
- * Belangrijkste reden(en) voor deelname spreekrecht? [bijv. informatieoverdracht rechter/OvJ/verdachte, emotioneel herstel, “eerbetoon” aan overledene]
- * Belangrijkste reden(en) om geen gebruik te maken van de andere 2 varianten (alleen ssv, geen van beide modaliteiten)? **Apart bevragen!**
- * Heeft u ook gebruik gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring? Wat waren hiervoor uw belangrijkste redenen?
- Wat zijn voor u persoonlijk belangrijke doelen van een strafproces? [Dader bewust maken van de gevolgen van het misdrijf, schadevergoeding ontvangen, dader straffen, voorkomen van herhaling e.d. Zijn deze voor u uitgekomen? In welke opzichten wel/niet?]
- Ziet u zelf een relatie tussen (de gevolgen van) het gepleegde delict en het gebruik maken van het spreekrecht? Op wat voor manier? [Bekend met dader, eerder slachtoffer geweest, angst voor dader overwinnen, gevolgen kenbaar maken e.d.]

2. Praktische uitvoering

“Kunt u iets vertellen over uw voorbereiding op het spreekrecht en gebruikmaking hiervan tijdens de zitting? Hoe ging dit precies in z'n werk?”

- Vond u de informatie die u vooraf kreeg over het spreekrecht/de ssv duidelijk/voldoende? [Aanbodbrief, SHN, Slachtofferinformatiepunten, OvJ?] Wat voor informatie kreeg u en van wie? Hoe zou dit beter kunnen?
- Ervoer u drempels om deel te nemen aan het spreekrecht/de ssv? **Apart bevragen!** [Tijd, angst, overload aan informatie bij aanbod, te weinig begeleiding SHN] Zouden enkele drempels weggenomen kunnen worden? Door wie? Hoe?
- Was u bang, boos, zenuwachtig, rustig, etc. op het moment van spreken? [Op welke manieren uitte zich dit? Had u dit van tevoren verwacht?]
- * Heeft u tijdens het spreekrecht alles kunnen vertellen wat u wilde? [Waarom wel/niet? Wat vond u ervan dat u alleen mocht spreken over de gevolgen van het delict? Had u ook iets anders willen zeggen? **Wat dan?**]
- Wat vond u van de spreektijd (10 à 15 minuten) die u kreeg tijdens de terechtzitting? [Zou dit volgens u veranderd moeten worden? Hoe dan?]

- Wat vond u ervan dat u als enige mocht spreken tijdens de terechtzitting (in geval van nabestaanden)? [Had u dit liever anders gezien? Hoe dan?]

3. Verwachtingen vs. beleving

“Als u kijkt naar de manier waarop u gebruik heeft gemaakt van het spreekrecht, komt dit dan overeen met wat u vooraf had verwacht?”

- Op wat voor manier(en)+ hoe intensief heeft SHN u begeleid bij de voorbereiding en uitvoering van het spreekrecht? [Wat vond u hiervan? Kwam deze voorbereiding/begeleiding overeen met wat u van te voren had verwacht en wat u gewenst had? Waarom wel/niet? Wat had beter gekund?]
- * Vond u de wijze waarop u het spreekrecht mocht uitoefenen in de rechtszaal overeenkomen met wat u van te voren had verwacht? [inhoud en tijdstip van spreken e.d.] Waarom wel/niet? Wat had beter gekund?
- Verwachtte u dat het spreekrecht invloed zou kunnen hebben tijdens de zitting? Waarop dan? [Informatieoverdracht, strafmaat dader, inzicht dader, schadevergoeding] Zijn deze verwachtingen ook uitgekomen? Op welke manier(en) wel/niet?
- Werd het spreken meegenomen in de motivering van de strafoplegging door OvJ? [Op wat voor manier? Had u dit van tevoren verwacht? Wat vond u hiervan? Wat had beter gekund?]
- Bent u zich tijdens het spreken bewust geweest van de reacties van derden? Hoe reageerden rechter, OvJ, advocaten, verdachte op uw spreken? Kwam dit overeen met wat u van te voren had verwacht? Was u hierin teleurgesteld of juist positief verrast? Of welke manier? [Zijn er vragen gesteld, vervelende opmerkingen gemaakt, gezucht etc. en door wie]

4. Algemene oordeel

“Als ik u zou vragen een algemeen oordeel te geven over gebruikmaking van het spreekrecht, zou deze dan positief of negatief zijn?”

- * Spijt van/blij met gebruikmaking van spreekrecht? [Waarom? Wat zou u achteraf liever anders hebben gedaan?]
- * Denkt u dat deelname aan het spreekrecht voor u nut heeft gehad? [Op welke manier(en)?]
- * Heeft u door deelname aan het spreekrecht het gevoel gesterkt te zijn? [Of juist beschadigd? Op welke manier(en)?]
- * Heeft u het gevoel als slachtoffer voldoende erkend te zijn tijdens de zitting? [Op welke manier(en) wel/niet?]
- * Eigen keuze (deelname aan spreekrecht) aanraden aan anderen? [Waarom wel/niet? In welke gevallen wel/niet?]
- * Algemene oordeel positief of negatief? [Welke aspecten positief en welke negatief?]

Na het algemene oordeel van de respondent te hebben gehoord zal nog de volgende vraag worden gesteld:

“Zijn er volgens u nog zaken die van belang zijn te weten bij een Evaluatie van de Wet Spreekrecht die nog niet of niet voldoende aan bod zijn gekomen?”

Afsluiting

- Bedank respondent voor deelname
- Afspraak maken over wijze van storting € 50
- Afspraak maken over terugkoppeling resultaten onderzoek wanneer openbaar?
- Afsluiting

Respondentnummer

Datum

Naam onderzoeker(s)

Bijlage 4: Interview (SSV)

Was respondent aanwezig tijdens de zitting?

Ja/Nee

1. Motieven

“U heeft ervoor gekozen tijdens de terechtzitting gebruik te maken van de schriftelijke slachtofferverklaring. Klopt dit?”

- Op welk moment heeft u dit besloten? [Voor/direct na ontvangst aanbodbrief, (vlak voor of tijdens zitting)]
- Hoe heeft u deze beslissing genomen? [Vooral zèlf deze keuze gemaakt, op aanraden van bijv. familie, vrienden, Slachtofferhulp, of combinatie? Hoe ging dit?]
- * Belangrijkste reden(en) voor deelname ssv? [bijv. informatieoverdracht rechter/OvJ/verdachte, emotioneel herstel, “eerbetoon” aan overledene]
- * Belangrijkste reden(en) om geen gebruik te maken van de andere 2 varianten (spreekrecht, geen van beide modaliteiten)? [Angst voor represailles, sec. victimisatie e.d.] **Apart bevragen!**
- Wat zijn voor u persoonlijk belangrijke doelen van een strafproces? [Dader bewust maken van de gevolgen van het misdrijf, schadevergoeding ontvangen, dader straffen, voorkomen van herhaling e.d. Zijn deze voor u uitgekomen? In welke opzichten wel/niet?]
- Ziet u zelf een relatie tussen (de gevolgen van) het gepleegde delict en het gebruik maken van de ssv? Op wat voor manier? [Bekend met dader, eerder slachtoffer geweest, angst voor dader overwinnen, gevolgen kenbaar maken e.d.]

2. Praktische uitvoering

“Kunt u iets vertellen over uw voorbereiding op de schriftelijke slachtofferverklaring en gebruikmaking hiervan tijdens de zitting? Hoe ging dit precies in z'n werk?”

- Vond u de informatie die u vooraf kreeg over het spreekrecht/de ssv duidelijk/voldoende? [Aanbodbrief, SHN, Slachtofferinformatiepunten, OvJ?] Wat voor informatie kreeg u en van wie? Hoe zou dit beter kunnen?
- Ervoer u drempels om deel te nemen aan het spreekrecht/de ssv? **Apart bevragen!** [Tijd, angst, overload aan informatie bij aanbod, te weinig begeleiding SHN] Zouden enkele drempels weggenomen kunnen worden? Door wie? Hoe?
- Was u bang, boos, zenuwachtig, rustig, etc. op het moment dat uw schriftelijke slachtofferverklaring voorgelezen werd? [Op welke manieren uitte zich dit? Had u dit van tevoren verwacht?]
- * Heeft u in de schriftelijke slachtofferverklaring alles kunnen vertellen wat u wilde? [Waarom wel/niet? Wat vond u ervan dat u alleen iets mocht verklaren over de gevolgen van het delict? Had u ook iets anders willen toevoegen? **Wat dan?**]

- Wat vond u van de hoeveelheid aandacht die uw schriftelijke slachtofferverklaring kreeg tijdens de terechtzitting? [Zou dit volgens u veranderd moeten worden? Hoe dan?]
- Wat vond u ervan dat u als enige een schriftelijke slachtofferverklaring mocht opstellen (in geval van nabestaanden)? [Had u dit liever anders gezien? Hoe dan?]

3. Verwachtingen vs. beleving

“Als u kijkt naar de manier waarop u gebruik heeft gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring, komt dit dan overeen met wat u vooraf had verwacht?”

- Op wat voor manier(en)+ hoe intensief heeft SHN u begeleid bij het opstellen en uitvoeren van de ssv? [Wat vond u hiervan? Kwam deze voorbereiding/begeleiding overeen met wat u van te voren had verwacht en wat u gewenst had? Waarom wel/niet? Wat had beter gekund?]
- Heeft SHN veranderingen aangebracht in uw eerste versie van de ssv? Wat vond u daarvan?
- * Vond u de wijze waarop de schriftelijke slachtofferverklaring werd behandeld in de rechtszaal overeenkomen met wat u van te voren had verwacht? [inhoud en tijdstip van spreken e.d.] Waarom wel/niet? Wat had beter gekund?
- Verwachtte u dat de ssv invloed zou kunnen hebben tijdens de zitting? Waarop dan? [Informatieoverdracht, strafmaat dader, inzicht dader, schadevergoeding] Zijn deze verwachtingen ook uitgekomen? Op welke manier(en) wel/niet?
- Werd de ssv meegenomen in de motivering van de strafoplegging door OvJ? [Op wat voor manier? Had u dit van tevoren verwacht? Wat vond u hiervan? Wat had beter gekund?]
- Bent u zich tijdens de behandeling van uw schriftelijke slachtofferverklaring bewust geweest van de reacties van derden? Hoe reageerden rechter, OvJ, advocaten, verdachte op de ssv? Kwam dit overeen met wat u van te voren had verwacht? Was u hierin teleurgesteld of juist positief verrast? Of welke manier? [Zijn er vragen gesteld, vervelende opmerkingen gemaakt, gezocht etc. en door wie]

4. Algemene oordeel

“Als ik u zou vragen een algemeen oordeel te geven over gebruikmaking van de ssv, zou deze dan positief of negatief zijn?”

- * Spijt van/blij met gebruikmaking van ssv? [Waarom? Wat zou u achteraf liever anders hebben gedaan?]
- * Denkt u dat gebruikmaking van de ssv voor u nut heeft gehad? [Op welke manier(en)?]
- * Heeft u door deelname aan de ssv het gevoel gesterkt te zijn? [Of juist beschadigd? Op welke manier(en)?]

- * Heeft u het gevoel als slachtoffer voldoende erkend te zijn tijdens de zitting? [Op welke manier(en) wel/niet?]
- * Eigen keuze (deelname aan ssv) aanraden aan anderen? [Waarom wel/niet? In welke gevallen wel/niet?]
- * Algemene oordeel positief of negatief? [Welke aspecten positief en welke negatief?]

Na het algemene oordeel van de respondent te hebben gehoord zal nog de volgende vraag worden gesteld:

“Zijn er volgens u nog zaken die van belang zijn te weten bij een Evaluatie van de Wet Spreekrecht die nog niet of niet voldoende aan bod zijn gekomen?”

Afsluiting

- Bedank respondent voor deelname
- Afspraak maken over wijze van storting € 50
- Afspraak maken over terugkoppeling resultaten onderzoek wanneer openbaar?
- Afsluiting

Respondentnummer

Datum

Naam onderzoeker(s)

Bijlage 5: Interview (niet-deelname)

Was respondent aanwezig tijdens de zitting?

Ja/Nee

1. Motieven

“U heeft ervoor gekozen tijdens de terechtzitting geen gebruik te maken van het spreekrecht en/of de schriftelijke slachtofferverklaring. Klopt dit?”

- Op welk moment heeft u dit besloten? [Voor/direct na ontvangst aanbodbrief, (vlak) voor of tijdens zitting]
- Hoe heeft u deze beslissing genomen? [Vooral zèlf deze keuze gemaakt, op aanraden van bijv. familie, vrienden, Slachtofferhulp, of combinatie? Hoe ging dit?]
- * Belangrijkste reden(en) voor afzien van deelname aan spreekrecht en ssv? [Tijdsdruk, te belastend, te weinig info vooraf, angst voor represailles, sec. victimisatie e.d.] **Waarom niet spreekrecht + waarom niet ssv? Apart bevragen!**
- * Wat zijn voor u persoonlijk belangrijke doelen van een strafproces? [Dader bewust maken van de gevolgen van het misdrijf, schadevergoeding ontvangen, dader straffen, voorkomen van herhaling e.d. Zijn deze voor u uitgekomen? In welke opzichten wel/niet?]
- * Ziet u zelf een relatie tussen (de gevolgen van) het gepleegde delict en het afzien van gebruikmaking van het spreekrecht en/of de ssv? Op wat voor manier? [Angst voor dader, te gestrest, teveel aan het hoofd e.d.]

2. Praktische uitvoering

“Wat vond u van de informatie die u vooraf kreeg over het spreekrecht/de ssv?”

- Vond u de informatie die u vooraf kreeg over het spreekrecht/de ssv duidelijk/voldoende? [Aanbodbrief, SHN, Slachtofferinformatiepunten, OvJ?] Wat voor informatie kreeg u en van wie? Hoe zou dit beter kunnen?
- * Ervoer u drempels om deel te nemen aan het spreekrecht/de ssv? **Apart bevragen!** [Tijd, angst, overload aan informatie bij aanbod, te weinig begeleiding SHN] Zouden enkele drempels weggenomen kunnen worden? Door wie? Hoe?
- * Vindt u dat er tijdens de zitting voldoende aandacht is besteed aan de gevolgen van het misdrijf voor u?
- Heeft u op een andere manier (dan via spreekrecht/ssv) nog gesproken tijdens de zitting? [Op verzoek van rechter om iets toe te lichten of op een andere manier? Wat heeft u gezegd? Hoe heeft u dit spreken ervaren?]

3. Algemene oordeel

“Als ik u zou vragen een algemeen oordeel te geven over het afzien van gebruikmaking van het spreekrecht/de ssv, zou deze dan positief of negatief zijn?”

- * Spijt van/blij met afzien van gebruikmaking van spreekrecht/ssv? [Waarom? Wat zou u achteraf liever anders hebben gedaan?]
- * Heeft u het gevoel als slachtoffer voldoende erkend te zijn tijdens de zitting? [Op welke manier(en) wel/niet?]
- * Eigen keuze (afzien van deelname aan spreekrecht/ssv) aanraden aan anderen? [Waarom wel/niet? In welke gevallen wel/niet?]
- * Algemene oordeel positief of negatief? [Welke aspecten positief en welke negatief?]

Na het algemene oordeel van de respondent te hebben gehoord zal nog de volgende vraag worden gesteld:

“Zijn er volgens u nog zaken die van belang zijn te weten bij een Evaluatie van de Wet Spreekrecht die nog niet of niet voldoende aan bod zijn gekomen?”

Afsluiting

- Bedank respondent voor deelname
- Afspraak maken over wijze van storting € 50
- Afspraak maken over terugkoppeling resultaten onderzoek wanneer openbaar?
- Afsluiting

Respondentnummer
 Datum
 Naam onderzoeker(s)

Bijlage 6: Checklist observaties ter terechtzitting

Respondentnummer:

Degene die gebruik maakt van het spreekrecht is: Slachtoffer van het misdrijf
 Nabestaande van het slachtoffer, namelijk.....

Is de verdachte aanwezig? Ja / Nee

Heeft verdachte bekend of ontkend? Bekend / Ontkend

Structuur

- Begon de zitting op tijd? [Indien nee, reden van vertraging bekend? Wie gaf reden? Verontschuldiging aangeboden?]
- Tijdstip van spreken volgens protocol? [Hoe lang duurde het voordat het slachtoffer/de nabestaande mocht spreken? Waren op dat moment de verdachte en mogelijke deskundigen/getuigen al gehoord, of is van protocol afgeweken? Zo ja, reden van protocolafwijking bekend?]
- Hoe lang duurde het spreken van het slachtoffer/de nabestaande? [Is afgeweken van het geprotocolleerde maximum van 10 à 15 minuten?]
- * Is het slachtoffer/de nabestaande onderbroken tijdens zijn spreken? [Door wie en op wat voor manier? Bijv. bezwaren geuit tegen de inhoud van de verklaring (advocaat verdachte) of nare opmerkingen gemaakt (verdachte)?]
- * Heeft de rechter het spreken van het slachtoffer/de nabestaande vroegtijdig beëindigd? [Waarom (tijd, inhoud)? Hoe reageerde slachtoffer/nabestaande hierop?]

Inhoud

- * Maakte het slachtoffer/de nabestaande tijdens het spreken gebruik van een ssv? [Op wat voor manier? Volledig of stukken uit voorgelezen?]
- Heeft het slachtoffer/de nabestaande zich ter plaatse doen bijstaan? [Hoe bleek dit?]
- Heeft iemand het slachtoffer/de nabestaande - tijdens of na het spreken - vragen gesteld? [Wie? Alleen vragen ter verduidelijking?]
- * Heeft het slachtoffer/de nabestaande alleen gesproken over de *gevolgen* van het betreffende delict (volgens protocol) of ook over bijv. de gewenste strafmaat, toedracht, schuld van de dader, woede tov dader, gedenken slachtoffer **[Wat werd gezegd?]**

Gevolgen:

- Psychisch,
namelijk.....
- Fysiek,
namelijk.....
- Materieel,
namelijk.....

Anders,
namelijk.....

- Aan wie was de verklaring gericht? [dader, rechtbank, samenleving, combinatie?]
- * Heeft iemand bezwaren geuit betreffende de inhoud van de verklaring? [Wie (advocaat verdachte)? Wat voor bezwaren? Bijv. alleen spreken over gevolgen?]
- * Is het slachtoffer/de nabestaande (naar aanleiding van zijn verklaring) opgeroepen als getuige? [Wat voor vragen werden toen gesteld en door wie? Hoe reageerde het slachtoffer/de nabestaande hierop?]
- Heeft het slachtoffer/de nabestaande, naast het spreken volgens het spreekrecht, nog iets anders gezegd ter terechtzitting? [Wat? Op verzoek van rechter iets toegelicht?]
- Is het spreken van het slachtoffer/de nabestaande vermeld tijdens het formuleren en motiveren van de strafeis door de OvJ? [Op wat voor manier (passages herhaald, 'conclusies' aan verbonden)?]

Bejegening

- Opvallende non-verbale uitingen (knikken, gapen, zuchten e.d.) rechter, OvJ, advocaten, verdachte tijdens spreken? [Heeft slachtoffer/nabestaande (of derde) dit gemerkt, hierop gereageerd? Zo ja, op wat voor manier?]
- * Heeft iemand (bemoedigende, neutrale of nare) opmerkingen gemaakt tegen het slachtoffer/de nabestaande? [Wie? Verdachte, advocaat verdachte, rechter, OvJ? **Wat** werd er precies gezegd? Hoe reageerde het slachtoffer/de nabestaande hierop?]
- Hoe was de sfeer binnen en buiten de rechtszaal te typeren? [Rustig, gemoedelijk, of onrustig, explosief? Hoe was dit te merken?]

(Emotionele) toestand slachtoffer

- Wat voor (emotionele) indruk wekte het slachtoffer/de nabestaande? [Gespannen, bang, boos, kalm, opgelucht na spreken? Hoe uitte zich dit?]
- Wekte het slachtoffer/de nabestaande de indruk een 'drempel over te moeten' om daadwerkelijk te spreken tijdens de zitting? [Hoe was dit te merken? Werde hij/zij op dat moment bijgestaan door iemand?]

Overig

- Heeft het slachtoffer/de nabestaande zich gevoegd als benadeelde partij (bp)? [Via een voegingsformulier/ter terechtzitting? Hoe werd dit duidelijk? Wat werd gezegd?]
- Andere opvallende zaken ter terechtzitting die de beleving van het slachtoffer/de nabestaande kunnen beïnvloeden?

Zittingsdatum

Arrondissementsparket

Naam onderzoeker